

*2 верасня,
ШКЛОЎ:
Дзень
беларускага
пісьменства*

**ПАДПІСАЦА
НА ШТОТЫДНЁВІК «ЛіМ»
МОЖНА З ЛЮБОГА МЕСЯЦА**

**Для індыўідуальных
падпісчыкаў:**
1 месяц — 5400 руб.
Падпісны індэкс —
63856

**Ведамасная
падпіска:**
1 месяц — 6960 руб.
Падпісны індэкс —
638562

**Індыўідуальная льготная падпіска
для настаўнікаў:**
другое паўгоддзе, на 1 месяц — 4000 руб.
Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска:
1 месяц — 5640 руб.
Падпісны індэкс — 63880

Над кручамі высокімі Дняпра

*Я вас прашу:
На Шклоўшчыну прыедзьце,
Да нас хоць на хвілінку завітайце,
На выбар — у любую хату
Заходзьце і не бойцеся сабак.
Іх не трымаюць землякі і нават
Дзвярэй не замыкаюць за сабой.
Вам будуць рады. І заўжды з дарогі
Вам твар сцюдзёнай асвятляць вадой,
Засцелюць стол абрусам самым чыстым,
Вам на пачэсным покуце сядзець,
Да раніцы бяседзе быць сяброўскай.
Гасцінныя заўсёды землякі.
У іх сумленне, як крышталі, спрадвеку,*

*Як назва роднай Шклоўшчыны маёй.
А я назваў яе калісь блакітнай
Над кручамі высокімі Дняпра.
Чаму яна блакітая? Блакіту
Хоць адбаўляй над Прыпяцю ці Сожам,
А ўсё ж на Шклоўшчыне блакіту больш.
Яна — уся! — у квецені ільноў.
Здаецца, не ільны цвітуць, а неба
Блакітам разлілося на палях,
Такое чыстае, як назва Шклоў...*

*Яўген КРУПЕНЬКА
З паэмы "Шклоўшчына"
Фота Віктара Кавалёва*

«Шклаўчане асабліва ганарацца тым, што ў вёсцы Александрыя прайшлі маленства і юнацтва Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнкі. Захавалася крынічка, да якой некалі спяшаўся будучы Прэзідэнт. Яна гэтка ж бруістая, як і раней, а вада ў ёй не страціла сваёй дзівоснай чысціні і гаючасці. Быццам нагадвае нястомная крынічка, што ў шклоўскай зямлі моцныя жыватворныя і жыццядайныя вытокі і яна здатная і надалей нараджаць таленты ў розных галінах дзейнасці».

Валерый ІВАНОЎ,
старшыня Шклоўскага райвыканкама

На здымку: Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Рыгоравіч Лукашэнка з вучнямі Александрыйскай сярэдняй школы.

«Межаў для развіцця не існуе»

Аб значэнні Дня беларускага пісьменства і перспектывах гэтага свята мы размаўляем са старшынёй Арткамітэта па падрыхтоўцы свята, віцэ-прэ'ерам краіны Аляксандрам Косінцам.

— Дзень пісьменства збірае шмат гасцей розных узростаў — але перш-наперш мы робім гэта для нашых дзяцей. Каб яны бачылі, што кіраўніцтва краіны надае вялікую ўвагу гісторыі нашай Бацькаўшчыны, творчасці, паэзіі, увогуле культурным здабыткам слаўных землякоў.

На гэтым свяце мы перш за ўсё ўзгадваем пра Францыска Скарыну, Еўфрасіню Полацкую, Сімяона Полацкага, Кірылу Тураўскага — першаасветнікаў, якія стварылі падмурак для сённяшняга беларускага пісьменства. Першым заўсёды ёсць слова. Калі дзіця прыходзіць у школу — яно вучыцца чытаць, пісаць. І першыя яго словы, якія ён крэйдзіць піша на дошцы — «мама», «Радыма».

— Увогуле, якое месца займаюць адукацыя, выхаванне асобы ў дзяржаве?

— Сёння ў рэспубліцы мы фарміруем канкурэнтаздольны чалавечы капітал. І вялікая ўвага, якая надаецца цяпер у дзяржаве адукацыі, забяспечвае краіне велізарны інтэлект, які здольны стварыць эфектыўную эканоміку.

Больш за тое, зараз у краіне 409 тысяч студэнтаў, якія навукаюцца ў вышэйшых навучальных установах. Падумаўце: на 10 тысяч чала-

век 409 студэнтаў! Такую колькасць рэдка якая дзяржава мае.

— На ваш погляд, якія перспектывы мае гэтае свята?

— У наступным годзе ўрачыстасці пройдуць у Барысаве. Святу беларускага пісьменства ў 2008-м спаўняецца 15 год.

Межаў для развіцця няма. Шмат чаго залежыць ад таго, які мясцовы нацыянальны каларыт ёсць у тым населеным пункце, дзе праводзіцца свята. У кожным выпадку мы гэты каларыт не проста ўлічваем, але робім усё, каб ён быў адлюстраваны.

— Ці дастаткова робіцца

для папулярнасці свята ў краіне?

— Сродкі масавай інфармацыі сёння — і друкаваныя, і электронныя — даюць магчымасць дазнацца пра гэтае мерапрыемства. Ідзе вялікая рэклама. Анансуецца ўсе мерапрыемствы, якія будуць праходзіць. Інфармацыя аб Дні пісьменства прасочваецца і ў Інтэрнеце.

— Вы не першы год узначаліваеце Арткамітэт па падрыхтоўцы да Дня беларускага пісьменства. Што новага ў Шклове, у параўнанні з мінулагаднімі Паставамі?

— У Шклове ў гэтым годзе прапануецца ўсталяваць помнік Зорычу, які зрабіў велізарны ўнёсак у станаўленне і развіццё адукацыі ў Шклове. Таксама прапануецца адкрыць новы турыстычны маршрут. Планаецца не толькі істотна папоўніць скарбонку бібліятэк Шклова і раёна, але і правесці Шклоўскія чытанні: Пастаўскіх жа чытанняў не было. У чытаннях возьмуць удзел пісьменнікі, прадстаўнікі Нацыянальнай акадэміі навук, устаноў адукацыі.

— У чым адметнасць сёлёнага свята, увогуле?

— Вельмі важна адзначыць тое, што сёлета мерапрыемства праходзіць у год, калі святкуецца 125-годдзе з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. На гэтым свяце будзе шмат чаго прадэманстравана з творчасці нашых класікаў, будуць прадстаўленыя іх творы, на канцэртных пляцоўках прагучаць песні на іх словы.

Гутарыў Мікалай АНШЧАНКА
Фота Віктара Кавалёва

Галасы з даўніх вякоў

Найбольш раннія звесткі пра літаратурную дзейнасць на Шклоўшчыне дайшлі да нас з XVII стагоддзя. У царкоўнай кнізе «Чэці мінеі», якая была напісана па-беларуску яшчэ ў 1669 годзе і захоўваецца зараз у Віленскай дзяржаўнай бібліятэцы, ёсць наступны запіс: «Сію книгу глаголему святыхъ стаци на монастырь Кутаенский панъ Иван Кособуцкій мешчанин Шкловскій» («Ударны фронт», 18 чэрвеня 2003 г.).

Шклоўскі мешчанин Иван Касабуцкі, працягваючы ў Куцеінскім манастыры каля Оршы, працягнуў справу беларускага друкара Францішка Скарыны і зрабіў свой пачэсны ўклад у распаўсюджванне кніг на зразумелай простае народу мове.

Беларуская мова была дзяржаўнай у Вялікім княстве Літоўскім да канца XVII стагоддзя. У далейшым пачаўся яе заняпад. Першымі перасталі гаварыць па-беларуску магнаты, а потым і звычайныя панове. Носьбітамі роднай мовы засталіся сяляне, збяднеўшае мяшчанства і шляхта. Такія ж працэсы адбываліся і ў шклоўскім наваколлі. Пасля навадвання ў 1792 годзе Шклова вядомы рускі генерал С.А. Пучкоў напісаў: «Мы покинули Беларусь... Язык, употребляемый простым народом и земледельцами или крестьянами, весьма разнится от настоящего польского, употребляемого дворянством. Он ближе подходит русскому и не имеет такого набора латинских и немецких слов.» (История Беларуси: вопросы и ответы. Мн., 1998. С. 69).

Яшчэ доўгі час беларуская мова захоўвалася ў набажэнствах Уніяцкай Царквы і асабліва рыма-кагаліцкіх парафіяў. Вось што паведамыла газета «Наша Ніва» ў кастрычніку 1908 года пра вёску Фашчаўка Шклоўскага раёна: «тутака (у Фашчаўцы) скрозь жывуць беларусы, але ёсць і трохі літвінаў. Вось, у тутэйшым касцёле завёўся цяпер парадак, што казанні і ксяндзы кажуць па-польску, па-літоўску і па-беларуску, таксама спявае народ песні касцельныя ў гэтых трох мовах. Беларусы тутэйшыя, як пачулі першы раз казанні ў сваёй мове, дык ад радасці аж заплакалі». (С. Шаўчэнка. Магілёўшчына на старонках «Нашай Нівы». Магілёўская даўніна. 1998).

У XVIII—XIX стагоддзях у Шклове існаваў Уважскі манастыр, апошнім ігуменам якога быў вядомы Арэста-летанісец. З

Першыя пісьмовыя ўпамінанні пра Шклоў

В лето 7047 (1535—1536)... Во еводы же великого государя, Бог дал, выидоша здравы з великою корыстию и со многым пленом воевав грады литовские от Мстислава: Кричев, Радомль, Могылев, Княжичи, Шклов, Копос, Оршу, Дубровну, остроги имали и посады жгли и людей многих побили и живых имали.

Ніканаўскі летаніс

яго працамі можна пазнаёміцца ў Магілёўскай абласной бібліятэцы.

Частка «Запісак ігумена Арэсты» была надрукавана ў другім і пятым тамах Археаграфічнага зборніка дакументаў, аднесены да гісторыі Паўночна-Заходняй Русі. Астатнія матэрыялы запісак знаходзяцца ў архіве Вільноса.

Што вядома пра летанісеца? **Ігумен Арэста** (мірскае прозвішча Костка) нарадзіўся ў 1772 годзе ў мястэчку Гайшына тагачаснага Быхаўскага павета Магілёўскай губерні. Сын святара. Закончыўшы курс навучання ў Магілёўскай семінарыі, працаваў настаўнікам лацінскай мовы ў духоўным вучылішчы горада Невеля Віцебскай губерні. Там жа ва ўзросце 30 гадоў прыняў манаскі сан.

6 ліпеня 1803 года Магілёўскім архіепіскапам Анастасіем Братаноўскім быў пасвечаны ў іерадыяканы, а 20 ліпеня — у іераманахі. 15 лістапада 1806 года быў пераведзены з Невеля ў магілёўскі архіерэйскі дом, дзе 12 гадоў займаў пасаду: крыковага іераманаха, казначыя, быў рызнічым, экзаменатарам, духоўні-

кам, эканомам архіерэйскага дома і службоўцам магілёўскай духоўнай кансісторыі.

2 ліпеня 1818 года магілёўскім архіепіскапам быў прызначаны ігуменам Шклоўскага Васкрасенскага манастыра. З 15 лютага 1820 года служыў на розных пасадах у Ахоўскім манастыры, у Полацку, Магілёве.

7 жніўня 1837 года магілёўскім архіепіскапам Смарагдам зноў прызначаны настаяцелем (ігуменам) Шклоўскага Васкрасенскага манастыра, дзе знаходзіўся да 1841 года. Тут напісаў звесткі, якія знайшоў і апублікаваў Е.Р. Раменаў.

Памёр ігумен Арэста ў 1850 годзе ў Оршы простым іераманахам ва ўзросце 78 гадоў.

(*Магілёўская даўніна*, 1995, *Маг.*, 1996. С. 5, 7, 8).

У 1793 годзе ў Волагдзе нарадзіўся **Мікалай Коншын**. Быў залічаны ў роту для разначынцаў у Пецяярбургу. З канца 1811 года — прапаршчык 2-й запасной артылерыйскай брыгады. У 1814 годзе ўдзельнічаў у паходзе пад Варшаву і Кракаў. Пасля службы ў Шклове. Пра гэты час у адным з энцыклапедычных расійскіх даведнікаў запісана: «...у Шклове К. знаёміцца з настаўнікам французскай мовы А. Старынкевічам, які аказаў на яго сур'езнае ўздзеянне. Мікалай Міхайлавіч працягваў у Шклове звычайнае афіцэрскае жыццё: таварыскія вечарыны, гульні, любоўныя прыгоды. Але пачынае афіцэр сачыць і за літаратурай, асабліва — за паэзіяй. Знаходзіцца ў вялікім захваленні ад вершаў В. Жукоўскага. Сімпатый зразумелья. Жукоўскі ўжо да таго часу напісаў шмат выдатных вершаў. І таксама — «Певца во стане русских воинов»:

*Лети ко прадедам, орел,
Пророком славной мести!
Мы тверды: вождь наш перешел
Путь гибели и чести.*

У лютым 1818 года М. Коншын ідзе ў адстаўку. Але неўзабаве (у сакавіку 1819 года) былі шкловец пачынае служыць зноў. Цяпер — у Фінляндыі ў званні капітана ў адной роце з паэтам Яўгенам Баратынскім. Першая яго публікацыя — пасланне «Баратынскаму» — друкуецца ў 1820—1824 гадах у выданнях «Благонмеренный», «Соревнователь», «Новости литературы», у альманаху «Полярная звезда». Асаблівую вядомасць атрымаў

яго верш «Ария», пакладзены на музыку А. Гур'ялёвым.

Памёр М. Коншын у 1859 годзе ў Омску. Паэт і перакладчык **Яфім Люцэнка** нарадзіўся 23 кастрычніка 1776 года ў Чарнігаўскай губерні ў сям'і святара. З 1791 года вучыўся ў мясцовай духоўнай семінарыі, затым — у Благародным вучылішчы ў Шклове. У друку дэбютаваў у 1792 годзе ў часопісе «Дело от безделья». Хутчэй за ўсё пісаў са Шклова, бо толькі ў 1798 годзе Я. Люцэнка паступае ў Маскоўскі ўніверсітэт. У 1805 годзе колішні шклоўскі вучань рэдагуе «Журнал для пользы и удовольствия». Шмат часу аддае перакладчыцкай працы. У 1811 годзе выдае «Полную новейшую французскую грамматику».

Яшчэ адна павязь са Шкловам праз лёс **Льва Мікалаевіча Неваховіча** — публіцыста, драматурга, перакладчыка (1776—1831). У энцыклапедычным даведніку запісана: «Нарадзіўся ў яўрэйскай сям'і, магчыма, вучыўся ў Шклове, які быў на той час буйным яўрэйскім адукацыйным цэнтрам. Акрамя іўрыта, добра арыентаваўся ў еўрапейскай, асабліва нямецкай літаратуры і філасофіі...»

У 1803 годзе ў Пецяярбургу выходзіць публіцыстычная кніга «Вопль дочери иудейской» — алегарычнае адлюстраванне становішча яўрэяў у Расіі ў пачатку XIX стагоддзя. У 1804 годзе кніга выходзіць на іўрыце ў Шклове.

«Вопль...» — першы твор расійскага яўрэя, які напісаны на рускай мове, твор, дзе пастаўлена пытанне выступленняў супраць абмежаванняў праваў яўрэяў.

Першыя пісьмовыя ўпамінанні пра Шклоў

Року 1580 господарь кроль Стэфан был под Псковом и взял город Псков. А Москва, то ест Серебрённый з немалым войском место славное Могилев выжог. Там же у крои Шклов, Копысу села велмы выпустишили.

Баркулабаўская хроніка

У тым жа 1804 годзе Л. Неваховіч выдаў у Санкт-Пецяярбургу філасофскі трактат «Чалавек у прыродзе». З 1813 года — літаратар у Польшчы. У Расію пісьменнік вярнуўся ў 1830 годзе. Памёр Леў Мікалаевіч у 1831 годзе. Два сыны Неваховіча таксама займаліся літаратурай.

Лявон АНЦПЕНКА

Штогод у першую нядзелю верасня наша краіна адзначае вельмі важнае ў духоўным жыцці грамадства свята — Дзень беларускага пісьменства. Паступова пераходзячы ад Навагрудка да Мсціслаўля, ад Міра да іншых гістарычных гарадоў нашай краіны, яно завітала і ў Шклоў. Пра некаторыя моманты і асаблівасці сёлета святавання чытачам газеты распавядае міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь Уладзімір РУСАКЕВІЧ.

Духоўны здабытак народа

— Уладзімір Васільевіч, на вашу думку, якое месца ў шэрагу іншых дзяржаўных свят нашай краіны займае Дзень беларускага пісьменства?

— Святкаванне Дня беларускага пісьменства ўстаноўлена Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 26 сакавіка 1998 г. № 157 “Аб дзяржаўных святах, святочных днях і памятных датах у Рэспубліцы Беларусь”. Гэтае свята ў шэрагу іншых займае асаблівае месца, бо яно мае на мэце прапаганду духоўных здабыткаў нашага народа, найперш мовы і айчыннай літаратуры. Дзень беларускага пісьменства аб’ядноўвае ўсіх тых, хто нераўнадушны да роднага слова, нагадвае пра неабходнасць захавання і развіцця багацейшай культурнай спадчыны Беларусі, далейшага паглыблення векавых сувязей з культурамі братніх славянскіх народаў.

Пра значнасць свята сведчыць і яго вядомасць за мяжой. Традыцыйна гасціні свята з’яўляюцца замежныя дэлегацыі, прадстаўнікі дыпламатычнага корпуса, акрэдытаваныя ў Беларусі. Сёлета Шклоў наведваюць пісьменнікі і журналісты з Расіі, Украіны, Балгарыі, Сербіі. Сярод гасцей свята будуць дыпламаты з братніх славянскіх краін, а таксама В’етнама, Венесуэлы, ЗША, Індыі, Казахстана, Кубы, Кыргызстана, Лівіі, Маддэвы, Палесціны, Славакіі, Таджыкістана, Туркменістана, прадстаўнікі міжнародных структур СНД і АБСЕ.

— Калі ласка, падзяліцеся інфармацыяй, як міністэрства, якое вы ўзначальваеце, уздзейнічае ў правядзенні свята?

— Міністэрства інфармацыі, разам з органамі мясцовай улады тых вобласцей і горада, дзе праводзяцца асноўныя мерапрыемствы, з’яўляюцца галоўнымі арганізатарамі свята. Гэта выяўляецца ў самых розных арганізацыйна-змястоўных, матэрыяльных і фінансавых пытаннях яго правядзення. Мы, разам з выдавецтвамі, рэдакцыямі газет і часопісаў, паліграфічнымі прадпрыемствамі, імкнёмся як мага больш шырока прадставіць гасцям свята беларускую кнігу і прэсу. Да таго ж, у людзей ёсць магчымасць непасрэдных шчырых стасункаў з выдаўцамі, пісьменнікамі і журналістамі, падчас якіх яны могуць не толькі атрымаць аўтограф любімага аўтара, але і выказаць свае заўвагі, прапановы і пажаданні.

— Ці былі асаблівасці ў папярэдніх гадах Дня беларускага пісьменства? Мо існуюць нейкія адрозненні ў яго правядзенні сёлета?

— У рамках правядзення Дня беларускага пісьменства 31 жніўня адбудзецца “круглы стол” “Славянская літаратура і выклікі сучаснасці”, у якім прымуць удзел пісьменнікі з Беларусі, Расіі, Украіны, Сербіі, Балгарыі. І верасня ў г. Шклове стартуе акцыя “Моладзь за здароўе і развіццё”.

Дамінантамі Дня беларускага пісьменства ў Шклове будуць Фестываль кнігі і прэсы, урачыстая цырымонія ўзнагароджання пераможцаў Нацыянальнага конкурсу “Мастацтва кнігі” і Рэспубліканскага конкурсу на лепшы мастацкі твор 2006 года. Дарэчы, апошні з названых конкурсаў, заснавальнікам якога выступілі міністэрствы інфармацыі, адукацыі і культуры, Мінскі гарвыканкам і Саюз пісьмен-

каў Беларусі, праводзіцца ў гэтым годзе ўпершыню.

Як ніколі раней, у Шклове будуць шырока прадстаўлены культурныя здабыткі рэгіёна, дзе сёлета ладзіцца свята — Магілёўшчыны. На “Вуліцы духоўнасці, асветы і культуры” будуць прадстаўлены тэматычныя пляцоўкі: “Тэатральны фальварак”, “Магілёўшчына музейная”, “Магілёўшчына бібліятэчная”, “Магілёўшчына літаратурная”, “Газетныя выданні Магілёўшчыны” і іншыя. У Гарадскім парку на працягу ўсяго дня будуць праходзіць літаратурна-музычныя мерапрыемствы “Свята дзяцінства”.

Сярод іншых цікавых момантаў варта адзначыць адкрыццё помніка Сямёну Зорычу і абноўленага раённага краязнаўчага музея.

Сёння ў Рэспубліцы Беларусь зарэгістраваны 1245 перыядычных выданняў (703 газеты, 503 часопісы, 34 бюлетэні, 3 каталогі, 2 альманахі), ліцэнзіі на ажыццяўленне выдавецкай дзейнасці маюць 646 арганізацый розных форм уласнасці. 3 іх каля 300 арганізацый выдалі ў мінулым годзе ад адной да пяцідзесяці назваў кніг і толькі 40 — пяцьдзсят і больш назваў.

— Можна глядзець на выданні новых кніг, прымеркаванымі да Дня пісьменства?

— Традыцыйна да Дня беларускага пісьменства дзяржаўныя выдавецтвы рыхтуюць кнігі, прысвечаныя свята. Сёлета — гэта фотаальбом “Шклоў” (выдавецтва “Беларусь”), а таксама кнігі “Мой Магілёў” з серыі “Твае гарады, Беларусь” і “Адсюль выток, адсюль натхненне. Шклоўшчына літаратурная” з серыі “Беларусь літаратурная” (“Мастацкая літаратура”).

— На ваш погляд, ці ўплывае гэта свята на выхаванне павялі і любові ў нашых грамадзян да беларускага слова, роднай літаратуры?

— Для беларусаў слова, веды, пісьменства, духоўныя каштоўнасці заўсёды былі невычэрпнай крыніцай жыццёвага аптымізму, апорай у пераходныя ўзросты і перашкоды. Невыпадкова менавіта Беларусь стала радзімай многіх выдатных асветнікаў, дзеячаў культуры, літаратараў і навукоўцаў сусветнага ўзроўню. Многія з іх, дарэчы, зрабілі неацэнны ўнёсак у культуру і навуку іншых народаў і лічацца там “сваімі” выдатнымі дзеячамі.

Хачу нагадаць, што апошнім часам Свята істотна пашырыла свае межы. Яно праводзіцца не толькі ў гарадах, дзе праходзяць асноўныя мерапрыемствы. Урокі ў школах, сустрэчы з літаратарамі, навукоўцамі, дзеячамі культуры па тэматыцы свята адбываюцца па ўсёй краіне. Усё гэта дазваляе гаварыць пра свята як пра важную падзею культурнага жыцця краіны, што далучае людзей да сваіх духоўных каранёў, спрыяе ўсведамленню сябе сапраўднымі грамадзянамі Беларусі.

Віктар КАВАЛЁЎ

Рыхтуем ся да юбілею

Нацыянальная бібліятэка Беларусі, гасцінна расчыніўшы дзверы новага памяшкання ў 2006-м годзе, трывала замацавала імідж галоўнага храма кнігі — адмысловага сімвала краіны. Летась выдавецтва “Мастацкая літаратура” выпусціла навукова-папулярнае выданне “Нацыянальная бібліятэка Беларусі”, якое стала як бы дапаможнікам пры знаёмстве з дэманстрацыямі гмахам. Гасцінна сустрэўшы сваіх карыстальнікаў, арганізаваўшы шэраг сустрэч на вышэйшым дзяржаўным узроўні, у 2007-м годзе галоўная бібліятэка краіны рыхтуецца да свайго 85-гадовага юбілею. Ён, як і Дзень беларускага пісьменства, прыпадае на верасень. Пра своеасаблівы Новы год у календары Нацыянальнай бібліятэкі мы размаўляем з намеснікам дырэктара Людмілай КІРУХІНАЙ.

— Людміла Генадзеўна, для бібліятэкі верасень — месяц знакавы. Гэта пачатак новага сезона, калі пачаўся кніжніцкі прыходзяць на вучобу асноўныя яе карыстальнікі — студэнты, вучні, навукоўцы...

— Так, і, між іншым, у Нацыянальную бібліятэку з моманту адкрыцця новага памяшкання запісалася каля 70 тысяч чытачоў. Звыш 80 тысяч экскурсантаў пабывалі ў беларускім дэманстрацыйным Падчас экскурсій усе, хто наведвае галоўнае кнігасховішча краіны, знаёмяцца з выстаўкамі, якія экспануюцца. Гэта кніжныя, ілюстрацыйныя выстаўкі і мастацкія. Зараз у нас экспануюцца тое, што найперш датычыць нашых юбіляраў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Ужо трэці месяц працуе выстаўка “Творчасць Купалы ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі”. Арганізавана выязная выстаўка па творчасці славутых песняроў — у Нацыянальнай навуковай бібліятэцы імя Вярынаўскага ў Кіеве...

— Як плануецца пазначыць свой удзел у Дні беларускага пісьменства?

— Падчас Свята беларускага пісьменства ў Шклове Нацыянальная бібліятэка будзе мець свой выставачна-экспазіцыйны блок, на якім прадэманструе напярэдадні 85-гадовага юбілею магчымасці і змест працы Нацыянальнай бібліятэкі як рэспубліканскага інфармацыйнага цэнтра. Мы рыхтуем ся да свайго юбілею грунтоўна. Да прыкладу, адкрываем у нашым Музеі кнігі новую экспазіцыю — “Нацыянальная бібліятэка Беларусі: вехі гісторыі”, якую плануем прэзентаваць 11 верасня. Выстаўка прымеркавана не толькі да юбілею галоўнага кнігасховішча, а і да Свята беларускага пісьменства. Бо гісторыя наша, бяспрэчна, звязана з гісторыяй краіны, але ў першую чаргу — з гісторыяй беларускай кнігі.

— Вы можаце зараз назваць самыя цікавыя дакументы юбілейнай экспазіцыі?

— Па-першае, будзе адлюстравана гісторыя бібліятэкі з пачатку яе заснавання — з 1922 года. Напэўна, многія ведаюць, што ўстанова стваралася як універсітэцкая і разам з тым, як дзяржаўная — у яе адразу былі функцыі нацыянальнага кнігасховішча.

Першая частка, звязаная з часам заснавання і станаўлення, будзе вельмі цікавая. Яна адлюструе і дакументы, і факты, і асобы. Узначальваў тады бібліятэку наш першы дырэктар Іосіф Сіманюўскі, тады ж ствараліся першапачатковыя фонды. Менавіта ў тыя гады была арганізавана беларуская чыгальная зала, стваралася аснова развіцця нацыянальнай бібліяграфіі

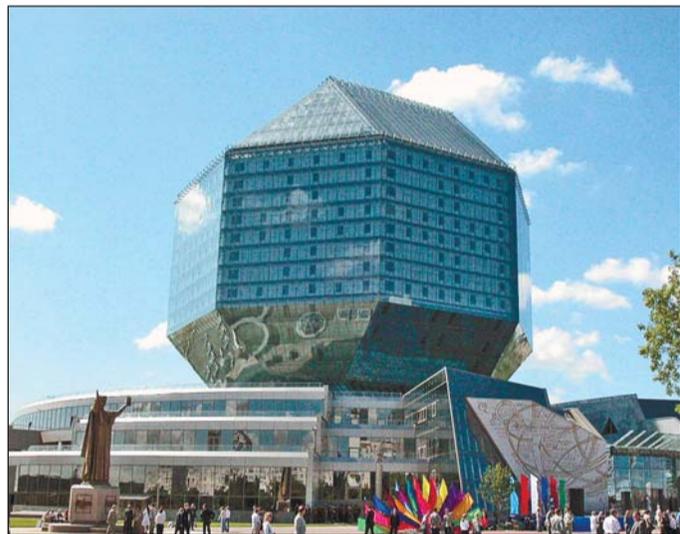
дostęp больш як да ста баз даных. Такі моцны інфармацыйны рэсурс не прапануе ні адна з бібліятэк Садружнасці Незалежных Дзяржаў. Мы вельмі ганарымся гэтым.

Да таго ж, ёсць інфармацыя, якой можна карыстацца шляхам капіравання, вывадзення ці на паперу, ці на электронны носьбіт. Да нашых каталогаў можна звярнуцца ў аддаленым доступе, праз Інтэрнет. Яшчэ ёсць магчымасць атрымліваць інфармацыю шляхам даведчанай віртуальнай службы — “спытай бібліятэкара”. Яна зараз досыць папулярная.

— Якім чынам праз вашу бібліятэку папулярныя беларуская літаратура, культура?

— Расказваем, безумоўна, пра ўсё самае лепшае з таго, што выходзіць сёння. Штогод арганізуем выстаўкі сумесна з Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь — “Лепшыя выданні года”. Паказваем лепшую беларускую кнігу нашым чытачам і вывозім такія выстаўкі за межы краіны, разгортваем экспазіцыі ў бібліятэках — нашых партнёрах. Гэта, у асноўным, бібліятэкі краін былога Саюза. Радзей, але вывозім выстаўкі і ў далёкае замежжа.

Шляхам стварэння юбілейных выставак расказваем пра творчасць нашых мастакоў слова. “Пясняр народных

дах з’явіліся каштоўнейшыя калекцыі беларускіх вучоных — славяназнаўцаў, акадэмікаў Карскага, Янчука, Грота. Гэта тыя калекцыі па беларусказнаўстве, якімі мы ганарымся і па сённяшні дзень. Падчас Другой сусветнай вайны фашыстамі была разрабаваная ўнікальная калекцыя фондаў і даведчаны апарат бібліятэкі на 83 працэнты. Найбольш прэзентабельная інфармацыя пра нашы каштоўныя калекцыі і кнігазборы і будзе вывезена намі ў Шклоў на свята.

— Як прыжыліся ў бібліятэцы новыя формы абслугоўвання, укаранення тут суперсучасныя тэхналогіі?

— Сапраўды, у апошні час, асабліва ў апошнія дзесяцігоддзі мінулага стагоддзя даволі хуткімі тэмпамі ўкараняліся новыя тэхналогіі, у тым ліку па абслугоўванні нашых карыстальнікаў. Але разгарнуць працу ў поўным аб’ёме мы змаглі толькі ў сенах новай Нацыянальнай бібліятэкі, у новым будынку. І гэта тыя паслугі, якія сёння даступны кожнаму жыхару нашай краіны, нават і тым, хто наведвае нас у якасці гасцей.

Сёння мы прапануем шэраг паслуг, звязаных з электронным сервісам. Гэта і памяць даных па беларусказнаўстве, і каштоўныя базы даных сусветнага ўзроўню, якія набыты дзякуючы дзяржаўнай падтрымцы. Сёння з нашай бібліятэкі можна атрымаць

дум і светлых спадзяванняў” — гэта выстаўка пра творчасць Янкі Купалы. Увосень будзе выстаўка, прысвечаная творчасці Якуба Коласа. Мы таксама адзначаем 90-годдзе народнага паэта Беларусі Пімена Панчанкі. Яго творчасць прадстаўлена на выстаўцы “Паэзія дабрыві і мужнасці”, яна ў нас зараз экспануюцца. Арганізавана выстаўка, прысвечаная публіцысту, крытыку, літаратуразнаўцу Адаму Мальдзісу, 75-годдзе якога мы адзначалі зусім нядаўна. Экспануюцца таксама выстаўка, прысвечаная архівазнаўцу, сябру бібліятэкі Віталію Скалабану. Ёсць выстаўка, прысвечаная кампазітару Дзмітрыю Смольскаму, у мастацкіх залах размяшчаюцца творы мастакоў.

Зараз, напрыклад, экспануюцца тэматычная выстаўка “Мастацтва экслібрыса” — кніжнага знака, які робіць унікальнай любую кнігу, у якой экслібрис прысутнічае. Выстаўка выклікае вялікую цікавасць, і сёння ў яе шмат наведвальнікаў. На другім паверсе ў нас заўсёды шматлюдна: там арганізавана выстаўка “Незалежная Беларусь — наш агульны і на дзейны дом”. Асабліва часта яе наведваюць вучні, моладзь — нашы напачаткі, неаб’якваныя да літаратуры.

Ірына ТУЛУПАВА
Фота Віктара Кавалёва

Аб адукацыйных здабытках Беларусі ды здабытках беларускай адукацыі напярэдадні Дня беларускага пісьменства мы пагутарылі з міністрам адукацыі Аляксандрам Радзьковым.

У падарунак — камп'ютэрныя класы

— Пісьменства — гэта аснова культуры, — упэўнены Аляксандр Міхайлавіч. — І ў грамадствах, дзе высокі ўзровень пісьменства, высокая культура наогул — прафесійная, культура паводзін, адносін, сямейнага побыту... Праз пісьменства чалавек ідзе да сваіх вытокаў, з аднаго боку, і пазнае свае перспектывы — з другога. Таму для кожнага чалавека Дзень пісьменства — гэта такі момант, калі ён яшчэ раз задумваецца, што яму дае адукацыя, пісьменнасць, грамадства, дзяржава.

Па жыцці так бывае: калі мы нешта будзем, ствараем — што б гэта ні было — не адразу ўсё атрымаецца. Але і пісаць чалавек вучыцца не адразу. Маленькі хлопчык ці дзяўчынка спярша пішуць каракулі з не дужа выразным націскам, з нейкімі кляксамі, памаркамі — аднак дзень за днём пачырк пам'яшаецца; потым ужо мы вучымся чытаць, усведамляць — і з цягам часу разумеем не толькі тое, што напісана, але і тое, што паміж радкоў... Так паслядоўна фарміруецца чалавечы інтэлект.

У жыцці ўсё гэтак жа паслядоўна. Калі кожны чалавек будзе памятаць, як складана і паступова ён некалі прайшоў шлях да адукаванай асобы, то не будзе баяцца цяжкасцей у жыцці.

— Свята пісьменства заўсёды адзначаецца побач з Днём ведаў...

— Мы, вядома, задзейнічаем для арганізацыі і правядзення гэтага свята ўвесь свой патэнцыял — і дзіцячыя садкі, і школы, і ўніверсітэты. Да нас прыедуць госці... Канечне, у першы дзень яны наведваюць і школы, і магiлёўскія ўніверсітэты, сустрапаюцца са сваімі калегамі.

Да таго ж, гэта і дзіцячае свята: у сцэнарый запланаваны выступленні дзіцячых мастацкіх калектываў, усялякія гульні, прэзентацыі, спаборніцтвы... Мы падрыхтавалі, лічу, цудоўны падарунак для выпускнікоў школ, вучылішчаў і каледжаў — вучэбны дапаможнік "Беларусь — краіна тваёй будучыні". У ім — усё пра нашу краіну: якая ў нас прамысловасць, дзе малады чалавек можа сябе знайсці, як падрыхтавацца да жыцця. Выданне гэтае будзе ўручана ўсім выпускнікам, а дадатковы наклад накіруем у кніжныя крамы.

— Якія выгоды атрымалі школьскія ўстановы адукацыі ад сёлетняга Дня пісьменства?

— Мясцовым дзіцячым садкам і школам мы, вядома, дапамаглі і падручнікамі, і абсталяваннем, зрабілі рамонт. І ў якасці падарунку плануем перадаць школьскім школам раёна пяць камп'ютэрных класаў.

— А як з доступам у Інтэрнет у гэтых класах будзе?

— Наогул па рэспубліцы дзейнічае дзяржаўная праграма ін-

фарматызацыі школ. Вялікія гарады — Мінск, Магілёў — амаль усе маюць доступ да сусветнага павуціння. Я думаю, праз год-два ўсе школы Беларусі будуць забяспечаны хуткасным выхадам у Інтэрнет.

Тэхнічна ў сусветнае павуцінне можна выйсці з любой школы. Але на гэтае, па-першае, трэба сродкі, і, па-другое, добрыя лініі сувязі. Міністэрства сувязі ідзе насустрач нам, даючы магчымасць установам адукацыі выходзіць у Інтэрнет па самых льготных тарыфах.

— Зараз вельмі важная для краіны падзея адбываецца менавіта ў галіне пісьменства — абмяркоўваецца новы закон "Аб правілах арфаграфіі і правапісу"...

— Сапраўды, гэта была велізарная праца, якой Міністэрства адукацыі займалася супольна з навукоўцамі Нацыянальнай акадэміі навук. Таксама абмяркоўвалі новыя нормы з грамадскасцю, з настаўнікамі — прынамсі, праз "Настаўніцкую газету".

Мова — гэта жывы арганізм, які ўвесь час развіваецца, набытае нейкія асаблівасці — і на гэта трэба звяртаць увагу. У нас з 1957-га года правілы не мяняліся — і мы ўбачылі неабходнасць такой навуковай працы, сістэматызацыі, замацавання новых нормаў, што ўзніклі цягам апошніх дзесяцігоддзяў.

Гэта неабходны крок, мы яго зрабілі і адчуваем падтрымку. Няпроста было, бо тут шмат падыходаў да таго, што лічыць сучаснай нормай. Але мы знайшлі тую варыянт, які, як нам падаецца,

будуць максімальна прынятыя грамадскасцю, нашымі вядучымі навукоўцамі, часопісамі, газетамі...

Зараз разам з Акадэміяй навук унеслі закон у ніжнюю палату парламента. Чакаем, што ён будзе разгледжаны на чарговай сесіі парламента ўвосень.

— Колькі, на ваш погляд, спатрэбіцца часу на ўкараненне новых моўных нормаў у грамадстве?

— Добра, што вялікіх сродкаў пераход не будзе патрабаваць. Бо ядро мовы застаецца тым жа, змяняецца толькі перыферыя. Канечне, патрэбна будзе як мага хутчэй унесці некаторыя змены ў падручнікі — але ж іх усё адно трэба змяняць, бо ў нас падручнікі ў сярэднім "працуюць" чатыры гады. Таму паступова, прыкладна да 2010-га года будзем уводзіць гэты закон у дзеянне.

— Цягам гэтага перыяду, ці будзе лічыцца памылкай ужыванне старой правапіснай нормы, напрыклад, пры цэнтралізаваным тэсціраванні?

— Мы будзем лічыць правільнымі і старую, і новую нормы.

— Карыстаючыся магчымасцю, хачу задаць адно не вельмі "зручнае" пытанне: з чым быў звязаны перавод навучання гісторыі Беларусі на рускую мову?

— У Беларусі дзве дзяржаўныя мовы, руская і беларуская, і яны роўназначныя. Да нас паступаюць беларусы, якія жывуць у Расіі, у Малдове — яны не так добра ведаюць беларускую. Таму, відавочна, яны павінны мець падручнік на рускай мове. Паводле Закона "Аб дзяржаўных мовах", мы павінны забяспечыць выкладанне ўсіх прадметаў на рускай і беларускай мове. Але трэба сказаць, то была не наша ініцыятыва. Так прасілі бацькі, вучні.

Гутарыў Мікалай АНІШЧАНКА

На здымку: міністр адукацыі Беларусі Аляксандр Радзькоў падчас інтэрв'ю.

Фота Віктара Кавалёва

Далучэнне моладзі да спадчыны свайго народа

Міністр адукацыі Беларусі Аляксандр РАДЗЬКОЎ:

Дзень беларускага пісьменства — свята кожнага, хто паважае родную мову і культуру, захоўвае духоўную спадчыну. Без апоры на лепшыя традыцыі нашага народа мы не зможам зберагчы маральныя асновы грамадства, узбагаціць нашу культуру.

Менавіта пісьменства знаходзіцца ў аснове прагрэсу любой дзяржавы. Праз авалоданне чытаннем і пісьмом чалавек авалодвае граматай, становіцца пісьменным і культурным.

Час правядзення свята выбраны невыпадкова. Пісьменства ў

свядомасці чалавека заўсёды асацыяруецца са школай, таму Дзень беларускага пісьменства і святкуецца на пачатку новага навучальнага года. Яго мэта — далучэнне маладога пакалення да культурнай спадчыны беларускага народа.

Традыцыйна першым днём Тыдня, прысвечанага Дню беларускага пісьменства, з'яўляецца 1 верасня — Дзень ведаў, што таксама вельмі сімвалічна. Мерапрыемствы, прысвечаныя святу, як і першы ўрок, прапанаваць правесці пад агульнай назвай "Жыву ў Беларусі і тым ганаруся", а падчас

правядзення першага ўрока трэба абавязкова закцэнтгаваць увагу на 125-годдзі з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. Змест першага ўрока павінен садзейнічаць фарміраванню любові да роднага слова, свайго народа, Айчыны.

Ва ўстановах адукацыі правядзены прысвечаныя Дню беларускага пісьменства ўрокі, лекцыі, семінары, арганізаваны сустрэчы дзяцей і навучэнскай моладзі з народнымі майстрамі, захавальнікамі фальклору, навукоўцамі, пісьменнікамі, дзеячамі мастацтва і іншымі прадстаўнікамі беларускай культуры, навукова-практычныя канферэнцыі, выставы гістарычных матэрыялаў, беларускай літаратуры, твораў беларускага мастацтва, гутаркі-віктарыны

"Мой край, мае карані", урокі-падарожжы, звязаныя з імёнамі вялікіх песняроў. Гэтыя і іншыя мерапрыемствы будуць адбывацца як у сценах самой адукацыйнай установы, так і за яе межамі: у бібліятэках, гістарычных і літаратурных музеях, памятных мясцінах, святочных пляцоўках і інш.

У перыяд Тыдня, прысвечанага Дню беларускага пісьменства і культуры, будуць адпавядаць агульнай канве свята канцэрты, фальклорныя святы, конкурсы мастацкіх твораў, сачыненняў (эсэ), літаратурна-музычных гаспёўняў, па выніках якіх мэтазгодна адзначаць лепшых твораў з ліку студэнтаў, навучэнцаў, педагогічных работнікаў і прафесарска-выкладчыцкага саставу, будуць стварацца адпаведныя экспазіцыі ў музеях і бібліятэках, у якіх варта шырока выкарыстоўваць мясцовыя краязнаўчы матэрыялы, гісторыка-культурныя традыцыі кожнага рэгіёна. Цікавым, на наш погляд, плануецца мерапрыемства з удзелам

дзяцей і навучэнскай моладзі непасрэдна ў горадзе Шклове. Маю на ўвазе дзіцячае свята "Сябруем з кнігай".

Каб свята прайшло паспяхова, арганізатарам спатрэбіцца намаганні сапраўдных твораў, якія павінны адпавядаць новаму, нетрадыцыйнаму формату яго правядзення. Але самае галоўнае — свята павінны ствараць самі вучні. Запланавана шмат іншых цікавых мерапрыемстваў: экскурсіі па знакамітых мясцінах Шклоўшчыны, выставы падручнікаў, вучэбных дапаможнікаў, дзіцячых кніж, педагогічных выданняў, дзіцячыя спартыўна-забаўляльныя гульні, сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі.

Беларусы паважаюць сваё слаўнае мінулае, па праве ганарацца ім, з любоўю адносяцца да роднага слова, што надае ім упэўненасці ў сваіх сілах, у правільнасці выбранага курсу на пабудову моцнай квітнеючай краіны.

Віктар КАВАЛЁЎ

Распавядаюць старыя кнігі

...Шклоў упершыню ўзгадваецца ў 1535 г., калі ён быў спалены князем г.Шуйскім¹. З XIV ст. Шклоўская воласць, падараваная каралём старасту Івану Хадкевічу, складала графства ў родзе Хадкевічаў (графы на Шклове і Мьшы).

У 1563 і 1580 гг. Шклоў быў разбураны рускімі войскамі. У 1654 г. князь Трубецкой атрымаў тут перамогу над гетманам князем Радзівілам. У наступным годзе Шклоў быў разабраны казакамі, а ў 1708 г. разбураны Левенгаўптам. У 1762 г. Шклоў атрымаў ад караля Аўгуста III пячатку і прывілей на стварэнне магістрата... У 1668 г. Шклоў быў спустошаны страшэнным пажарам, пасля якога большая частка жыхароў стала будавацца на левым беразе ракі Шклавянкі... У 1682 г. тут быў заснаваны жаночы Успенскі мана-

стыр... У 1661 г. было заснавана шклоўскае праваслаўнае брацтва, а ў 1682 г. Сіняўскі, якому тады належаў Шклоў, пабудаваў Васкрасенскі манастыр, які быў скасаваны ў 1847 г. Апошнім ігуменам яго быў вядомы Арэст-летанісед, Ад Хадкевічаў Шклоў перайшоў да Сіняўскіх, а ад іх — да князёў Чартарыйскіх. Імператрыца Кацярына II набыла Шклоў у князя Адама Чартарыйскага за 450 тыс. руб. і падаравала яго спадчынцу ў 1773 г. Пацёмкіну, а потым — у 1778 г. Зорычу. У 1773 г. Шклоў быў прызначаны павятовым горадам... але ён быў ім толькі да 1777 г... У апошні час Шклоў належаў былому міністру транспартных шляхоў А.К. Крывашэіну... У Шклове знаходзіцца кардонная фабрыка. На вялікай квадратнай плошчы Шклова над каменнымі лаўкамі ўзвышаюцца дзве вежы; на адной вежы ў мінулыя часы быў гадзіннік; у ёй змя-

пачаўся архіў Шклоўскага графства... У Шклове 4 праваслаўныя царквы (з якіх адна каменная), рымска-каталіцкі касцёл, 2 яўрэйскія синагогі і 17 яўрэйскіх малітоўных дамоў. Жыхароў у мястэчку налічваецца да 7200 чал., у тым ліку яўрэйў да 6700. У Шклове знаходзіцца станавая кватэра, мяшчанская ўправа, валасное праўленне, народнае вучылішча, царкоўна-праходская школа, два яўрэйскія вучылішчы і паштова-тэлеграфная кантора.

(Россия: Полное географическое описание нашего Отечества/Под ред. В.П. Семенова. СПб., 1905. Т. 9)

¹ Археалагічныя раскопкі на месцы Старога Шклова сведчаць, што пасяленне тут існавала яшчэ ў X ст. (гл. Г. В. Штыхаў. Археалагічная карта Беларусі. 2-е выд. Мн., 1971). Археалагічна выяўлена гарадзішча з ровам і валам, з напластаваннямі эпохі Кіеўскай Русі. Побач з гарадзішчам — паселішчы таго часу.

Першыя ўспаміны ў рукапісных і друкаваных крыніцах адносяцца да 1520 г. у справаздачы польскага пасла Герберштэйна аб яго падарожжы ў Маскву. (гл.: М Тапольская. Pobjazdztwo polskie na Białorusi Wschodniej XVII w. Warszawa. 1962, s.35,72,74)

Фота Віктара Кавалёва

Міністр культуры Уладзімір Матвейчук падкрэслівае: Дзень беларускага пісьменства ў першую чаргу — свята, якое мае прамое дачыненне да далейшага развіцця нацыянальнай культуры.

Удзел — прыкметны

— Паглядзіце, колькі на апошнім Аргкамітэце тэм для размоў было: і нашу старажытную культуру не абшлі ўвагай, і нашых класікаў. Таксама запланавана шмат мерапрыемстваў з удзелам творчых калектываў, будуць госці з замежжа. І ўсё падпарадкоўваецца адной задачы: прадставіць Дзень беларускага пісьменства як складнік беларускай культуры, як дэманстрацыю яе здабыткаў і, гэта вельмі важна, яе перспектыв.

Складанасці на шляху да свята ў міністэрстве пераадолявалі супольна з Магілёўскім абласным упраўленнем культуры.

— Нам удалося пераадолець некаторыя бар’еры. Грошы з мясцовых бюджэтаў на свята выдзяляюцца, вядома, не вельмі вялікія. А, паводле закона аб бюджэце, міністэрства не можа аказаць прамую фінансавую падтрымку рэгіёнам. Але нам удалося знайсці кампрамісны варыянт: мы пасадзейнічалі ў набыцці абсталявання для ўстаноў культуры — і яно ўжо тут.

Рэжысёрска-пастаноўчая група свята ў асноўным складаецца з работнікаў устаноў Міністэрства культуры. Праграма свята распрацаваная сумесна з кіраўніцтвам Магілёўскага аблвыканкама і упраўленнем культуры аблвыканкама.

— **Якія мерапрыемствы з нагоды юбілею Янкі Купалы і Якуба Коласа запланаваны на сёлетнім свяце?**

— Гэта, абавязкова, шматлікія выставы, якія прадставяць асобы песняроў і іх творчасць. Таксама Купалаўскі тэатр і Нацыянальная бібліятэка Беларусі актыўна будуць удзельнічаць. Нацыянальная бібліятэка падаруе новыя кнігі мясцовым установам культуры, а Нацыянальны акадэмічны тэатр прыедзе невялікай творчай

групай, каб паказаць мастацкую праграму. Ну і — вельмі разумная ініцыятыва мясцовых улад — дзве паралельныя вуліцы, Урыцкага і Карла Маркса, перайменаваць адпаведна ў вуліцы Янкі Купалы і Якуба Коласа, і ўрачыста адкрыць іх у Дзень пісьменства.

— **Якая роля ў свяце адведзена бібліятэкам Шклоўскага раёна?**

— Вядома, на свята запрашана шмат пісьменнікаў, у бібліятэках Шклова запланаваныя іх сустрэчы з чыгачамі.

А ўвогуле, пра бібліятэкі і іншыя ўстановы культуры да Дня пісьменства клопат адчувальны: праводзіцца добраахвотнае прылеглае тэрыторыі і бягучы рамонт памяшканняў. Кніжныя падарункі мясцовым бібліятэкам падчас свята — таксама ўжо традыцыя. Прынамсі, і ў Міністэрства культуры ёсць сціплыя магчымасці — каля 200 кніг мы сюды прывязём.

— **Якая гэта літаратура, што вы плануеце падараваць? Якое месца ў гэтым спісе займаюць творы беларускіх пісьменнікаў?**

— Гая літаратура, якую мы падаруем — гэта мастацкая, вучэбная і, самае галоўнае, даведчаная. Мастацкую бібліятэчку камплектуем у першую чаргу з твораў беларускіх аўтараў.

— **Адна з вялікіх падзей у культурным жыцці Шклова — адкрыццё абноўленага раённага краязнаўчага музея...**

— Мы атрымалі для гэтых мэтай будынак былога “Дзіцячага свету”. Зроблены грунтоўны рамонт. Памяшканне ўжо гатовае да таго, каб працаваць з экспазіцыяй.

Гутарыў Мікалай АНІШЧАНКА
Фота аўтара

Увага да малых гарадоў

Завітаўшы ў Шклоў напярэдадні Дня пісьменства, карэспандэнт “ЛіМ” сустрэў там... Часовага павяранага ў справах Японіі ў Беларусі. Спадар Такаюкі Койкэ адкрываў у раённым цэнтры выставу японскай культуры. Вядома, ваш журналіст не прамінуў магчымасці задаць колькі пытанняў спадару Койкэ.

— Выстава, якая прадстаўлена ў Шклоўскім музеі, ужо каля трох гадоў “вадаруе” па розных рэгіянальных гарадах Беларусі, — зазначыў Часовы павяраны. — Тут узоры твораў мастацтва — ад дзярама да лялек і іншых экспанатаў, якія прадстаўляюць японскую культуру. Любы мясцовы музей Беларусі можа звярнуцца ў Пасольства Японіі, каб мы накіравалі да іх гэтую выставу. За апошнія тры гады экспазіцыя пабывала больш як у дваццаці месцах Беларусі, ад буйных гарадоў да раённых цэнтраў.

— **У якіх яшчэ напрамках развіваецца культурнае супрацоўніцтва паміж Беларуссю і Японіяй?**

— Па Беларусі “падарожнічае” яшчэ адна наша выстава, якая прадстаўляе японскае ганчарнае мастацтва. Штогод праводзіцца фестываль японскага кіно. Упершыню ў гэтым годзе два гарады Беларусі — Мінск і Магілёў — наведвала група японскіх музыкаў “Хінокі-я”.

Раз на год праводзіцца конкурс японскай мовы для студэнтаў, якія яе вывучаюць. Некалькі год запар мы перадаём адукацыйную літаратуру, якая тычыцца японскай мовы, навучальным установам, у якіх яна выкладаецца — у Беларусі. Пад эгідай міністэрства адукацыі Японіі штогод запрашаюцца на стажыроўку ў Японію некалькі беларускіх студэнтаў. Любы жадаючы можа прыняць удзел у адборы, у тым ліку на праграмы, звязаныя з вывучэннем японскай мовы і культуры непасрэдна ў Японіі.

У нас ёсць планы, якія датычаць перадачы матэрыялаў аб японскай культуры ў Нацыянальную бібліятэку Беларусі. Па запрашэнні ўрада Японіі нашу краіну рэгулярна наведваюць прадстаўнікі культуры, мастацтва, урада вашай краіны.

— **Чым падобныя нашыя краіны?**

— Па-першае, для развіцця і Беларусі, і Японіі меў вялікае значэнне гандаль. Па-другое, грамадзяне нашых краін маюць вельмі добрую адукацыю — у прыватнасці, прадстаўнікі выканаўчай улады ў Беларусі валодаюць багатым адукацыйным патэнцыялам.

Таксама і ў беларусаў, і ў японцаў вельмі вялікая цікавасць да іншых культур.

— **У чым, на ваш погляд, значэнне Дня пісьменства для нацыянальнай культуры?**

— У тым, што гэтае свята абуджае цікавасць да невялічкіх мястэчак краіны, што часам надзвычай важна — прычым не толькі з пункту гледжання развіцця культуры.

— **На ваш погляд, што важней — эканамічнае супрацоўніцтва альбо супрацоўніцтва на ўзроўні простых людзей, малых гарадоў, такіх, як Шклоў?**

— Мы таксама лічым, што міжасабовыя стасункі паміж простымі людзьмі складаюць аснову для з’яўлення стасункаў паміж бізнесоўцамі і развіцця менавіта эканамічных узаемаадносін.

Сёння асноўная работа, якую выконвае Пасольства ў галіне адукацыі — прадстаўленне японскай культуры. Аднак мы хацелі б і надалей, каб Беларусь, са свайго боку, дапамагала нам у азнаямленні нашых народаў адно з адным.

Мікалай АКАВІТАЎ
Фота аўтара

Гарады-сталіцы Дня беларускага пісьменства

Дзень беларускага пісьменства традыцыйна стаўся сапраўдным святам роднага слова. І не адно таму, што мае статус дзяржаўнага, але і служыць аднаўленню нашых гарадоў і мястэчак, вяртае на радзіму (а для кагосьці і адкрывае) часам забытыя імёны, выхоўвае гонар ды годнасць, беражлівыя адносіны да айчынных скарбаў. Звычайай свята ладзіцца ў цэнтрах асветы і культуры Беларусі. Давайце ж згадаем усе гарады і мястэчкі, якія ў 1994—2007 гадах былі сталіцамі Дня беларускага пісьменства.

ПОЛАЦК, 1994 і 2003 гады

А пачыналася ўсё з Полацка, які першым з гарадоў нашай краіны — у 1994 годзе — прымаў Дзень беларускага пісьменства. Таксама старажытны горад, зноў-такі, прымаў свята ў другі раз у 2003-м.

Упершыню ў пісьмовых крыніцах Полацк узгадваецца ў “Аповесці мінулых гадоў” пад 862 г. Горад заснаваны непадалёк ад месца ўпадзення ракі Палаты (ад яе і атрымаў назву) ў Заходняму Дзвіну.

Легендарны імёны князёў Рагвалода, Усяслава, князёўны Рагнеды і яе сына Ізяслава былі вядомыя далёка за межамі Полацкага княства.

На XII ст. прыпадае час росквіту адукацыі і пісьменства ў Полацку: пры манастырах перапісаліся кнігі, вяліся летапісы. Гэтае ж стагоддзе адметна дзейнасцю полацкай князёўны, асветніцы Еўфрасіні Полацкай, першай жанчыны, кананізаванай рускай праваслаўнай царквою ў 1547 годзе. Яе справы апісаны ў “Жыцці Еўфрасіні Полацкай”, створаным да 1187 года, — помніку беларускай біяграфічнай літаратуры XII—XIII стст.

Каля 1410 года ў Полацку нарадзіўся першадрукар, вучоны, асветнік Францыск Скарына. Ён праславіў не толькі Полацк, але і ўсю Беларусь. Ф. Скарына стварыў у Празе першае ў гісторыі беларускае выдавецтва. У 1517 — 1519 гадах ён пераклаў, пракаменціраваў і надрукаваў 23 кнігі Бібліі.

З XVI ст. горад меў свой герб: у блакітным полі на срэбнай вадзе трохмачтавы карабель з разгортнутымі ветразямі.

Полацк архітэктурны распаўсюдзены на Сафійскага сабора, які пабудаваны ў сярэдзіне XI ст. У 1580-м закладзены драўляны будынак езуіцкага касцёла і кляштар. У першай палове XVII ст. пастаўлены мураваны будынак калегіума, які ў 1812 годзе пераўтвораны ў езуіцкую акадэмію. Тут выкладалі граматыку, рыгорыку, пазыку, лацінскую і старажытнагрэчаскую мовы, філасофію, фізіку ды астраномію. Пры калегіуме дзейнічаў школьны тэатр, былі друкарня, бібліятэка, музей, карцінная галерэя.

Полацк — значны культурны цэнтр Беларусі і радзіма шматлікіх знаных асоб: Еўфрасіні Полацкай, Францыска Скарыны, Сімяона Полацкага і інш.

(Працяг на стар. 6)

«Адна з галоўных функцый бібліятэк — інфармацыйная»

Як вядома, бібліятэкі заўсёды выступаюць ці не аднымі з важнейшых устаноў сацыяльна-культурнай сферы. Шклоўская цэнтральная раённая бібліятэка таксама мае сваю гісторыю. Пачыналася ўсё з хаты-чытальні, якая ў далёкім 1923 годзе на базе, так бы мовіць, грамадскага фонду была арганізавана ў бібліятэку.

Тады кніжны фонд быў сфарміраваны шляхам збору кніг у насельніцтва і складаў больш як пяцьсот экзэмпляраў. У бібліятэцы, якая ўваходзіла ў лік устаноў, прызважных аказваць усебаковую дапамогу ў распаўсюджванні ведаў, асветы, самаадукацыі насельніцтва горада і раёна, бібліятэчныя работнікі працавалі на дабрачыннай аснове, а пастаянных чыгачоў было пяцьдзесят чалавек.

Бібліятэка ў розныя часы знаходзілася ў розных будынках, а цяпер прапісалася ў новым Доме культуры.

Бібліятэчныя работнікі арганізуюць і праводзяць культурна-масавую работу, прадастаўляюць магчымасць жыхарам горада і раёна карыстацца бібліятэчнай кнігай і пе-

рыёдыкай. “Адна з галоўных функцый бібліятэк — інфармацыйная, — лічыць дырэктар Шклоўскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Тамара Мінкіна, — але нашы супрацоўнікі пастаянна вядуць пошук новых форм работы для таго, каб як мага лепш задаволіць патрэбы чыгачоў”.

На сёння ў Цэнтралізаваную бібліятэчную сістэму ўваходзяць трыццаць пяць бібліятэк: цэнтральная, дзіцячая, дваццаць дзевяць сельскіх філіялаў і чатыры новыя віды устаноў — бібліятэкі-клубы. Да слова, кожная з бібліятэк па-свойму адметная. Прыкладам, Кучарынская сельская бібліятэка ды Стара-Стайкаўская бібліятэка-клуб на чале, адпаведна, з Любоўю Цімошчанкай і Рымай Арцёмейкай, спе-

цыялізуюцца на краязнаўстве, бо краязнаўства, гісторыка-культурная спадчына — спрадвечныя крыніцы духоўнага ўзбагачэння і замацавання нацыянальнай самасвядомасці.

Зарэчанская і Чарнаруцкая сельскія бібліятэкі з’яўляюцца школамі перадавога вопыту. Зарэчанская — па рабоце з маладымі спецыялістамі, а Чарнаруцкая — па рабоце з беларускай і краязнаўчай літаратурай. Дарэчы, праца апошняй бібліятэкі па краязнаўстве не засталася незаўважанай і па выніках IX Рэспубліканскага конкурсу “Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры” стала пераможцам.

Сама ж Цэнтральная раённая бібліятэка абрала прыярытэтным кірункам дзейнасці экалагічнае выхаванне. Тут працуе Цэнтр экалагічнай культуры і інфармацыі “ЭКА”. Таксама пры бібліятэцы дзейнічае народны калектыв амацараў кветак “Фларыяда”.

Увогуле, ва ўстановах культуры Шклоўскага раёна працуе больш як 200 гурткоў і калектываў мастацкай самадзейнасці, аматарскіх аб’яднанняў і клубаў па інтарэсах. Сем творчых калектываў маюць ганаровае званне “ўзорны” і “народны”...

Віктар ЗАЯЦ

«Мастацтва кнігі-2007»

ТУРАЎ, 1995 і 2004 гады

Для беларусаў тураўская зямля — не пустое словазлучэнне. Яно асацыіруецца з б'юлой і багатай славай, магутнасцю продкаў. Упершыню Тураў узгадваецца пад 980 год у «Аповесці мінулых гадоў» і атаясамляецца з легендарным князем Турам.

Калі ў Полацку была Еўфрасіня Полацкая, у Заслаўі — Рагнеда, у Мсціславе — Пётр Мсціславец, дык на гэтай зямлі — Кірыла Тураўскі, якому ўрачыста адкрылі помнік. Славу ты старажытнарускі пісьменнік-прапаганднік, царкоўны дзеяч, майстар араатарскай прозы, прызваны за красамоўства Златавустам, нарадзіўся ў Тураве каля 1130 года. З яго багатай спадчыны захаваліся восем «Слоў»...

У старажытным горадзе ў 1865 годзе знойдзена знаёмае рукапіснае Тураўскае Евангелле XI стагоддзя — самая ранняя кніга, створаная ў Беларусі.

У тыя часы Тураў даў яшчэ двух святых — Лаўрэна і Марціна. А паводле паданняў, менавіта ў гэтым горадзе ў 1015 годзе князь Святаполк Акаяныны забіў сваіх братаў Барыса і Глеба. Тут і сёння знаходзяцца клады, якія называюцца Барысаглебскімі.

Побач з Усясвяцкай царквой (1810 г.) ёсць помнік яшчэ аднаму знакамітаму тураўчанину — Канстанціну Астрожскаму, які нарадзіўся тут у 1527 годзе. У 70-я гады XVI стагоддзя ён заснаваў вышэйшую ўстанову, так званую Астрожскую акадэмію, шэраг школ у Тураве, Слуцку і іншых гарадах.

НАВАГРУДАК, 1996 год

Першыя летапісныя згадкі пра Навагрудак датуюцца X ст. у сувязі з паходам Яраслава Мудрага на Літву. Горад з'яўляўся першай сталіцай Вялікага княства Літоўскага. У ім у 1252 г. каранаваліся Міндоўт.

26 ліпеня 1511 г. Навагрудак атрымаў магдэбургскае права. У горада з'явіўся герб: у чырвоным полі выява архангела Міхаіла ў чорным панцыры і з белымі крыламі за спінай, у правай руцэ ён трымае меч, а ў левай — вагі. Да слова, у хрысціянскім свеце гэта адзіны герб з выявай «чорнага анёла».

Тут у XIII ст. быў заснаваны Лаўрышаўскі манастыр, у якім пабачыла свет рукапіснае Евангелле. У канцы XVI ст. з Нясвіжа ў Любчу, што недалёк ад Навагрудка, перавезена друкарня, дзе званы друкар Пётр Бластус Кміта надрукаваў шмат кніг.

У горадзе захаваліся Замкавая гара з рэшткамі замка, Барысаглебская царква XII — XVII стст., Мікалаеўская царква і кляштар французскага ордэна 2-й паловы XVIII ст., фарны касцёл 1-й паловы XVIII ст., Міхайлаўскі касцёл XVIII ст., гандлёвыя рады 1812 г., мячэць сярэдзіны XIX ст...

У Навагрудку прайшлі дзіцячыя гады Адама Міцкевіча. У гонар славутага пісьменніка адкрыты дом-музей і насыпаны капец.

(Працяг на стар. 7)

Асаблівасці адбору-2007

У зацверджанай сёлета (пасля абавязковай экспертызы ў Міністэрстве юстыцыі) інструкцыі аб правядзенні конкурсу зафіксаваны асноўныя яго палажэнні. Заснавальнікі ўнеслі некаторыя новыя пункты, якія дэталізуюць ход разгляду конкурсных прац, ёсць змяненні і ў працэдурі ўшанавання пераможцаў. Да прыкладу, Гран-пры прысуджаецца аднаму выданню, якое вылучаецца найперш арыгінальнай задумай, бездакорна выкананым макетам, высокім графічным майстэрствам. Апроч усяго, па меркаванні арганізатараў, гэты фаліянт павінен стаць важкай падзеяй у нацыянальным кнігавяданні. Забягаючы наперад, можна пацвердзіць: сёлетняя кніга-ўладальніца пачэснага тытула — «Маці, мама, матуля...» — стала знакавай падзеяй мінулага года Маці. Яе стваральнікам — выдавецтву «Мастацкая літаратура», мастакам Аляксею Пятрову і Валерыю Рагалевічу, «Беларускаму Дому Друку» будуць уручаны Вялікія Залатыя фаліянты і Дыпламы і ганаровыя знакі-сімвалы ў гэтай намінацыі ўручаюцца выдавецтву, мастакам і паліграфпрадпрыемству).

Інструкцыяй вызначаны і 12 тэматычных намінацый, у кожнай з якіх штогод будуць вылучацца тры пераможцы: ўладальнікі малага Залатога фаліянта (плюс Дыплом), а таксама Дыпламаў II і III ступеняў.

Тры персанальныя намінацыі называюць лепшых ілюстратара, дызайнера кнігі і фотамастака.

І, нарэшце, заснаваныя чатыры спецыяльныя намінацыі, пра адну з якіх вельмі хоцання скажаць асобна — «За прапаганду чытання». Паколькі яна спрыяе з'яўленню не толькі новых рубрык ды тэматычных старонак у газетах (у тым ліку агульнарэспубліканскіх грамадска-палітычных), але і арыгінальных тэле- і радыёцыклаў з расказами пра літаратурныя навіны. А ў час, калі зніжаецца чытацкі попыт на кнігі, падказваць, што можа насамрэч зацікавіць чалавека ў стракатай інфармацыйнай прасторы і дзе можна набыць сапраўдны пісьменніцкі шэдэўр, зусім не лішне.

Прычым, пры стварэнні выданняў арганічнае спалучэнне яго зместу і формы — гэта як «Ойча наш» для выдаўцоў і паліграфістаў. Удзел у сёлетнім конкурсе ўзяло 41 выдавецтва, было прадстаўлена больш як 250 выданняў. Таму аргкамітэту конкурсу (старшыня — міністр інфармацыі Уладзімір Русакевіч) і сфарміраванаму ім журы (якое ўзначаліў намеснік міністра інфармацыі Ігар Лапцёнак) давалося ацэньваць лепшыя з лепшых кніг Беларусі. А ў складзе журы — прафесіяналы, спрычыненыя да кніжнай вытворчасці: спецыялісты выдавецкай справы, мастакі, дызайнеры, мастацтвазнаўцы ды паліграфісты-тэхнолагі.

Лепшыя кнігі з усіх замоўленых вылучалі паэтапа: спачатку пры адкрытым абмеркаванні па кожнай з намінацый выбіралі 6 найбольш удалых, затым з іх тай-

У святочным вераснёўскім нумары мы звычайна называем усіх пераможцаў конкурсу «Мастацтва кнігі». Ён, як і сама кніга, намнога старэйшы за свята: сёлета праходзіў яго сорак сёмы тур. Не так даўно конкурс набыў статус Нацыянальнага. А летась упершыню за ўсю гісторыю гэтага культурнага праекта яго пераможцам і прызёрам разам з дыпламамі ўручаўся і адмысловы спецыяльна распрацаваны знак-сімвал — Залаты фаліянт.

ным галасаваннем вызначаліся пераможцы ды прэтэндэнты на «серабро» і «бронзу».

Між іншым, па ўмовах конкурсу асобныя, найбольш значныя выданні-лаўрэаты, адабраныя аргкамітэтам, могуць удзельнічаць у міжнародным конкурсе «Мастацтва кнігі» дзяржаў-удзельніц СНД у Маскве а таксама ў Міжнародным конкурсе кніжнага майстэрства «Лепшы дызайн усяго свету» ў Лейпцыгу (Германія).

Выданні, уганараваныя на айчынным спаборніцтве выдаўцоў, паліграфістаў ды друкароў, прадстаўляюцца таксама асобным раздзелам «Лепшыя кнігі года» ў павільёне «Кнігі Беларусі» на Дні беларускага пісьменства і на Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы. А затым яны перадаюцца на вечнае захоўванне ў экспазіцыю Музея беларускага кнігадрукавання Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка.

Лаўрэаты Залатога фаліянта

Гран-пры — кніга «Мама, маці, матуля...», выдавецтва «Мастацкая літаратура», мастакі Аляксея Пятроў і Валерыя Рагалевіч, «Беларускі Дом Друку».

«Лепшае літаратурна-мастацкае выданне» — кніга М. Гусоўскага «Песня пра зубра» (выдавецтва «Мастацкая літаратура»).

Дыплом II ступені — кнігі А. Аўруціна «Наедине с молчанием» і Р. Баравіковай «Дрэва для райскай птушкі» серыя «Залатое пярэ» (выдавецтва «Мастацкая літаратура»).

Дыплом III ступені — кніга «Елена Аладова. Музей — ее судба» і зборнік вершаў Р. Тагора «Гітанджали» (выдавецтва «Мастацкая літаратура»).

«Лепшы падручнік» — «Геаграфія Беларусі, 10 клас» (выдавецтва «Народная асвета»).

Дыплом II ступені — «Геаграфія материков и стран, 9 клас», «Математика, 2 класс», «Русский язык, 2 класс» (выдавецтва «Народная асвета»).

Дыплом III ступені — «Биология, 10 класс», «Физика, 10 класс»

(выдавецтва «Народная асвета»).

«Лепшае вучэбнае выданне» — вучэбна-метадычны комплекс «Китайский язык» (выдавецтва «Вышэйшая школа»).

Дыплом II ступені — «Працоўнае навучанне, 1—3 класы» (выдавецтва «Народная асвета»); вучэбна-метадычныя комплексы «Английский язык», «Французский язык» (выдавецтва «Вышэйшая школа»).

Дыплом III ступені — «Учимся читать по-немецки», «Немецкий язык. Книга для чтения», «Беларуская мова. Чароўны шпэтак» (выдавецтва «Аверсэв»); серыя «Карманый рэпетитор» (выдавецтва «Вассамедія»).

«Лепшае навуковае выданне» — кніга А. Лакоткі «Историко-культурные ландшафты Беларуси» (выдавецкі дом «Беларуская навука»).

Дыплом II ступені — «Метрыка Вялікага княства Літоўскага» (выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя П. Броўкі»).

Дыплом III ступені — «Удивительный мир жуков» («Адукацыя і выхаванне»).

«Лепшае навукова-папулярнае выданне» — «Мінск. Книга жизни» (Мінская фабрыка каляровага друку).

Дыплом II ступені — кнігі-малюткі «Фэн-шуй», «История костюма» і інш. («Харвест»).

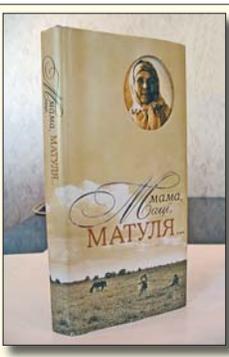
Дыплом III ступені — «Мінск. Гістарычны партрэт горада, 1953—1959» («Беларусь»); «Ад Полацка пачаўся свет» («Рифтур»); «Иллюстрированная история» у 2-х кнігах («Харвест»).

«Лепшае дзіцячае выданне» — кніга Р. Баравіковай «Казкі астранаўта» (РВУ «Літаратура і Мастацтва»).

Дыплом II ступені — «Чароўныя пацёркі», «Залатая яблычка» (выдавецтва «Мастацкая літаратура»), серыя «Мальшчок» («Кніжны Дом»).

Дыплом III ступені — кнігі І. Ланда «Тайна каменных пеліканов» (Мінская фабрыка каляровага друку), Л. Мазуркевіч-Лявонцьева «Начинаем понимать и говорить: от 1 до 2 лет» («Аверсэв»).

«Лепшае даведчае выданне» — «Мифы народов мира» («Харвест»).

Сёлета абсалютным пераможцам конкурсу «Мастацтва кнігі-2007» стаў зборнік вершаў з сімвалічнай назвай «Мама, маці, матуля...» ад выдавецтва «Мастацкая літаратура». Пра яго падчас адной з прэс-канферэнцый пабраўшына расказаў кансультант Міністэрства інфармацыі Беларусі Валерыя Рагалевіч, які разам з Аляксеем Пятровым сталі аўтарамі мастацкага афармлення выдання.

Зборнік, што складаецца больш як з 200 вершаў, пабачыў свет у Год Маці. Добрыя і шчырыя радкі, прывесчаныя маці, майстры

«Каралева» — у Шклове

кніжнай справы імкнуліся данесці да чытача ў адмысловай форме. «Кніга мае нетрадыцыйны вузкі фармат, складаны для паліграфістаў. Калі б гэта быў стандартны фармат А4, то вершы літаральна «плавалі» б па старонках з-за пустогі месца вакол іх. Супервокладка і фотаздымак на форзацы нечым нагадваюць фотаальбом у стылі рэтра. Яе адваротная частка таксама наўмысна зроблена крэху «пацёртай». Гартаючы кнігу з самага пачатку, чытач не адразу знойдзе тытул, як у звычайнай кнізе, а пазнаёміцца з уступам, у якім — пяшчотныя словы аб ролі маці і гармоніі свету. Усё гэта праілюстравана выявамі полацкай Свята-Еўфрасінеўскай царквы. Тытул кнігі з франтыспісам, на якім ёсць квінтээнсіраваны кадр маці. Старонкі кнігі прадстаўлены ў сейшнай гаме... «Думаю, сіламі

выдавецтва, паліграфістаў, паэтаў атрымаўся высакаякасны прадукт, які годна прадстаўляе Беларусь на міжнародных кніжных форумах», — значнае Валерыя Рагалевіч.

Нагадаем, што ўкладанне зборніка зрабілі паэты Ала Канпелька і Віктар Шніп. У афармленні выкарыстана каля 200 здымкаў вядомых фотамастакоў нашай краіны: Юрыя Іванова, Яўгена Казюлі, Анатоля Клепчука, Уладзіміра Базана, Мікалая Амельчанкі, Міхася Раманюка і інш.

Уславіўшы вобраз, працу і ролю жанчыны-маці, кніга зрабілася сапраўднай каралевай Дня беларускага пісьменства-2007.

Уладзімір ШУГАВЕЕЎ

Фота Віктара Кавалёва

Духоўнае аблічча свята — найперш

Пра культурны пласт Шклоўшчыны, гісторыю гэтых мясцін напярэдадні Дня беларускага пісьменства мы пагутарылі са старшынёй Шклоўскага райвыканкама Валерыем Івановым.

— Шклоўскі раён — адзін з найбуйнейшых раёнаў Магілёўскай вобласці — годна прадстаўляе і гаспадарчую, і культурную яе частку, — даводзіць Валерыі Мікалаевіч. — І мы вельмі рады, што нам выпаў гонар праводзіць гэтае вялікае дзяржаўнае свята.

— **Асвятляючы вось ужо чацвёрты Дзень пісьменства, я прызвычаюся да таго, што ў сцэнарый кожнага свята ёсць нейкія шаблоны, па якіх праходзіць пэўная яго частка. Што ж адрознівае сёлетняе свята ад папярэдніх?**

— Дзень пісьменства нездарма праводзіцца кожны год у іншай частцы Беларусі, бо кожнае свята адметнае культурай, адмысловымі традыцыямі менавіта тых мясцін, дзе яно ладзіцца. Я быў, прынамсі, на днях пісьменства ў Мсціславе, у Паставах. Напрыклад, Паставы — заходні раён, там свае асаблівасці быту, культуры. Мы — цэнтр Магілёўскай, усходняй, вобласці, таму ў нас ёсць свае культурныя асаблівасці.

А калі пра новае ў сцэнарый, то вядома: правядзенне сёлетняга свята цесна звязана з юбілеем нашых класікаў. У іх гонар мы перайменавалі і афіцыйна адкрываем у цэнтры горада вуліцы Янкі Купалы і Якуба Коласа.

— **Дарэчы, у Мінску грамадскасць вельмі прыязна паставілася да гэтай ініцыятывы...**

— Ведаецца, у нас ужо больш пятнаццаці гадоў была вуліца Янкі Купалы. Але так здарылася: калі ёй надавалі гэтую назву,

існавала толькі магчымасць назваць так ускраіную вуліцу. Але ж нягожа вялікаму беларускаму песняру месціцца на ўскраіку...

Зараз у нас з'явілася магчымасць перайменаваць дзве вуліцы ў цэнтры: вуліцу Урыцкага — у вуліцу Янкі Купалы, вуліцу Карла Маркса — у вуліцу Якуба Коласа. Вядома, гэта не было "рашэнне аднаго дня". Мы выслухалі думкі грамадскасці, уважылі ўсе "за" і "супраць". А потым правялі для жыхароў гэтых дзвюх вуліц рэферэндум — і атрымалі іх згоду.

— **Наколькі рэальным ёсць працяг такой практыкі ў населеных пунктах Шклоўскага раёна? Напрыклад, з Магілёўшчынай, з гэтымі мясцінамі шчыльна звязанае імя Уладзіміра Караткевіча. І я ведаю, што многія творчыя людзі краіны мараць, каб вуліца імя У. Караткевіча была...**

— Я думаю, гэта не выключана. Але тут трэба дадаць, што назвы вуліц, якія ўтварыліся колькі стагоддзяў таму, "карэнных" вуліц, на якіх узгадаліся цэлыя пакаленні шклоўчан — да прыкладу, вуліцы Дняпроўскай, якая ёсць у Шклове з дня яго заснавання — іх ніхто чапаць і не думае. А такія, якім былі нададзены імёны калісьці славутых дзяржаўных ці партыйных дзеячаў — я думаю, варыянт іх перайменавання магчымы.

— **Шклоў мае салідны вопыт правядзення рэспубліканскіх святаў. Узгадайма тыя ж Да-**

жынкі, да якіх горад, дзякуючы дадатковаму фінансаванню, ці не поўнаасцю змяніў аблічча. Але, наколькі я разумею, у Дажынак і Дня пісьменства бюджэты неспастаўляльныя. І ўсё ж такі, што ўдалося зрабіць у сувязі з Днём пісьменства?

— Я думаю, самае галоўнае — змяніць стаўленне нашых людзей да беларускага пісьменства, беларускай мовы. Калі аналізуеш працу бібліятэк, то сёння і дзеці, і дарослыя сталі больш чытаць беларускіх кніг, кніг на беларускай мове. Тое ж тычыцца і газет. Прыходзіць разуменне таго, што Дзень пісьменства — гэта свята беларускай мовы, ды ўсёй беларускай гісторыі. Дарэчы, на беларускай мове ў Шклоўскім раёне размаўляе багата людзей.

— **Мясціны гэтыя апісаны ў шматлікіх гістарычных творах нашых пісьменнікаў, у таго ж Караткевіча, як мясціны, дзе жыве і абараняе свой гонар годная літвінская шляхта. Але ўзгадак пра тыя часіны, на жаль, на Шклоўшчыне няма...**

— Вывучэнне гісторыі пачынаецца са школы. На жаль, наша пакаленне вывучала яе па зусім іншых падручніках, у зусім іншым напрамку. Таму мы, шчыра кажучы, няшмат што ведаем з тых падзей.

Сёння сітуацыя мяняецца. На аснове тых ведаў, якія выкладзены ў нашых падручніках, фармуецца новы беларускі светапогляд. Разуменне гісторыі ў нашых дзяцей ужо іншае.

Але і прадстаўнікі нашага пакалення, у каго ёсць такая магчымасць, супастаўляюць гэтыя два курсы гісторыі і, зразумела, робяць аналіз. І тут яшчэ адна вартасць надыходзячага свята. Я думаю, пасля яго нават нашае пакаленне будзе п-іншаму ўспрымаць гісторыю, якой мы калісьці вучыліся.

— **Чым Шклоўшчына можа прывабіць турыста?**

— Месцы абалал Дняпра вельмі прыгожыя. Калісьці тут праходзіў шлях "з варагаў у грэкі", бо Днепр быў даволі добрым шляхам зносінаў паміж поўначчу і поўднем. У нас прыязныя, гасцінныя, працаздольныя людзі. Акрамя таго, тут нарадзіліся і дзеячы нашай дзяржавы, і артысты... Гэта і малая радзіма Прэзідэнта, што, трэба сказаць, дужа прываблівае турыстаў.

Дарэчы, нядаўна быў распрацаваны новы турыстычны маршрут, які мы хочам прадставіць гасцям свята пісьменства. Ён пачынаецца ад Магілёўскага раёна, праходзіць праз музей-сядзібу Пятра Алейнікава, Шклоў — тут і ратуша, і шматлікія храмы, і парк, і вельмі цікавы краязнаўчы музей. Потым скіроўваецца ў Александроўку — родную вёску кіраўніка дзяржавы. Завяршаецца ў Аршанскім раёне — у Ляўках, дзе знаходзіцца адзін з музеяў Янкі Купалы.

— **Днепр — гэта рака, якая аб'ядноўвае тры ўсходнеславянскія народы... Гэты рэсурс нейкім чынам выкарыстоўваецца?**

— Калісьці Днепр быў суднаходны. Зараз рака абмялела і, на жаль, турыстычныя прагулкі на вялікім цеплаходзе тут немагчымыя. Але ёсць невялічкія кацеры на паветранай падушцы. Зараз разглядаецца пытанне аб тым, каб яны курсіравалі па раце — з Магілёва ў Шклоў, у Оршу ці нават на расійскі бок.

Мікола МІРОНЧЫК
Фота Кастуся Дробава

НЯСВІЖ, 1997 год

Старажытны Нясвіж — цэнтр беларускай культуры мінулых стагоддзяў. Яго роля ў развіцці айчынай культуры выключная. Магнацкі род Радзівілаў імкнуўся, каб горад набыў славу аднаго з буйнейшых культурных цэнтраў Еўропы, садзейнічаў развіццю музычнай, мастацкай, тэатральной культуры.

Нясвіж у нейкай ступені з'яўляецца спадкаемцам Полацка. Аднак, калі ў апошнім, як гавораць, руханочай сілай былі мужы-палачане, то ў Нясвіжы — род Радзівілаў, адзін з буйнейшых магнацкіх родаў у Еўропе. Ён пакінуў пасля сябе значную спадчыну: замкі, касцёлы, сам горад ды найбагацейшы архіў, які сёння плённа вывучаецца, прычым не толькі беларускімі, але і замежнымі гісторыкамі.

Найбольш ранняе дакументальнае ўпамінанне пра Нясвіж датуецца 1446 годам, калі ён быў падараны Вялікім князем Літоўскім Казімірам IV Ягелончыкам Мікалаю Яну Неміровічу.

Адна з найбольш распаўсюджаных легенд тлумачыць паходжанне назвы горада так: аднойчы князь на палыванні забіў мядзведзя, але, не маючы магчымасці забраць вялізную тушу, праз некалькі дзён паслаў за ёю сваіх людзей. А паколькі мядзведзь, як паведамілі князю, быў ужо "не свеж", гэта мясцовасць і стала звацца Нясвіжам.

Адметную ролю ў гісторыі горада адыграў магнацкі род Радзівілаў. Важная падзея для рода — атрыманне ў 1551 годзе права на захаванне ў Нясвіжскім замку так званай "Метрыкі Вялікага князства Літоўскага" — другога экзэмпляра архіўных дакументаў, якія датычаць гісторыі княства. У тым жа годзе ў Нясвіжы М. Кавячынскі і Л. Кршчкоўскі заснавалі друкарню, у якой пазней пабачылі свет працы вядомага філосафа і гуманіста Сымона Буднага. Выдадзеныя ім знакамітыя "Катэхізіс" і "Пра апраўданне грэшнага чалавека перад Богам" — першыя беларускамоўныя кнігі на тэрыторыі сучаснай Беларусі, надрукаваныя кірыліцай.

23 красавіка 1586 года Нясвіж атрымаў магдэбургскае права, сцяг і герб: на адной палове пчыта выява палавіны чорнага арла (элемент герба Радзівілаў), а на другой — дзесяць палос блакітнага, чырвонага і залатога колераў. У мураваным замку захоўваліся архіў, карціны, бібліятэка, якая ў 1772 годзе налічвала больш як 20 тысяч тамоў, у тым ліку інкунабулы, палеаграфію, антычная і рэнэсансавая літаратура.

У 1833 — 1835 гг. у мясцовай дамініканскай школе вучыўся, а ў 1841 — 1844 гг. у канцэлярыі кіраўніцтва радзівілаўскімі маенткамі працаваў паэт У. Сыракомля. У 1875-м у Нясвіжы адкрылася настаўніцкая семінарыя, у якой вучыліся А. Багдановіч, М. Сяўрук, А. Сянкевіч, Якуб Колас, К. Чорны.

З 1996 года ў горадзе праводзіцца Рэспубліканскі фестываль камернай музыкі "Музы Нясвіжа".

Сярод помнікаў архітэктуры захаваліся замак, касцёл езуітаў (Божы Целя), у якім знаходзіцца фамільная крыпта-пахавальня Радзівілаў, плябанія (дом ксяндза), кляштары бенедыкцінак і бернандзінаў, ратуша, Слуцкая брама (арыгнальны помнік архітэктуры барока), якая калісьці ўваходзіла ў сістэму гарадскіх умацаванняў, абараняючы ўезд у горад з боку Слуцкага тракта, дом рамесніка...

Мікалай АНІШЧАНКА
Фота Кастуся Дробава

(Працяг на стар. 9)

Спачатку быў багаты ўраджай...

Па трасе М8/Е95 Кіеў—Санкт-Пецярбург, беларускі ўчастак якой праходзіць і праз Шклоўскі раён, штодня праязджаюць сотні чалавек з Беларусі, Расіі, Украіны... Аднак няшмат хто з іх ведае, што, калі ад'ехаць ад магістралі ўсяго два кіламетры, можна патрапіць у дом-музей славутага савецкага акцёра — беларуса Пятра Алейнікава.

У маленечкім утульным музеі нас сустракае загадчыца Таццяна Рыданава: гэта яе сям'я спрычынілася да таго, каб новы музей адкрыўся.

— Мая бабуля была ў Крывелі краўчыхай, абшывала некалькі вёсак у акрузе. І яна расказвала: калі баба Марцініха, як прызвалі маці Пятра Мартынавіча, прыводзіла дзетак, каб нешта ім перашыць, маленькі Пеця заўсёды пеў песні, чытаў вершы. Бывае, залезе на куфэрак і кажа: «Я — артыст».

Як вядома, ён бадзяжнічаў. Добрыя людзі прытулілі небарак у спеціяльна для дзяцейсірот у Шклове. Па вечарах хлопец бегаў у мясцовы парк, куды прывозілі тагачасныя навінкі савецкага кінапракату...

Роўна праз 74 гады пасля нараджэння Алейнікава, у дзень святога Пятра, 12-га ліпеня 1988-га ў родным мястэчку акцёра адкрыўся музей яго памяці.

Усе крывельскія фотаздымкі Алейнікава, якія знаходзяцца ў фондзе музея, былі зроблены і перададзены ў музей жыхарамі Крывеля. Са стварэннем той часткі экспазіцыі, якая адлюстроўвае жыццё і дзейнасць артыста, дапамог яго сын Тарас.

Пачынаўся ж музей з супрацоўніцтва «чацвёртай улады» і... будучага Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

— Мая маці працавала начальнікам вытворчага ўчастка Крывель у саўгасе «Гарадзея». Адночы работнікі нашага ўчастка вырасталі дужа багаты ўраджай. На нарадзе,

якую сабралі з гэтай нагоды, прапанавалі сказаць слова маці. Яна ж пачала выступ са слоў Аляксея Слесарэнкі, сябра Пятра Алейнікава, які ў сваіх мемуарах узгадваў, якія бедныя пясчаныя землі былі ў нашай мясцовасці.

Дырэктарам саўгаса «Гарадзея» на той час быў Аляксандр Лукашэнка. Пасля нарады Аляксандр Рыгоравіч падшоў да маці і спытаў: «Дык што, Алейнікаў з Крывеля паходзіць? Можна, яшчэ і хата захавалася, дзе ён нарадзіўся?». Маці адказала станоўча. Пасля ў Крывель прыехаў Аляксандр Лукашэнка, аглядзеў гэтае месца.

Рэпліку з нарады ды візіт дырэктара саўгаса падахапіла прэса: праз колькі дзён першы артыкул пра Алейнікава з'явіўся ў шклоўскай раённай газеце. Пасля публікацыі аб стварэнні музея пачало дбаць кіраўніцтва раёна.

— **А зараз Аляксандр Рыгоравіч сюды не прыязджае?**

— Цікавіцца, вядома, нашымі справамі — але самому пакулі не давялося ў нас пабыць падчас прэзідэнцтва. А вось Уладзімір Канаплёў, прынамсі — часты госць.

Да супрацоўнікаў музея нярэдка завітвае беларуская і расійская прэса, маюць тут добрыя стасункі з кінастудыяй «Беларусьфільм». Пры музеі працуе невялічкі відэасалон, у якім можна паглядзець не толькі фільмы з удзелам Пятра Мартынавіча, але і іншыя, старыя і сучасныя стужкі. Увогуле, музей Алейнікава стаў своеасаблівым культурным цэнтрам Крывеля: тут і клуб, у якім усе культурна-маставыя мерапрыемствы праходзяць.

Але ж вандропцы, якія спяшаюцца кудысьці па трасе М8, наўрад ці завітаюць сюды адпачыць: пад указальнікам «Крывель, 2 км» пра «музей Пятра Алейнікава» дагэтуль няма ані слова. Спадзяёмся, Дзень пісьменства стане добрай нагодай для мясцовых уладаў, каб, усталяваўшы толькі адзін невялічкі указальнік, прыцягнуць увагу падарожнікаў да дома славутага савецкага артыста-беларуса.

«...пад Шклоўшчыны небам валошкава-сінім»

Фота Віктара Кавалёва

Анатоль СЕРБАНТОВІЧ

* * *

Упаду,
Упаду
На лугу ці палетку
І вясной узыду
Самай простаю кветкай.

Будуць зоры цвісці
Будуць печь за гарою,
Будуць людзі ісці
Ля мяне,
Нада мною.

Пырэнцў росаў дажджы
На чарнявых і русых,
Хтось ка мне падб'яжыць,
Возьме ў цёплыя рукі.

І мяне, у расе,
Покуль плавіцца ранак,
Панясе,
Паднясе
Сарамлівай каханай.

Салавей прапяе
Урачыстыя гімны.
У руках у яе
Я завяну, загіну...

* * *

Успомню,
Як ішлі з сявенькамі
Дзяды на вузенькіх шнурках
І, перш чым кінуць,
зерна жменьку
Пяшчотна лашчылі ў руках.

Ступалі ціха, крок за крокам,
Адно у клопатах было:
Не заараць яго глыбока,
А кінуць так, каб узышло...

Лісты разгладжаю далоняй,
Гару ў жывым святле надзей:
Я, нібы зерні, словы сёння
Хачу пасеяць між людзей.

Мне, як дзядам маім, нялёгка,
Ва мне іх мары ажылі —
Не мелка сеяць, не глыбока,
А каб у сэрцах узышлі!

* * *

Чаму у нас паэтаў — як бяроз,
Чаму у нас бяроз — нібы паэтаў,
І цёпла сэрцу ў студзеньскі мароз,
І нават самай цёмнай ноччу светла?

І вецер мне шапнуў тады: “Бяроз
У нас так многа ў вёсках і на полі
Таму, што імі асвятлілі лёс
І цёмную, цяжкую долю”.

А лес трывожнай бронзай празвінеў:
“Таму так многа ў нас было паэтаў,
Каб за ўсіх, хто гаварыць не ўмеў,
Яны пра край наш расказалі свету”.

Таму у нас паэтаў — як бяроз,
Таму у нас бяроз — нібы паэтаў,
І цёпла сэрцу ў студзеньскі мароз,
І нават самай цёмнай ноччу светла.

Ніна ГАЛІНОЎСКАЯ

Табе, вёска

Гаворыш, сляды мае помніш,
Не сцёрлі іх спёка, дажджы.
У ветры, у сонечным промні
Твой подых да сэрца бяжыць.
У думках — у лесе, у полі,
Бягу па квяцістых лугах.
Крам'янае шчаўе ў прыполе,
Рамонак цвіце ў валасах.
Нягучна, сардэчна і шчыра
Вітаю сваіх землякоў.
Жартую:
— Лятала у вырай
На некалькі доўгіх гадоў.
Даруйце за ціхіх песні,
Што рэдка спяваю для вас...
На момант, на міг уваскрэсне
Бяслібны, ды радасны час.
Падзякаваць, вёска, хачу я:
Ты старт у жыццё мне дала.
І тут сарамліва адчула
Я дотык каханья крыла.

Зямля мая

Зямля мая азёрная —
Рабіна за акном,
Крынічка ціхамойная,
Гасцінны, ветлы дом.
Іду жытнёвай сцэжкаю —
Мне звоняць жаўрукі,
Блакітнаю усмешкаю
Вітаюць васількі.
Ты працяю славу тая,
Карміцелька зямля,
Цярплівая, пакутная,
Ты назаўжды мая.

Алесь ЖЫГУНОЎ

Па дарозе ў Тройцу

Крыштальны дзень і вецер звонкі.
Гамонку каласы вядуць.
Такія спрытныя рамонкі
Са мной ад Брашчына ідуць.

Сюды б вясёлкавых дзядзят —
Гадаць: ці любіць, ці не любіць.
Над галавой аблокапад
Вяртанне ціхае галубіць.

А векапомныя дубы
З душы сасмяглай здымуць стому.
І так пачуешся, нібы
Ніколі не сыходзіў з дому.

А нехта іншы і чужы,
Яшчэ не разгаданы мною,
На дзедзюскай старой мяжы
Гаручай помсціцца слязою.

Дома

Маму звалі Марыя Сямёнаўна.
І ў маленства мяне
часцей называлі
не па імені, а Маніным сынам.

Прыязджаю дамоў —
і душою дабрэю.
Госць жаданы,
к любому прыб'юся двару.
Як калісьці,
з малымі уволю дурэю,
А з дзядзіма паважліва я гавару.
“Манін сын...”
і застаўся я Маніным сынам.
Буду ўдзячны да скону наяве
і ў сне,
Што пад Шклоўшчыны небам
валошкава-сінім
Мая родная вёсачка помніць мяне.

Віктар РАКАЎ

Крынічка

Калі б мы трошкі пабылі яшчэ
Ля той крынічкі, што,
як сэрца, б'еца,
Мы больш жыцця ў сваіх
адчулі б сэрцах,
Пранікліся б святлом сваіх вачэй.

Але гукнуў адтуль
нас голас нейчы,
Развёў у свет дарогамі трывог.
І я цябе другою з тых дарог
Сустрэў пасля
І — рады быў сустрэчы:
Агонь,
што ўспыхнуў колісь,
Не ачах,
Крынічка
яшчэ білася ў вачах...

Марыя ПАНКОВА

Песня

Неадлюбленае, неаджытае,
У палях, у лясах расцвітай!
Васілёк мой, званочак і жыта,
Верасовы, сасновы мой край!

Гэта поле маё, гэта сцэжка,
Гэта ціхая радасць з рукі...
Узыходзіць, як сонца, усмешка,
Узлятаюць Твае жаўрукі.

Любы мой, мае песні —
Твае ўсе,
Любы мой, мае вершы —
Твае!
Нараджайся, шчаслівае, грэйся!
Сэрцу цёплай вясны не стае,

Неадлюбленае, неаджытае,
У палях, у лясах расцвітай.
Васілёк мой, званочак і жыта,
Васільковы з Табою мой край!

Лявон АНЦІПЕНКА

* * *

...Ночка летняя сплыла
Па дняпроўскіх цёмных хвалях,
А касцёр шугаў-палаў
Ды маніў пусціцца ўдалеч.

Шклоўскі бераг не пускаў —
Ён даўным-даўно абжыты:
Тут мілей за ўсё рака,
Залаціцца ў полі жыта.

Любоў КУРБАЦКАЯ

Мой горад

Дзе б ні была я — да цябе вярнуся,
Мой любы Шклоў —
утульнасці куток.
Тут нарадзілася і вельмі ганаруся
Табою, невялікі гарадок.

Усё прыгожа тут —
і вуліцы, і людзі,
Прыемна бачыць
сэрцаў дабрню.
Любоў к табе была,
і ёсць, і будзе!
Прымі, мой Шклоў,
пачуццяў чысціню...

Наталля КРУПЕНЬКА

Шклоўшчына

Люблю твае жывыя краявіды,
Рамонкі на палях і васількі,
Істужку серабрыстую ракі,
Капшатавыя яліны-піраміды.

Люблю твае зялёныя лугі,
У квецені ружовай верасы,
Утульныя, шумлівыя лясы —
І ветлыя, і поўныя тугі.

Люблю твае прасторныя разлогі,
Што пясчяць нас лагодай,
цеплынёй...
І толькі шчасце я знаходжу ў ёй —
Вядуць мяне па Шклоўшчыне дарогі.

Люблю тваіх людзей
на тых дарогах
За працавітасць, шчырасць,
дабрню,
Іх нават часта уначы я сню —
І адступае ад душы маёй трывога.

Міхась ПАЗНЯКОЎ

Кніга

Нам кніга — вечнае святло,
Крыніца ведаў, цуд бясконцы!
І параўнацца з ёй магло б
Відаць, у свеце толькі сонца.

О, я ніколі не хлушу,
З яе ствараючы куміра, —
Нішто не жывіць так душу,
Не ўзбагачае гэтак шчыра.

Яе вялікасць, заўсягды
Яна — дарадца, сябар чуйны.
Дасць нам глыток жывой вады,
Кране святых і сэрцы струны.

Адкрые безліч таямніц,
Дасць у палёт жывыя крылы,
Навучыць радасна любіць
Бацькоўскі край, адзіны, мілы...

І я жадаю ад душы:
Сябруйце ўдзячна з ёй, натхнёна.
Разумным, светлым,
вечным жыць —
Што больш каштоўнае сягоння?

Агучаць чыстыя званы
Добра, стваральнасці, сумлення,
Каб пабуджалі нас яны
Да працы, згоды, ачышчэння.

Адкрыццяў дзіўных, яркіх вам!
Хай будзе кожны крок вам новы
Прыступкай сонечнай у храм
Пазнання, характава, любові!

У Еўропе пра Беларусь ведалі з XII стагоддзя

Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Нацыянальнай акадэміі навук. Паг гэтай даволі грувасткай шыльдай працуюць людзі, бадай што, самыя дасведчаныя ў справах нашага этнасу — бо тут вывучаюць беларусаў.

Проста пра беларусаў мы разважаем з дырэктарам Інстытута, членам-карэспандэнтам Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктарам архітэктуры, доктарам гістарычных навук, прафесарам Аляксандрам Лакоткам.

Адназначна — славяне

— З пункта гледжання аналізу той культурнай спадчыны, якая дайшла да нашых дзён, беларусы — усё-ткі больш славяне ці балты?

— Гэтая праблема — праблема эмацыянальная, праблема, якая з энтузіязмам абмяркоўваецца ўжо не адно дзесяцігоддзе, і, мусіць, спрэчкі на гэты конт будуць працягвацца...

Але паводле прыкметаў нашай сённяшняй культуры — з пункта гледжання развіцця мовы, самазвядомасці, беларусы — гэта адназначна славянскі народ. Каб гэта зразумець, варта паглядзець на нашых добрых суседзяў — балтаў. Пра мову тут і так усё зразумела, але калі, прынамсі, браць рысы матэрыяльнай культуры, то ў аднозначна адназначна яна іншая.

Я магу толькі некалькі дэталёў прывесці. Я даследаваў некаторыя асаблівасці дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Вядома, што ў часы Кіеўскай Русі па тэрыторыі Беларусі праходзіла ўмоўная мяжа, якая падзяляла земляробчую культуру і культуру жывёлагадоўлі. Першая імкнулася да Кіева, а другая — да Ноўгарада. І ў першай, зразумела, пераважаў у тым ліку і ў сімвалах мастацкіх — сонейка, кола, жніво і г.д. Возьмем, да прыкладу, салярны знак — той царкоўны надзежавы кавальскі крыж, які нібы карункамі аблямаваны. Калі мы паглядзім на такія ж крыжы ў Літве, там замест трохпалесткавых суквеццяў нярэдка можна ўбачыць рогі, выяву галавы каня і можна знайсці нават кіпцюры. Гэта гаворыць пра тое, што ў той паласе Еўропы пераважала іншая фундаментальная культура.

— Што тады, на ваш погляд, ляжыць у аснове такога ўнікальнага ў сусветнай гісторыі супрацоўніцтва двух народаў, якое можна было назіраць у ВКЛ?

— Тут ёсць аб'ектыўныя прычыны. З поўдня пагражалі татары, а з поўначы — крыжакі. Гэтыя дзве геапалітычныя пагрозы спрыялі стварэнню нашай поліэтнічнай дзяржавы і вызначылі такія сумесныя лёсы.

Але гэта гаворыць яшчэ пра тое, што на фоне пагрозы знешняй агрэсіі паміж самімі народнасцямі — балтамі і славянамі — не было прынцыповых супярэчнасцяў. Пра тое, што жылі яны ў міры і згодзе задоўга да таго, як узніклі знешнія пагрозы. Калі б было іначэй, не было б ВКЛ, у якім ужо этнічныя асаблівасці ступалі месца патрэбе зрабіць моцнае адзінства, выступаць.

Архітэктура Беларусі — еўрапейская

— На ваш погляд, ці варта праводзіць культурныя межы паміж рознымі групамі славянскіх народаў — усходнімі, заходнімі і паўднёвымі славянамі? Ці так лёгка адрозніць — і ці трэба шукаць адрозненне ў беларускай культуры ад тых рысаў, якія ўласцівыя ўсходнеславянскаму і агульнаславянскаму культурным кантэкстам?

— Вядома, з пункта гледжання гістарычнага лёсу славянскае этнічнае адзінства паступова распалася. Вызначыліся асобныя этнасы, найбольшымі прыкметамі якіх сталі мовы. Пэўную ролю, безумоўна, у гэтым адыгралі кан-

фесійныя працэсы, якія адбываліся ва Усходняй Еўропе цягам апошніх стагоддзяў.

Безумоўна адно: для ўсіх славянскіх народаў існуе адзіны славянскі светапогляд. Я не кажу ўжо пра тое, што мы разумеем мовы адзін аднаго. Але ёсць агульныя светапоглядавыя асаблівасці, як ёсць яны ў раманагерманскіх, скандынаўскіх народаў і ў іншых супольнасцях.

— Якія маюцца адметныя, выбітныя рысы, створаныя беларускай культурай — як народнай, так і прафесійнай, — якія адрозніваюць яе ад культуры суседзяў?

— Вельмі шмат тут можна сказаць аб гістарычнай архітэктуры, аб помніках гісторыі і культуры.

За апошняе стагоддзе ў Бела-

культура, мастацтва і архітэктура, як аснова для развіцця нацыі, стварыліся ў выніку сінтэзу культур Усходу і Захаду Еўропы. Тут шмат новага, шмат унікальнага, чаго няма ні на Усходзе, ні на Захадзе, а што проста пераплавілася за стагоддзі і атрымала новыя якасці, новую выразнасць. Гэта пры тым, што беларусы як народ пранеслі праз стагоддзі і захавалі свае асновы этнічныя прыкметы — самазвядомасць, мову, грамадскі побыт.

Нарэшце, лёс беларусаў стварыў прыклад памяркоўнага суіснавання з прадстаўнікамі іншых канфесій, культурна-гаспадарчых і этнічных груп. У гэтым вялікі здыбытак і прыклад для той жа самай Еўропы — як гістарычна можа фарміравацца бесканфліктнасць у пэўным сэнсе шматэтнічнай дзяржавы.

Фундатары стасункаў з Еўропай

— Часам здаецца, што роля беларускіх зямель трошкі пераацэненая ў агульнаеўрапейскім кантэксце — не ў гістарычным аспекце, вядома, але з пункта гледжання культуры...

— Была, канечне, Рэч Паспалітая. І зараз многія могуць сказаць,

русі створаны нацыянальна значныя архетыпы ў галіне архітэктуры, з якімі асацыіруецца вобраз Беларусі. Скажам, забудова праспекта Незалежнасці на яго пачатковым адрэзку некалі была ацэненая прадстаўнікамі французскай архітэктуры, як забудова, вартая Персей і Фантэна. (Персей і Фантэн — знакамітыя французскія архітэктары першай паловы XIX стагоддзя, якія шмат зрабілі для фарміравання сучаснага вобраза Парыжа. — Аўт.).

Ну і — безумоўна — шыкоўныя помнікі еўрапейскай готыкі (Ішкалдзь, Любча), барока. Вельмі шырока ў Беларусі прадстаўлены барочныя ансамблі — не адзінаквыя помнікі, а менавіта ансамблі. І можна гаварыць у пэўнай меры пра барочны горад у Беларусі — гэта Гродна. Францысканскі, Дамініканскі, Кармліцкі, Брыгіцкі і Езуіцкі — пяць сакральных ансамбляў, якія па сутнасці вызначаюць гістарычную горадабудовнічую структуру гэтага горада-помніка. Тое ж самае тычыцца ў пэўнай ступені Пінска, Полацка і Мінска. Калі браць Камянецкую вежу, тут можна і пра раманскую архітэктуру ўзгадаць.

У Расіі, прынамсі, нічога гэтага не было.

Беларуская культура — феноменальная

— Ці можна казаць аб беларускасці як аб феномене ва ўсходнееўрапейскім рэгіёне? Калі так, то якія ёсць для гэтага падставы?

— Духоўная культура Беларусі ўнікальная і яркая. Воляй гістарычных падзей тут захавалася больш фундаментальна народнае мастацтва і народна-традыцыйная культура. І адметна тое, што яна сілкуецца з нацыянальных каранёў.

— Па якіх помніках культуры, акрамя "Песні пра зубра" Міколы Гусоўскага, тагачасныя еўрапейцы маглі даведацца аб існаванні такога народа, як ліцвіны? Якім чынам беларуская культура трапіла ў Еўропу?

— У той жа Італіі і Германіі выдаваліся даволі падрабязныя карты Беларусі, на якіх было нанесена прыблізна сорок гарадоў, было апісанне рэк, лясоў, давалася характарыстыка асобных рэгіёнаў, падкрэслівалася, што там вельмі прыгожыя краявіды, буйныя рэкі, пушчы — гэта ўсё ёсць на картах Цюда, Браўна, Гогэнберга... Былі дзённікі з шматлікімі апісаннямі нашай тэрыторыі і народа. Так што ў еўрапейцаў за скарынаўскім часам былі грунтоўныя ўяўленні аб беларускіх землях.

Разам з тым, вядома, што беларускія магнаты і дваране запрашалі архітэктараў і мастакоў, яшчэ пачынаючы з XV стагоддзя. Працавалі тут і галандцы, і немцы. Крыніц для таго, каб даведацца, што такое Літва, было шмат. А ў баварскіх летапісах увогуле ёсць звесткі пра Беларусь, якія адносяцца да XII—XIII стагоддзяў. У іх паведамляецца, што "на прасторы паміж Бугам і Дняпром налічваецца больш за 400 гарадоў".

У дзіўным новым свеце

— Усё ж, у перыяд глабалізацыі, цікавае да "сярэдных" народаў, такіх, як беларусы — яна павялічваецца ці памяншаецца?

— Глабалізацыя — агульнасусветны феномен, які абгрунтаваны гаспадарча-эканамічнымі патрэбамі, у планетарным маштабе яна непазбежная. Але я ўпэўнены: нягледзячы на эканамічнае аб'яднанне, народы свету адназначна будуць імкнуцца захаваць сваю цэласнасць, сваю этнічную прастору, дзяржаўнасць, самазвядомасць і самабытнасць. Таму што ў гэтым — як і ў асобе — натуральнае, прыроднае паразуменне культурнага выжывання. Таму што культура — выключна важная рэч, яна ж вызначае ўвогуле чалавека.

— Калі мы гаворым пра чалавека, асобу — гэта носьбіт культуры, гэта прадстаўнік пэўнай культуры. Асобай ты з'яўляешся толькі тады, калі прадстаўляеш якую-небудзь канкрэтную культуру. Немагчыма быць абстрактнай асобай.

Трэба зразумець, што за апошнія сто гадоў ужо не ўтвараюцца такія геапалітычныя сістэмы, якія раней называліся імперыямі. А з'яўляюцца больш гнуткія, больш дынамічныя, больш здыольныя да хуткіх пераменаў аб'яднання, якія даюць максімальную магчымасць захавання суверэнітэту. Яскравы прыклад — Еўрасаюз. Магчыма, нейкі падобны саюз з цягам часу ўтвораць арабскія краіны.

— Што ж трэба рабіць беларусам, каб у вірлівай плыні зменлівага свету захаваць сваю спадчыну, сваю культуру? Два аспекты пытання, калі ласка: як заяўляць аб сваёй спадчыне ў свеце на дзяржаўным узроўні, а таксама што б вы парайлі рабіць кожнаму чытачу для гэтага?

— Сёння, напярэдадні Свята беларускага пісьменства, з якім я віншую вас і ўсіх чытачоў, я хацеў бы сказаць: за апошнія гады зроблена сапраўды вельмі шмат як для ўзняцця аўтарытэту Беларусі, так і стварэння паразумення ў грамадскай свядомасці, што беларусы — гэта народ горды, гэта народ незалежны, моцны і ўпэўнены ў сваіх нацыянальных перспектывах. Чым хутчэй і дынамічна будзе развівацца нацыянальная культура, тым ярчэй будзе выглядаць нацыянальны твар беларускай дзяржавы.

Трэба кожнаму рабіць усё неабходнае, каб захоўвалася гісторыка-культурная спадчына, каб выходзіла ў дзяцей павага да бацькоў, да сваіх каранёў, каб захоўваліся выпрацаваныя стагоддзямі высокія душэўныя, духоўныя, маральныя вартасці — сумленне, любоў да Радзімы, патрыятызм.

Гутарыў Мікалай АНІШЧАНКА Фота аўтара

ОРША, 1998 год

У пісьмовых крыніцах Орша ўзгадваецца ў "Аповесці мінулых гадоў" пад 1067 г. як горад Полацкага княства ў сувязі з паланеннем полацкага князя Усяслава Брачыславіча і яго двух сыноў. У 1359 г. Орша ўвайшла ў склад Вялікага княства Літоўскага, а ў 1589-м упершыню адзначана на "Карце Вялікага княства Літоўскага, Лівоніі і Маскоўскага княства", складзенай Мацеям Струбічам. У 1398 — 1407 гг. згодна з загадам князя Вітаўта распачалося будаўніцтва Аршанскага замка, якое доўжылася каля 200 год.

Князь Радзівіл Чорны ў 1555 г. заснаваў у горадзе адзін з першых на Беларусі калёніі (прадэстанцкіх) збораў.

Пры ўдзеле канцлера Вялікага княства Літоўскага Льва Сапегі тут заснаваны езуіцкі касцёл, а ў 1612 г. пры фундацыі караля Рэчы Паспалітай Жыгімонта III Вазы адкрыты езуіцкі калегіум. У гэтым калегіуме пры канцы XVII ст. быў створаны "Аршанскі кодэкс" — рукапісны зборнік польскіх барочных драм з інтэрмедыймі на беларускай мове. 13 снежня 1620 г. Орша атрымала магдэбургскае права і ўласны герб: у блакітным полі выява залатога паўмесяца, паміж рагамі якога сярэбраны крыж, а таксама пячатку і дазвол на пабудову ратушы з гадзіннікам.

У 1623 г. у суюках рэк Дняпра і Куцеінка заснаваны мужчынскі Куцеінскі Богаўленскі манастыр, а на яго тэрыторыі ўзведзена драўляная Богаўленская царква, у XVII ст. пабудаваны мураваны Свята-Духаўскі храм. Цэнтрам беларускага кірылічнага кнігадрукавання стала заснаваная беларускім асветнікам Спірыдонам Собалем у 1630 годзе пры Куцеінскім Богаўленскім манастыры Куцеінская друкарня, дзе за час свайго існавання (да 1654 года) выдадзена каля 20 назваў кніг: тэксты Свяшчэснага Пісання, першы на Беларусі "Буквар" (1631 г.) і інш.

З Оршы паходзяць рукапісныя помнікі беларускага пісьменства: мемуарныя "Лісты" Ф.С. Кміты-Чарнабыльскага (XVI ст.), "Збор польскіх і рускіх вершаў" (канец XVII ст.). У 1812 годзе тут выяўлена ўнікальнае, па-мастацку аздабленае "Аршанскае евангелле" канца XII — пачатку XIII ст., у якім змешчаны дзве мініяцюры з выявамі евангелістаў Лукі і Мацвея.

Тут жылі цесляры і разьбяры XVII ст. Восіп Андрэеў, Андрэй Фёдарэў, Арсеній, Іпаліт і інш., якія працавалі над аздабленнем Аружэйнай палаты Маскоўскага Крамля, інтэр'ераў і інш. будынкаў.

У 1772 г. пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай Орша ўвайшла ў склад Расійскай імперыі як горад у Магілёўскай губерні.

14 ліпеня 1941 г. пад Оршай прагучаў першы залп гвардзейскіх рэактыўных мінамётаў "Кацюша". У жніўні 1948-га ў райцэнтры адкрыты мемарыяльны музей Героя Савецкага Саюза К.С. Заслонова, а ў 1966 г. — мемарыял "За нашу Савецкую Радзіму!" у гонар першага залпа "Кацюш".

У Оршы нарадзіўся славетны пісьменнік Уладзімір Караткевіч. Прысвечаны яму музей быў адкрыты 26 лістапада 2000 г. Таксама Аршаншчына — радзіма пісьменнікаў Я. Васіленка, Л. Калодзежнага, У. Корбана, А. Міронава, Ю. Багушэвіча.

(Працяг на стар. 10)

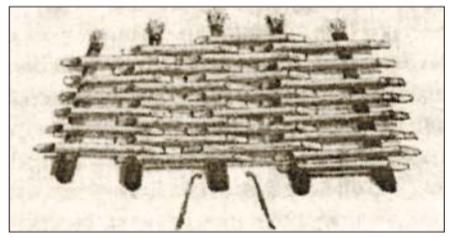
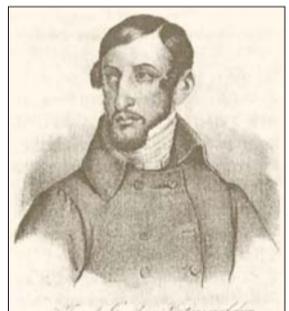
Творы майстроў беларускай школы, вывезеныя з Магілёўшчыны ў перыяд каля 1918 — 1920 гадоў, пасля рэстаўрацыі захоўваюцца ў Мінску.

"Павел" (апостольны чвэрць XVII ст.). Дошка, яечная тэмпера.

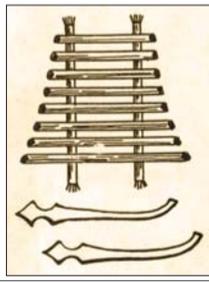

"Анёл лютучы" (першая палова XVIII ст.). Дрэва, разьба.
"Пакланенне вешчунёў" (1723—1728). Дошка, яечная тэмпера.

Параўнаны з Паганіні

Знойдзеш не адну публікацыю пра гэтага віртуоза-самавука, музыку і вынаходніка, са спасылкамі на дакументальныя сведчаныя яго феноменальнага таленту. І хаяя летась адзначалася 200 гадоў з дня яго нараджэння, яшчэ з'яўляюцца даследаванні, што дадаюць новыя штрыхі да партрэта шклоўскага гена — Восіпа (Міхаэля-Есефа) Гузікава. Быў ён з сям'і клезмераў (музыкантаў-інструменталістаў, носьбітаў усходнеўрапейскай традыцый яўрэйскай музычнай культуры). Бацька зарабляў іграй на сялянскіх вясельлях, хрэсьбінах і вясчорках, славіўся як музыка на ўсю Магілёўшчыну. Ад яго Восіп навучыўся граць на флейце. З 16 гадоў (воля бацькоў!) ён быў жанаты, і да сямейных праблем дадалася хвароба на сухоты. Мусіў змяніць флейту на інструмент, які вынайшаў сам, змайстраваўшы з дрэва і саломы: яго хакбрэт — папярэднік сучаснага ксілафона (ілюстрацыя ўзнаўляе і адмысловы інструмент В. Гузікава, і "цымбалкі", або "брусочки" з палачкамі — аснову яго вынаходніцтва). Апладзіравалі В. Гузікаву ў лепшых залах Кіева, Адэсы, Вены, Берліна, у Галандыі, Польшчы. Газеты друкавалі водгукі, кшталту: "Ён з'яўляецца... апрануты ў чорны жулан, чорныя бліскучыя валасы звісаюць з яго скроняў, чорная шапачка пакрывае яго галаву... З саломы і дрэва ён здабывае гукі... поўныя журбы...". Захоплена пісаў пра яго К. Ліпінскі, Ф. Мендэльсон, Н. Паганіні. У парыхскіх салонах дамы рабілі прычоскі з пейзаі "аля Гузікаў". Канцэртная сенсацыя нядоўга цешыла публіку. У 1837 г. В. Гузікаў памёр ад сухоты палбізу Аахена.

С. БЕРАСЦЕНЬ

Лепшы ў Еўропе

"Мы ведаем паводле вопісаў, запісак і папер, што паказы, якія даваліся ў шклоўскім маёнтку Зорыча, пераўзыходзілі пышнасьцю прыдворныя спектаклі рускія, былія польскія, імператарскія аўстрыйскія ў Шэнбруне і французскія спектаклі ў Версалі", — пісаў даследчык тэатра В. Сахноўскі. І адной гэтай цытаты дастаткова для таго, каб меркаваць пра маштаб асобы і размах жыцця ўладальніка Шклова, генерал-маёра, графа, фаварыта рускай імператрыцы Кацярыны II — Сямёна Зорыча.

Пра гэтага чалавека вядома нямала: родам ён быў з Сербіі (нарадзіўся там у 262 гады таму, зваўся Сямёнам Неранчычам), у Расію перасяліўся разам са сваім стрыечным дзядзькам Максімам Зорычам, які, усывіўшы пляменніка, перадаў яму сваё прозвішча, уладкаваў на вайсковую службу, і малады чалавек, добра праявіўшы сябе падчас шэрага ваенных аперацый, зрабіў бліскучую кар'еру. Заняпаў у складзе Расійскай імперыі, старажытнае беларускае мястэчка Шклоў, які падаравала яму Кацярына II, пры Зорычу нібы перажыло сваё другое нараджэнне. Як сведчыць Я. Карповіч, гісторык XIX ст., "жыў Зорыч у Шклове сапраўдным магнатам — у пыльных раззалочаных залах, даючы амаль штодзённа абеды на сто асоб з гарматнай пальбой, сваёй уласнай музыкай, ілюмінацыямі і маскарэадам". Аднак не адно прагай да забаў ды ўцех праславіўся граф. Ён, калі казаць сённяшняй мовай, спраўдзіў шэраг сацыяльна-эканамічных пераўтварэнняў і вялікую "культурную праграму", якая ўражвала тагачасных еўрапейцаў і здзіўляе нашых сучаснікаў. Толькі ўявіце: у складзе створанага ім шклоўскага тэатра былі балетная і драматычная трупы, хор і тры аркестры! Тут гучала модная на той час музыка Д. Сарці, Б. Галупі, Д. Чымарозы, Д. Паізіелы, а таксама Э. Ванжуры, які працаваў у прыгонным тэатры Зорыча. Сабрана нямала падрабязнасцяў пра дзейнасць і лёс шклоўскіх артыстаў, выяўленыя імёны таленавітых месцічаў. Але гэта ўжо тэма для асобнага расповеда.

С. ВЕТКА

Разьбярская доля

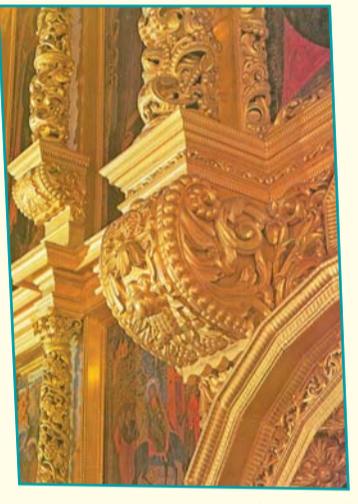
Гісторыя захавала імёны таленавітых беларусаў, якія ў XVII ст. перасяліліся са Шклова і яго абсягаў у рускую дзяржаву.

На зямлі маскоўскай праславіліся майстар архітэктурна-керамічных вырабаў, кафлі Васіль Мікулаеў, збройнікі Максім Міхайлаў, Трахім Церлік ды Восіп Іваноў. Пасля заснавання Мяшчанскай слабады (1676) у ёй пасялілася 487 сем'яў з Беларусі, прычым 32 рамеснікі ў той слабадзе былі выхадцы са Шклова. Вось і канкрэтная статыстыка: 15 краўцоў, 3 сярэбранікі, 2 збройнікі, па адным ганчары, скарняжніку, карэтным збойшчыку, абутніку, чунніку, шорніку, алавянніку. Сярод перасяленцаў-кушоў вядомым гандляром быў шкловец Сямён Цімафеў.

Асабліва шануюць у Шклове імя выдатнага майстра-разьбяра па дрэве другой паловы XVII ст. Кліма Міхайлава. Паходзіў ён з сям'і шклоўскага рамесніка. Кліма вывезлі разам з іншымі беларусамі ў Маскву, дзе ён працаваў каля 13 гадоў. У 1650 — 1660 гг. разьбяр з рэдкім талентам быў перададзены патрыярху Нікану для работ па аздабленні Уваскрэсенскага сабора Нова-Іерусалімскага манастыра на Істры.

Давялося К. Міхайлаву працаваць разам з Арсеніем Старцам і Сцяпанам Зіноўевым у Палаце разьбярскіх і сталярных спраў маскоўскага Крамя, удзельнічаць у стварэнні "Іярданскай сены" (1668). У 1681-м, пасля смерці Арсенія, узначаліў Палацу.

"Восьмым пудам свету" назваў Сямён Полацкі Каломенскі палац — падмаскоўную рэзідэнцыю цароў, — у аздабленні якога таксама ўдзельнічаў шклоўскі разьбяр. А яшчэ пад кіраўніцтвам К. Міхай-

лава група майстроў-беларусаў стварыла іканастасы трох цэркваў у Ізмайлаве, клірас і пяцірусны іканастас Смаленскага сабора Новадзвячога манастыра ў Маскве.

Разная рама іканастаса Смаленскага сабора рабілася ў 1683—85 гадах "з паспяшаннем і начамі, за што загадана даваць... разной і сталярнай справы майстру Кліму Міхайлаву з таварышы дваццаці пяці чалавек замест палацавага падзённага корму і пітва па два грошы чалавеку на дзень, пакуль яны робяць у Новадзвячовы ды ў Данскі манастры іканастасы разная". (Запіс з архіва маскоўскай Збройнай палаты). Афарбоўку разьбы рабілі 22 пазалотчыкі пад кіраўніцтвам Дарафея Залатарава. Асобы засталіся старыя, іх толькі звалі ў Крамль паднавіць, нанесці нову аліфу.

Іканастас Смаленскага сабора Новадзвячога манастыра ў Маскве па сёння захаваны амаль цалкам у тым выглядзе, у якім быў завершаны ў 1686 годзе. На здымку — фрагмент яго разьбы.

С. ВЕТКА

ПІНСК, 1999 год

Адзін са старажытнейшых гарадоў нашай краіны Пінск, які месціцца ў сутоках рэк Прыпяць і Піна, упершыню ў пісьмовых крыніцах згадваецца ў 1097 годзе ў "Аповесці мінулых гадоў". 12 студзеня 1581 года атрымаў магдэбургскае права, меў уласны герб: у чырвоным полі залаты лук са стралой і нацягнутай цэпвой.

У Лешчанскім манастыры ў XIII ст. адбылася перапіска свецкіх і духоўных кніг. Захаваліся спісы кніг, якія меў манастыр, прыкладам, рукапісны "Евангелле" ды "Апостал". А ў XVIII ст. у горадзе была друкарня, дзе выдаваліся кнігі на розных мовах.

Пінск — адзін з нешматлікіх гарадоў Беларусі, дзе добра захаваліся планіровачная структура, наяўнасць шараговай гістарычнай забудовы цэнтральнай часткі з дзьготнымі помнікамі архітэктуры XVI — XIX стст. і старажытнае гарадзішча (XI — XIII стст., археалагічны запаведнік). Увогуле, у Пінску налічваецца каля ста помнікаў: касцёл і кляштар францысканцаў XVI — XVIII стст., калегіум езуітаў XVII ст., касцёл Карла Бармея XVIII ст., Варварынская царква і кляштар бернардынцаў XVIII — XIX стст., палац М. Бугрымовіча 1784 — 1790 гг.

У 1912 — 1915 гг. тут у прыходскім вучылішчы выкладаў Якуб Колас. З Пінска паходзіць праслаўны дзеяч XVII ст. Лявонцій Карповіч, архітэктар 1-й паловы XX ст. І.У. Жалтоўскі і інш. У вёсцы Рудка нарадзілася яскравая паэтка Яўгенія Янінчыц, Успаміны пра Пінск пакінулі — Ф. Глінка, І. Тургенеў, А. Купрын, В. Дунін-Марцінкевіч...

ЗАСЛАЎЕ, 2000 год

Адзін са старажытнейшых беларускіх гарадоў Заслаўе быў заснаваны пры канцы X стагоддзя кіеўскім князем Уладзімірам Святаславічам. А нагода для гэтага была трагічна. Рагнеда, дачка полацкага князя Рагвалода, пасля няўдалай спробы адомсціць кіеўскаму князю Уладзіміру Святаславічу за забойства бацькі і братоў, была выслана разам з малалетнім сынам Ізяславам на паўднёвую мяжу Полацкага княства, дзе і быў закладзены горад Ізяслаўле. Першы ўспамін пра горад у пісьмовых крыніцах датуецца 1127 годам у сувязі з походам войска вялікага князя кіеўскага Мсціслава Уладзіміравіча...

У мясцовай друкарні выдаваў свае кнігі беларускі асветнік Сымон Будны. У 1574 годзе тут была надрукавана яго Біблія.

У 1986-м утвораны гісторыка-культурны запаведнік "Заслаўе", у склад якога ўваходзіць Заслаўскі замак з былым кальвінісцкім храмам другой паловы XVI ст., зараз Спаса-Прабражэнская царква, гарадзішча "Замэчак" і курганныя могілкі X — XI стст., касцёл Святой Дзевы Марыі, рэшткі сядзібы XVII — XVIII стст., а таксама музейна-выставачны комплекс.

У Заслаўі жылі Ян Сапега, Сымон Будны, Ян Глябовіч...

(Працяг на стар. 11)

Слова ў фарбах

Паўстагоддзя Мінскае дзяржаўнае мастацкае вучылішча імя А. Глебава выпускае ў свет маладых мастакоў. За гэтыя пяць дзесяткаў гадоў шмат што змянілася: аблічча будынка, выкладчыцкі склад, інтарэсы і погляды саміх навучэнцаў. У залежнасці ад часу мяняліся ў вучылішчы і стасункі з беларускай нацыянальнай культурай, беларускім словам.

Лічыцца, што большасць мастакоў — людзі касмапалітычныя. Але ў шматлікіх работах навучэнцаў МДМВ імя А. Глебава чытаецца нейкая адкрытая, шчырая беларускасць. Яна ў тэматыцы твораў маладых талентаў, у адлюстраваных ім сюжэтах, ці тое "класічныя" сялянскія матывы, ці проста захопленне прыгажосцю нашай прыроды.

Мастакі закранаюць і глабальную праблематыку (напрыклад, у экалогіі), і праблему захавання нацыянальных каштоўнасцяў, тым самым ствараючы своеасабліваю "сацыяльную рэкламу" ў выяўленчым мастацтве.

Паводле слоў старшыні цыклавой камісіі жывапісу і кампазіцыі Рыгора Таболіча, выбар тэматыкі застаецца за самімі навучэнцамі, ён вольны і незалежны. Маладыя мастакі цягнуцца да беларускіх сюжэтаў, уносячы ў іх элементы іншых культур, субкультур, сваіх перажыванняў і пункта погляду. "Беларуская культура заўсёды ўяўляла сабою свайго роду слаў культуру, і гэта характарызуе яе самабытнасць", — гаворыць Рыгор Фядосавіч. Выхаванцы вучылішча не замыкаюцца на адной тэме нацыянальнай культуры, але

адводзяць ёй годнае месца ў сваёй творчасці, усавабляючы ў сімбіёзе з новымі павевамі, асабістымі пачуццямі і досведам.

Не забытае і Слова ў творчасці навучэнцаў. Многія выбіраюць у якасці дыпломных работ ілюстрацыі да вядомых твораў беларускіх пісьменнікаў. Напрыклад, у Наталі Зямчонак атрымалася графічная серыя "Хрыстос прыязміўся ў Гародні" паводле Уладзіміра Караткевіча, работа "Доўгая дарога дадому" Настасі Чахоўскай — мастацкі водгук на аднайменны раман Васіля Быкава. Моладзь займаецца гэтым з другога курса навучання, і менавіта тады, заўважае Р. Таболіч, пачынаецца ілюстраванне вядомых твораў.

Багацце беларуская культура, пакуль маладыя творцы цягнуцца яе абнаўляць і развіваць! "Чытайце" ж гэтыя мастацкія выявы — і адкрыецца вам праз іх Слова беларускае.

Захар ШЧАРБАКОЎ

Соф'я Жыбулеўская, дырэктар сталічнага магазіна "Акадэмічная кніга", любіць казаць: "Я ўсё стараюся рабіць... на карысьць кнізе! Калектыў маіх аднадумцаў — таксама". У кніжным гандлі яна ўжо больш як 40 гадоў. Выдатнік друку, мае медаль "За доблесную працу". Але ж сваёй самай высокай узнагародай за працу лічыць кола сяброў, згуртаванае вакол кнігарні. Гэта пісьменнікі, навуковыя супрацоўнікі акадэмічных інстытутаў, краязнаўцы, гісторыкі, асобы з мастацтва. Яна любіць і ўмеє сябраваць, а "банк добрых людзей" у яе душы папаўняецца новымі імёнамі!

Хай поўніцца «банк добрых людзей»

— Соф'я Антонаўна, вы прайшлі, здаецца, усе прыступкі прафесійнага росту: ад прадаўца, загадчыка секцыі, нават прафсаюзнага лідэра гэтай галіны!

— Розныя пасады мяне загартавалі і многае далі... Калі, напрыклад, пайшла ў таварыства "Кніга" Фрунзенскага раёна сталіцы, потым — у таварыства Мінскай абласной арганізацыі, гэта таксама мне вельмі шмат дало для працы з кнігай. Тады кніжная сістэма неяк распадалася, кніга не карысталася попыткам, незапатрабаванае было і само грамадскае аб'яднанне. Я ездзіла па ўсёй рэспубліцы, раілася з кіраўнікамі раёнаў і гарадоў: як працаваць далей?! І вось у той складаны час (пачатак 90-х) мне выпаў лёс — узнавіць магазін "Акадэмічна". Мяне запрасілі ў Акадэмію навук, да самога яе прэзідэнта...

Магазін "Акадэмічна" з'явіўся яшчэ ў 1975 годзе, у сістэме маскоўскага гандлю. А калі распаўся Саюз, пад шыльдай "Акадэмічна" пачалі гандляваць... футрам. Тут быў пад'ём, сцены ў ложах, тут прадавалі касметыку і да т.п. Памятаю, тады зайшла ў магазін і кажу: "А дзе ж вашы кнігі?". І чую ў адказ: "Вам кнігі патрэбныя?". Я была ў роспачы. Для многіх навукоўцаў, пісьменнікаў гэта таксама было невыносна, нават пераходзілі на супрацьлеглы бок вуліцы!

І вось такое даручэнне: "Акадэмічна" павінна адпавядаць свайму прызначэнню. Я разумела, наколькі гэта цяжка, колькі пагроз будзе, незадаволенасці з боку "подлымных прыгажунь" і іх начальнікаў, але ж згадзілася. Пачыналі "з нуля", сродкаў не было, ды і калектыў трэба было падбіраць. Цяпер дзіўлюся, як усё перажыла. Самыя складаныя гады майго жыцця, але ж і самыя шчаслівыя!

Знаёмы твар, папулярная асоба... Васіль Раінчыка, ураджэнца вёскі Чарапы, што на Шклоўшчыне, ведаюць не толькі ў Беларусі. Ведаюць з тых далёкіх ужо 1970-х, калі шырокае ўсесаюзнае і міжнароднае прызнанне атрымаў ансамбль "Верасы". Доўгі час ён быў мастацкім кіраўніком гэтага калектыву, пісаў для яго песні, інструментальныя кампазіцыі, свежымі яскравымі аранжыроўкамі надаваў новае жыццё рэтра-шлягерам. Падтрымаў модны стыль рэпертуару, строга сачыў за абнаўленнем складу "Верасоў": ансамбль мусіў заўсёды заставацца маладым! Яшчэ В. Раінчык асвоіў т.зв. дыгтальны аркестр. Узгадаваў "Верасят". Падтрымаў і вывёў на айчынную сцэну шэраг салістаў. Узначаліў (і ўзначальвае сёння) Дзяржаўны маладзёжны тэатр эстрады. Сёлета адродзіў (ці

"Кніга для мяне — гэта святое, як быццам бы нешта жывое! Я ёй дышаю! Яе прысутнасць паўсюль: у кабінце, дома. Без яе не магу. Няма нічога лепшага ў свеце, чым КНІГА!. Па тым, як чалавек бярэ яе ў рукі, трымае, гартае, можна многае сказаць і пра яго самога!.."

— Якія ў "Акадэмічна" прыярытэты на сённяшні дзень?

— Самае галоўнае, каб магазін адпавядаў свайму статусу — акадэмічнага магазіна. Тут асабліва пакупнік, трэба і кнігу мець адпаведную. Яна павінна быць навуковая, сацыяльна значная, сур'ёзная. Дабавіцца гэтага нам вельмі дапамаглі бібліятэкі: яны паверылі ў нас, падтрымалі. Мы ставілі сваёй задачай як мага больш працаваць з нашымі навукоўцамі, з выдавецтвамі. Ёсць у нас і такая форма працы: прымаем кнігу ад аўтараў на камісію, заключаем дамову і рэалізуем гэтую кнігу. Нам прывозіць кнігі аўтары з усёй Беларусі, вучоныя з самых розных ВНУ краіны. Працуем і з расійскімі выдаўцамі. Уздзяліваем у выстаўках, знаёмімся з лепшымі выдавецтвамі. І нас таксама ведаюць. Мне прыемна згадаць, як адзін наш наведнік з Расіі пакінуў запіс у кнізе вядушкаў: "У вас большы выбар, чым у самых вядомых маскоўскіх кнігарнях, вы — малайцы!".

Вядомыя нашы пісьменнікі, гісторыкі, публіцысты, краязнаўцы любяць пакідаць аўтографы на сваіх кнігах, і пакупніку таксама гэта вельмі падабаецца! Напрыклад, разгортваеш кнігу Анатоля Бутэвіча "У гасцяў у вечнасці" (з серыі "Сем пудаў Беларусі"), чытаеш: "Майму добраму чытачу з падыжкай і з цікавасцю да нашай гісторыі і з цвёрдай надзеяй, што і вашы добрыя справы застануцца ў вечнасці!". Нашымі дарадцамі і сапраўднымі сябрамі

сталі, Л. Рублеўская, В. Скалабан, Н. Шувагіна-Адамовіч, К. Цвірка Н. Гілевіч, Л. Дранько-Майсюк, У. Арлоў, і многія іншыя. Я вельмі люблю, калі ў кнігарню заходзіць наш "беларускі Ліхачоў" Адам Мальдзіс!..

— Кажуць, што запатрабаванасць кнігі зменшылася, яе выцясняюць інтэрнет, іншыя сучасныя сродкі інфармацыі...

— Здаецца, што сёння кнігу менш чытаюць. Мяне гэта вельмі турбуе!.. Я не магу ўявіць сабе сучаснага выхаванага інтэлігентнага чалавека без кнігі: такога не можа быць!.. Я часта думаю: вось возьмем вёску... П'янства робіць сваю чорную справу, разбурае асобу... Віно "дастаць" там бывае куды прасцей, чым добрую кнігу. Гэта мне баліць... Трэба кнізе падтрымка. На ўсіх узроўнях. І, барані Бог, кніга знікне, мы ста-

тое былі вельмі духоўныя. Вось бацька мой... Ён ніколі не сказаў кепскага, брыдкага слова, заўсёды паважліва ставіўся да людзей. Ён піва ніколі не піў, а калі яго аднойчы пачаставалі, дык зачмыхаўся і кажа: "Хай яго немач!..". Гэта былі самыя кепскія яго словы... Не ведаю, дзе ён вывучыў казкі Пушкіна: ляжаў на печы і чытаў казкі Пушкіна! А на Вялікдзень спяваў малітоўныя песні, ды так прыгожа, што ўсе заслухоўваліся!.. І маці была цудоўная жанчына. Працавітая. Цяжка ёй даводзілася, часам не было чым карміць дзяцей. Але калі ў хату нехта заходзіў, заўсёды старалася хоць нечым пачаставаць. Вось у такой сям'і я нарадзілася, нас было чацвёра. Бацькі хацелі толькі, каб мы вучыліся. Я да вучобы прагна была. Сядзела за газнічкай да поўначы, ніводнага школьнага дня не прапусціла. Аднойчы па вяспе ў ваду ўвалілася, хуценька лабегла дахаты, пераапранулася і паспела да канца ўрока.

— Больш за ўсё на свеце вы любіце сваю працу і гэтым жыццём?

— Мяне цікавяць людзі! І тут мне пашанцавала, праз сваю працу я спазнаю людзей! Я часам кажу, што ў мяне існуе "банк добрых людзей", я іх напу ў сваім сэрцы... І часцей за ўсё знаёмлюся з імі тут, у магазіне. Я не люблю сядзець у кабінце. Выходжу ў залу, размаўляю, раюся...

— Якую самую галоўную ісціну вы паспелі для сябе адкрыць?

— Каб было сумленне спакойнае. Каб ніколі яно не мучыла. Ці ты ідзеш па вуліцы, ці ты сядзіш у кабінце, ці ты працуеш на дачы...

— Што вас не перастае здзіўляць?

— Мяне вельмі цікавіць наша краіна, людзі. Я не езджу нікуды адпачываць, я люблю свой край. Той жа Нарачанскі... У нашым калектыве ёсць завяздзёнка: час ад часу рабіць вандровкі ў той ці іншы куток Беларусі. Гэта цудоўна! Радыма Якуба Коласа, Янкі Купалы... А Дудуткі, Паставы!.. Што ні горад, мястэчка — свая гісторыя! Яшчэ ў "Акадэмічна" ёсць мастацкая самадзейнасць. Усё гэта аб'ядноўвае калектыв.

— Як бы вы адказалі на пытанне: што такое шчасце?

— Калі ў нас шмат пакупнікоў(смяецца). — В. С.!) Калі многа сяброў. Калі сядзім, размаўляем, разумеем адно аднаго, нават на нейкіх падтэктах, душэўна і духоўна! Часам і слоў не трэба.

— А ці бываюць у вас хвіліны дрэннага настрою?

— Бываюць. Але ж я стараюся валодаць сабой. І ў гэтым мне часта дапамагае калектыв.

● "Брыдка было б, калі б я не справілася на самым пачатку, калі кнігарню аднаўлялі: тады падавайся хіба што ў... таежны тупік", — Соф'я Антонаўна расмяялася і ўзялася гатаваць чай. Не павяршыце, але я ўбачыла ў яе руках каробку ў выглядзе ... кнігі!

Валянціна СТЭЛЬМАХ
Фота Кастуся Дробава

МСЦІСЛАЎ, 2001 год

Сярод лясоў і пагоркаў Смаленшчыны знаходзяцца выготкі рэчкі Віхра. Убіраючы ў сябе ваду крыніц ды лясных рачулак, бяжыць яна праз гаі і дубравы, праз палі і лугі да Сожа. І толькі ў адным месцы прыпыняе свой бег, выпісвае паўкруг па лузе, атуляючы старажытны горад, які сустраўся на яе шляху. Назва яго — Мсціслаў. Яго яшчэ часам называюць беларускім Суздалем, бо адкуль бы вы ні ехалі — з боку Смаленска, Горак, Магілёва або Крычава — заўважыце цэрквы, курганы, равы. Сярод архітэктурных помнікаў — касцёл кармелітаў (XVII стагоддзе), царква Аляксандра Неўскага (1870 год), ансамбль езуіцкага манастыра (XVIII — XIX стагоддзі), Троіцкая царква (першая палова XIX стагоддзя)...

Асобнае месца займае Пустыньскі Успенскі манастыр. Папершае, ён літаральна стаіць адасоблена: узводзіўся як ваенная пабудова на падыходзе да горада. Па-другое, сярод сакральных збудаванняў манастыр адзін са старажытнейшых не толькі ў Мсціславе, але і на тэрыторыі нашай краіны — датуецца 1380 годам.

Мсціслаў заснаваны каля 1135 года смаленскім князем Расціславам Мсціславічам, унукам Уладзіміра Манамаха. Першы яго ўдзельны князь Раман Мсціславіч.

У XIV стагоддзі, а дакладней у 1352 годзе, літоўскі князь Альгерд захапіў Мсціслаў. Так горад увайшоў у склад Вялікага княства Літоўскага, а пазней і Рэчы Паспалітай. Вялікі князь Альгерд пакінуў Мсціслаў свайму трэціму сыну (ад Марыі Віцебскай) Лугвену. Ці Сямёну (Лугвену) Альгердавічу: у яго дваіное імя, бо напачатку ён быў католікам, а потым перайшоў у праваслаўе. Менавіта ён заснаваў Пустыньскі манастыр у 1380 годзе. Манастыр быў праваслаўны, мужчынскі. З'яўляўся як бы фарпостам на шляху да горада. Зараз самай старажытнай тамтэйшай пабудовай лічыцца Успенскі сабор (1808 год). Ён быў вельмі багатым, з мноствам фрэсак. Сядзі ў усю наваколля на Ільо, 2 жніўня, з'язджаўся на кірмаш мясцовы люд.

Потым, пасля польскага паўстання 1830 года, якое было жорстка падаўлена расійскім імператарам, уніяцкія ды каталіцкія цэрквы і манастыры на тэрыторыі Расійскай імперыі былі зачынены (Мсціслаў тады ўжо быў пад Расіяй). Пры канцы XIX стагоддзя на гэтым месцы было праваслаўнае брацтва. А яшчэ менавіта тут у гады Першай сусветнай вайны выкладаў вядомы беларускі кампазітар Мікалай Чуркін. Магчыма, у гэтым будынку ён і напісаў першую сваю оперу "Вызваленне працы" на рэвалюцыйную тэматыку.

Доўгі час, уключаючы і Вялікую Айчынную, у манастыры месціўся дзіцячы дом. Пасля вайны ў будынку размяшчалася няпоўная сярэдняя школа, якую закрылі ў 70-я гады мінулага стагоддзя. А літаральна чатыры гады таму сюды прыехалі паслушнікі.

У 1634 годзе Мсціслаў атрымаў магдэбургскае права.

На Мсціслаўшчыне нарадзіліся Пётр Мсціславец, Сцяпан Іваноў, празваныя Полубес, Максім Гарэцкі, Іван Насовіч, Яўтэнія Бязродная...

чорнай клеткай, палатная (бяляк) — гладка-белая ці клятчастая шэра-белая, з арнаментальным шляхам на падоле. Падпярэвалі адзенне вузкім джаратэўным поясам. Фартух шыл з белага палатна. Галаўныя ўборы — чапеч, намітка, даматканая хустка — аздабляліся вышыўкай і нашыўкай мохрыкаў... А цікава: ці жывуць сёння на Магілёўшчыне нашчадкі каларытных вясковых кабет, аблічча якіх захавала старое фота?

Я. КАРЛІМА
Фота Кастуся Дробава

(Працяг на стар. 12)

стварыў новыя "Верасы"... Дзве кансерваторскія адукацыі (клас фартэпіяна прафесара В. Шацкага, клас кампазіцыі прафесара Я. Глебава) і, безумоўна, талент музыканта і арганізатара, плас працавітасць і ўпарты характар, — вось такое "дасье поспеху" народнага артыста краіны, прафесара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Васіля Раінчыка.

1903 год. Шклоўшчына, вёска Заходы. Сялянкі ў традыцыйным летнім адзенні. Крышку ўяўлення — і манархнае фота можна "размаляваць", узяўшы ў дапамогу апісанне магілёўскага строю, пакінутае незабыўным даследчыкам беларускай этнаграфіі М. Раманюком. Адзін з варыянтаў такога адзення, распаўсюджанага ў XVIII — пачатку XX стагоддзя ў беларускім Падняпроўі, складалі кашуля, спадніца, фартух. Арнамент наткання і вышыўкі рабілі чырвоным з украпінамі чорнага. Узоры пераважалі геаметрычныя (ромб, крыжык, зорачка) і раслінныя (васількі, бярозка). Суконная спадніца (андарак, саян) была чырвона-малінавая з белай, зялёнай, сіняй,

Цікаваць да кнігі як да крыніцы інфармацыі заўважна памяншаецца. Досьць шмат зараз існуе спакус: Інтэрнет і камп'ютэры, безліч тэлесерыялаў, якія займаюць шмат у каго ці не ўвесь вольны час. Калі ж мы лічым, што чытанне — вельмі важны занятак для станаўлення асобы, то пытанні папулярнасці кнігі трэба ўзнімаць на дзяржаўны узровень. Прычым, не толькі як напісаць і выдаць адпаведную часу кнігу, але і як наблізіць, данесці яе да чытача.

АНОНС

Каб чыталі беларускую кнігу

На гэты раз надзённыя пытанні сферы кнігараспаўсюджвання абмяркоўвалі намеснік міністра інфармацыі Ігар Лапцёна, начальнік упраўлення выдавецкай дзейнасці і кніжнага гандлю Алена Паўлава, дырэктар рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" Алесь Карлюкевіч, дырэктар ААТ "Белкніга" Юрый Хмыроў, начальнік гандлёвага аддзела гэтай установы Свята-лана Гук, дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура" Уладзіслаў Мачульскі, дырэктар выдавецтва "Вышэйшая школа" Аляксандр Нячай, генеральны дырэктар ТАА "Макбел" Дзмітрый Макараў, а таксама дырэктары "Гроднакнігі" Вольга Кандратовіч і "Гомелькнігі" Таццяна Мальцава.

"Круглы стол" па праблемах кнігараспаўсюджвання, арганізаваны рэдакцыйнай штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва", адбыўся ва ўмовах, калі:

- Расійская кніга ў Беларусі заняла да 90 працэнтаў рознічнага кніжнага рынку. І ў той жа час аб'ёмы кніжнай прадукцыі, якая пастаўляецца ў Беларусь у асобных кніжных выдавецтвах Расіі, вагаюцца ад 3 да 8 працэнтаў. Гэтыя лічбы для іх не асноўныя, і выдаўцам выгадней цалкам спыніць адгрузкі ў Беларусь, чым пра-

цягваць працаваць, рызыкуючы патрапіць на аплату пені за несвоечасовае прадастаўленне неабходных для перасячэння межаў і разлікаў з дзяржавай дакументаў.

- Значна скарацілася колькасць айчынных кнігарняў — іх стала ці не ўдвая менш. З іншага боку, каб крама працавала, трэба размясціць на паліцах каля 40 — 50 тысяч назваў кніг. У Беларусі ж выдалі ў мінулым годзе больш як 11 тысяч кніг, расіяне — 100 тысяч назваў, і мы нават не можам ставіць сабе на мэце, каб у кнігарнях былі толькі нашыя выданні.
- Абвастрылася праблема з выдаткамі на рэкламу, прасоўванне тавару. У розных краінах мастацкая літаратура прыносіць важкі прыбытак, а ў нас кнігі выходзяць невялікімі накладамі і не дапамагаюць выдаўцам выпраўляць за кошт іх продажу матэрыяльнае становішча.
- Яшчэ адна праблема беларускіх кніг — невялікі тыражы. І адзін са спосабаў зрабіць выданні больш таннымі — гэта не толькі павялічыць іх тыражы, але і дакладна вызначыць запатрабаванні ўнутранага рынку. Магчыма, зрабіць невялікі адыход ад традыцыйных форм падачы матэрыялу. А менавіта, пры малых тыражах можна гаварыць пра больш інтэнсіўнае

стварэнне аўдыёкніг, якія на сёння вельмі запатрабаваны.

- І, нарэшце, пад дзяржаўным кантролем захавалася сістэма кнігараспаўсюджвання. З-за гэтага нам зайздросцяць нашыя расійскія і ўкраінскія калегі. Але перад Міністэрствам інфармацыі Беларусі стаяць задачы: вывесці са стратных усе кнігарні, пашырыць таваразварот, насыціць асартымент вартай увагі літаратурай і расшырыць саму гандлёвую сетку.
- Пэўныя крокі для гэтага робяцца, але яны вельмі сціплыя для таго, каб гаварыць пра нешта сур'ёзнае. І тое, што ў кнігарнях толькі 7 — 10 працэнтаў займае беларуская літаратура (па назвах — 10, па тыражах — 7 працэнтаў) гэта дрэнна. Асабліва, калі ўлічыць, што ў нас ёсць значна большыя магчымасці. Сфера паліграфіі загрузана нашымі беларускімі выдаўцамі толькі на 20—30 працэнтаў. На гэта таксама ёсць свае прычыны: 2 вялікія камбінаты — Беларускі Дом друку і Паліграфкамбінат імя Якуба Коласа ствараліся ў маштабах былога Саюза і сёння яны не могуць выкарыстаць свае магчымасці. Але трэба павышаць якасць беларускай літаратуры, пашыраць яе прысутнасць на рынку. Як спрыяе гэтаму кнігагандаль?

Да прыкладу, у сучаснай практыцы ЗША, ФРГ, Вялікабрытаніі існуюць дзве асноўныя канцэпцыі развіцця кнігарняў. Першая — прадугледжвае магазіны вялікай плошчы з велізарным і рознапланавым асартыментом. Другая — арыентуецца на інтэнсіўныя кантакты з пакупнікамі на базе меншага, але тэматычна глыбокага асартыменту. Магчыма, такім чынам ў нас можна прыцягнуць увагу да дзіцячай альбо іншай галіновай літаратуры.

Магчыма, варта згадаць сучасны вопыт Расіі. Там зараз — год Чытання, год падтрымкі рускай мовы і чытання адпаведнай літаратуры. Калі і ў нас праблемы кніжнай сферы будуць абмяркоўвацца на высокім узроўні, то многім дзяржаўным асобам стане зразумелым — на што пойдуць ільготы. А менавіта, тыя паслабленні для кніжнага гандлю, і для кнігавыдаўцоў, пра неабходнасць якіх апошнім часам гаворыцца на розных узроўнях — гэта будуць ільготы для пакупніка, чытача. "Мы галасуем за льготы, якія дазваляць зрабіць сацыяльна-значны прадукт — кнігу — таннейшым, і, значыць, больш даступным для пакупніка", — усёго толькі адна з высюль, зробленых удзельнікамі "круглага стала" "ЛіМа"...

Матэрыялы сустрэчы чытайце ў бліжэйшых нумарах штотыднёвіка.

Ірына ТУЛУПАВА
Фота Кастуся Дробава

МІР, 2002 год

Гарадскі пасёлак Мір упершыню згадваецца ў летапісах у 1395 годзе. Належаў Лынічам, Радзівілам. У 1793 годзе апынуўся ў складзе Расійскай імперыі.

У Міры захаваліся унікальны палацава-замкавы комплекс XVI — XVIII стст., які ўключае ў спіс помнікаў сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. Сярод іншых помнікаў — Троіцкая царква XVI — XIX стст., Мікалаеўскі касцёл пачатку XVII — XIX стст., капліца-пахавальня князёў Святаполк-Мірскіх.

З гісторыяй Міра звязаны імёны беларускіх асветнікаў і літаратараў Яна Чачота, братаў Міхаіла і Тэадора Абуховічаў, І. Дамейкі, В. Каратынскага, Ф. Бохвіца, А. Лынскага, А. Бажко, Рамана Гармолы-Мірскага і інш. У Міры Уладзіслаў Сыракомля напісаў свой вядомы верш, які быў перакладзены на рускую мову і стаў папулярнай песняй "Ямшчык".

КАМЯНЕЦ, 2005 год

Паводле летапісу, Камянец атрымаў назву ад камяністай глебы. Археалагічныя даследаванні вызначылі, што паселішча ўзнікла ў X — XI стст. па загадзе вальнскага князя Уладзіміра Васількавіча.

Паводле Іпацьеўскага летапісу, паміж 1276 і 1288 гг. у горадзе на высокім пагорку на беразе рэчкі Лясной дойлід Алякса пабудаваў Камянецкі стоўп (гэта гістарычная, мясцовая і ўвогуле правільная назва пабудовы). У 1503 годзе Камянец атрымаў магдэбургскае права і меў свой герб: выява сярэбранай вежы на блакітным полі. Сучасны герб горада: у блакітным полі барочнага або германскага шчыта на зялёнай зямлі чырвоная вежа.

Захаваліся помнікі архітэктуры: пабудова абарончага дойлідства Камянецкай вежы (цяпер у ёй дзейнічае экспазіцыя Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея), Сімяонаўская царква пачатку XX ст.

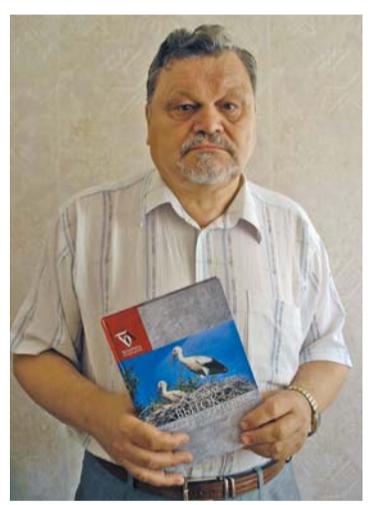
З гэтых мясцін паходзяць палітычны і царкоўны дзеяч XVIII ст. Міхал Карповіч, Усевалад Ігнатоўскі.

ПАСТАВЫ, 2006 год

У 996 годзе ў літаратурных крыніцах згадваецца вёска Пасаднік, з якой пазней выраслі Паставы. У 1409-м вёска Пасаднік прывілеем караля Уладзіслава Ігалай пераведзена ў разрад мстэчак з наданнем ёй назвы Паставы.

(Працяг на стар. 13)

Літаратурная энцыклапедыя Шклоўшчыны

Выдавецтва "Мастацкая літаратура" традыцыйна выпускае да Дня беларускага пісьменства кнігі з серыі "Беларусь літаратурная", у якіх сабраныя гістарычныя звесткі, фальклорная спадчына, творы пісьменнікаў таго раёна, дзе праходзіць свята. Сёлага выйшла чарговая кніга з гэтай серыі пад назвай "Адсюль выток, адсюль натхненне: Шклоўшчына літаратурная: проза, паэзія, публіцыстыка". Пра кнігу распавядае яе ўкладальнік Алесь МАРЦІНОВІЧ.

— Што ўвогуле ўяўляе сабой праект "Беларусь літаратурная"?

— Гэта серыя заснавана ў 2003 годзе, першая кніга была прысвечана Полаччыне. Пасля выйшла яшчэ каля 10 кніг. Напрыклад да Дня беларускага пісьменства выпускаліся толькі кнігі пра Шклоўшчыну, Камянецчыну, Пастаўшчыну. А яшчэ былі і іншыя: летас выходзіла кніга пра Валожыншчыну, а сёлага пабачыла свет выданне, прысвечанае Ганцавіцкаму раёну, якое складзена Віктарам Гардзеям.

— "Шклоўшчына літаратурная" — першая кніга з гэтай серыі, якую вы складалі?

— Пакуль што так. Але, спадзяюся, што будучы яшчэ прапановы аб супрацоўніцтве. Я з задавальненнем зрабіў бы кнігу пра Слуцчыну, бо сам адтуль родам. Там, канечне, больш вядомых аўтараў. Калі ўгадаць усіх пісьменнікаў, хто там нарадзіўся і бываў, то атрымаецца каля 80 чалавек.

— Як збіраўся матэрыял для шклоўскага выдання?

— Кніга была падрыхтаваная прыкладна за паўгода і выйшла за два месяцы да Дня беларускага пісьменства.

Калі Віктар Шніп прапанаваў мне гэтую працу, я стаў высвятляць, хто ж там з таленавітых людзей нарадзіўся, і ўгадаў, што родам са Шклоўшчыны Яўген Крупенька — паэт, які памёр у 54 гады. Я ўгадаў пра Яўгена Крупеньку і адразу згадзіўся складаць гэтую кнігу. Нават хацеў, каб яе назвай стаў радок з яго паэмы: "Я вас прашу на Шклоўшчыну прыехаць...", але ў выдавецтве не пагадзіліся.

— Ці шмат на Шклоўшчыне літаратурных талентаў?

— Ёсць такі выраз, што ўся беларуская зямля поўніцца талентамі. Але ў параўнанні, напрыклад, з Уздзеншчынай ці Слуцчынай, на Шклоўшчыне талентаў усё ж такі менш. Творы ўсіх пісьменнікаў, якія тут нарадзіліся, прадастаўлены

ў гэтай кнізе: паэтаў Ніны Галіноўскай, Алеся Жыгунова, Яўгена Крупенькі, Марыі Панковай, Анатоля Сербантовіча, празаікаў Рыгора Лазуркіна і Уладзіміра Шыпіка. У жанры краязнаўства выступае Мікола Жыгоцкі.

У кнізе таксама змешчаны пераклад "Слова аб палку Ігравым" Яўгена Крупенькі. На жаль, чытачы з гэтым перакладам амаль не знаёмыя. Ён выйшаў у пасмяротным зборніку пісьменніка.

У раздзеле "З гэтым краем паяднаны" апублікаваны творы Віктара Ракава, які супрацоўнічаў са Шклоўскай раённай газетай. Таксама на гэтай зямлі працаваў вядомы празаік, эсэіст Янка Сіпакоў.

У кнізе змешчаны і фальклор Шклоўшчыны. Калі я адбіраў народныя творы, нечакана для сябе высветліў, што вядомая песня "Малады ажаніўся", якую выконваюць "Песняры", таксама нарадзілася на Шклоўшчыне.

— Ці складана было сабраць усіх аўтараў?

— Я цікавіўся кнігамі, і многіх літаратараў ведаў, таму складанасцей не было, давалося толькі ўдакладніць звесткі. Напрыклад, прызнаюся, спачатку ўпусціў той факт, што на Шклоўшчыне прайшло маленькае празаіка, драматурга і крытыка Міхася Зарэцкага. Гэта мне падказала Ірына Дабрыян, якая з'яўляецца адным з рэдактараў кнігі. Зарэцкі нарадзіўся ў Віцебскай вобласці, але ягонае дзяцінства прайшло ў вёсцы Зарэчча пад Шкловам, адсюль і псеўданім пісьменніка.

Пры складанні кнігі вельмі дапамог паэт Лявон Анціпенка. Ён сам таксама ўраджэнец Шклоўшчыны, і ў кнігу ўключаны ягоныя вершы і фальклорныя запісы.

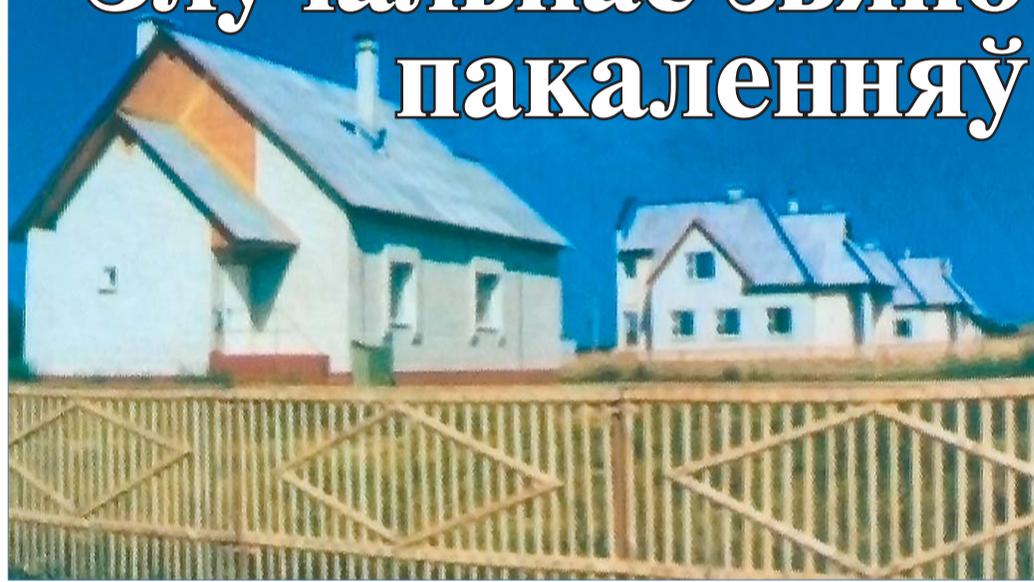
— Якія яшчэ раёны, на ваш погляд, могуць трапіць у праект "Беларусь літаратурная"?

— Ёсць шмат раёнаў, багатых на таленты: Капыльшчына, Слуцчына, Стаўбцоўшчына, Барысаўшчына і многія іншыя. Дарэчы, ужо вядома, што менавіта на Барысаўшчыне будзе праходзіць наступнае свята беларускага пісьменства.

Саша ДОРСКАЯ
Фота аўтара

У пасёлку Гавяды два гады таму адкрыты першы ў Шклоўскім раёне аграгарадок "Гавяды-агра". А яго культурна-інфармацыйным цэнтрам, вядома ж, з'яўляецца Гавядская сельская бібліятэка, якую ўзначальвае Любоў Зубарава. Установа культуры — любімае месца для жыхароў аграгарадка, дзе можна прыемна бавіць вольны час, узяць патрэбную кнігу, пачытаць новыя часопісы ды газеты. Яна месціцца ў будынку сацыяльнага цэнтра, дзе акрамя бібліятэкі знаходзіцца крама і сельскі Дом культуры. Побач — сярэдняя школа і дзіцячы садок. Пагадзіцеся, месца даволі зручнае для такой установы.

Злучальнае звязно пакаленняў

Любоў Мікалаеўна прыкладае шмат намаганняў для добраўпарадкавання бібліятэкі, эстэтычнага аздаблення інтэр'ера. Для работы і адаптацыі чытачоў тут створаны ўсе ўмовы. Утульна выглядае абанемент і чытальная зала бібліятэкі, дзе прадстаўлены розныя па тэматыцы кніжныя выстаўкі і адкрытыя прагляды літаратуры: "Жыву і дышаю, мой родны край, табой", "З крыніц адвечнай прыгажосці", "Зялёны свет няхай не гасне", "Куфэрачак цікаўнага". Інфармацыя пра галоўныя падзеі з жыцця краіны адлюстравана на кніжнай выстаўцы "Беларусь. Дзяржаўнасць. Незалежнасць", матэрыялы пра развіццё аграгарадка "Гавяды-агра" і пра іншыя аграгарадкі раёна — у раздзеле "Вёска на шляху перамен". На спецыяльных стэндах — разнастайная інфармацыя для чытачоў: запрашэнне наведаць масавыя мерапрыемствы, пасаджэнне сямейнага клуба, новыя папулярныя ў наведвальнікаў стэнд "Нашы святы і будні" — своеасаблівы фота-распавед пра найбольш цікавыя факты і падзеі з жыцця бібліятэкі.

У невялічкім фэа арганізаваны міні-этнографічны музей з панарамай сялянскага побыту: кухонныя і вытворчыя прылады, вырабы народнай творчасці: вышыўка, ткацтва, разьба па дрэве і інш. Ёсць і матэрыялы пра гісторыю роднага краю, сабраныя бібліятэкарамі ды актыўнымі чытачамі. Тут часта праводзяцца гадзіны гісторыі, урокі краязнаўства.

Шмат матэрыялаў пра жыхароў пасёлка — перасяленцаў з чарнобыльскай зоны. У красавіку ў бібліятэцы традыцыйна праводзіцца вечарыны-сустрэчы з перасяленцамі, гадзіны давяральных гутарак, падчас якіх яны дзеляцца сваімі ўспамінамі.

Пры абслугоўванні чытачоў Любоў Зубарава імкнецца ўлічваць іх густы. Па адукацыі яна педагог-філолаг, таму добра ведае літаратуру. Чытачы актыўна карыстаюцца паслугамі ўнутрысістэмнага кнігаабмену. Ёсць камп'ютэрная тэхніка, а кніжны фонд бібліятэкі налічвае больш як 10 тыс. экзэмпляраў.

Для інфармавання спецыялістаў гаспадаркі, работнікаў аховы здароўя, школы пра ўсё новае і перадавае бібліятэкар складае рэкамендацыйныя спісы матэрыялаў з перыядычных выданняў, якія размяшчае на інфармацыйных стэндах у адміністрацыйным будынку гаспадаркі, ФАПе, школе, дзіцячым садку.

Разнастайная і цікавая масавая работа. Станоўча ўплывае на яе правядзенне факт знаходжання бібліятэкі ў адным памяшканні з сельскім Домам культуры. Тут сумесна ладзяцца і заўсёды ў незвычайнай форме, пазнавальныя мерапрыемствы рознай тэматыкі. Любоў Мікалаеўна імкнецца, каб яны былі асаблівымі, не былі падобныя адно на другое. І прысутныя на такіх мерапрыемствах не пасіўныя глядачы, а актыўныя ўдзельнікі бясед, літаратурна-музычных кампазіцый, вечарын, сустрэч... Цікава прайшлі ў бібліятэцы вусны часопіс "Береги здаровыя смолоду", гульня-падарожжа "Маёй Радзімы славетныя куткі", з энтузіязмам удзельнічалі чытачы ў экалагічнай акцыі "За чысціню прыроды", падчас якой добраўпарадкавалі вуліцы пасёлка і прылеглую тэрыторыю. Тэатралізаванае прадстаўленне "Прыгоды Бабы Ягі ў краіне казак" падрыхтавалі да адкрыцця Тыднёвага дзіцячай і юнацкай кнігі. Сваё ўменне, веды і здольнасці дэманструюць чытачы ў розных конкурсных праграмах ды турнірах: "Там на неведомых дорожках", "Знаўцы народных прыкмет", "Шэдэўры рускага жываліцця".

Штогод арганізуюцца ў бібліятэцы выстаўкі народнай творчасці, прыкладам, пер-

санальная "Скарбы душы застаюцца" перасяленкі з чарнобыльскай зоны М.Шаройкінай. Гэта была не проста выстаўка, а расказ-успамін пра тое, як стваралася тая ці іншая рэч, якая падзея з асабістага жыцця гэтаму садзейнічала.

Да слова, пасёлак Гавяды даволі малады: пабудаваны для перасяленцаў з чарнобыльскай зоны. У ім шмат маладых сем'яў, дзятвы, таму Любоў Зубарава выбрала прыярытэтным кірункам работы сваёй бібліятэкі сямейнае выхаванне, арганізацыю сямейнага баўлення часу. А галоўную задачу яна бачыць у тым, каб установа культуры стала злучальным звязном у стварэнні спрыяльнага псіхалагічнага клімату ў сістэме ўзаемаадносін "Свет дарослых — свет дзяцей" і ўжо трэці год працуе па аўтарскай праграме "Усё пачынаецца з сям'і". Мэта праграмы — выхаванне пачуцця любові і гонару за сваю сям'ю, павага да бацькоў, развіццё цікавасці да гісторыі сваёй сям'і, сямейных традыцый і радаводу, адраджэнне сямейнага чытання. Праграма таксама прадугледжвае правядзенне разнастайных мерапрыемстваў па арганізацыі сямейнага чытання і баўлення вольнага часу.

Традыцыйнымі сталі Дні сямейнага адпачынку "У бібліятэку ўсёй сям'ёй", "Кніга — сябар маёй сям'і", "Сям'я — мая маленькая радзіма". Рыхтуюцца конкурсныя праграмы да Дня абаронцаў Айчыны, Міжнароднага жаночага дня, а ў Дзень пажылога чалавека ў бібліятэку запрашаюць бабуль і дзядуль разам з унукамі. Ладзяцца конкурсы "Мы з тагам — сябры", вершаў і размаітых вырабаў "Добрыя магуліны рукі", гульневая праграма "Наша дружная сям'я", літаратурна-музычная кампазіцыя "Как молоды мы были"...

Некалькі год пры бібліятэцы працуе сямейны клуб "7 + Я = Сям'я", заняткі якога наведваюць дзеці разам з бацькамі. Дэвіз клуба: "Сям'ю згуртаваць здолее шчодрасць кнігі". Пасаджэнні адбываюцца штомесяц і прысвечваюцца тэме сям'і, мастацтву сямейных зносін, выхаванню дзяцей, этыкету. Да таго ж, удзельнікі клуба — адданыя чытачы бібліятэкі — бяруць удзел ва ўсіх вечарынах, віктарынах...

Адным словам, жыццё ў жыхароў аграгарадка "Гавяды-агра" насычанае, і значную ролю ў ім адыгрывае мясцовая сельская бібліятэка на чале з Любоўю Зубаравай.

Антон СМАЛЯК

(Працяг. Пачатак на стар. 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12)

Як у Нясвіжы значную ролю адыгралі Радзівілы, так у Паставах — Тызенгаўзы. Адзін з іх прадстаўнікоў — Антоній Тызенгаўз, асветнік і рэфарматар, падскарбій Вялікага княства Літоўскага, узвёў першыя каменныя дамы, пабудававы трыццаць пяць прадрпрыемстваў. А Тызенгаўз правёў карэнную рэканструкцыю мястэчка паводле рэгулярнага плана. Пры палацы, які пабудававы італьянскі архітэктар Дж. Сака, існавалі камерны аркестр і балетная школа.

22 студзеня 1796 года Паставы атрымалі герб: выява рыбацкай лодкі ў блакітным полі, уверх тры залатыя рыбы, галоўнага на дол.

Збудова гістарычнага цэнтра горада 2-й паловы XVIII стагоддзя ахоўваецца як помнік архітэктурны. Сярод іншых: вадзяны млын, касцёл святога Антонія, Свята-Мікалаеўская царква, палацава-паркавы комплекс.

У горадзе з 1992 года праводзіцца міжнародны фестываль народнай музыкі "Звіняць цымбалы і гармонік".

Сярод знакамітых людзей Пастаўшчыны: К. Сваяк, У. Дубоўка, Я. Якубоўскі, М. Кенька, І. Пракаповіч, А. Нафрановіч і інш.

ШКЛОЎ, 2007 год

Як мы ўжо ведаем, Дзень беларускага пісьменства прымалі гарады Тураў, Палацк, Заслаўе, Мір, Навагрудак, Орша, Мсціслаў, Нясвіж, Пінск, Камянец, Паставы. Сёлетні спадкаемца — горад Шклоў, які таксама мае сваю адметную гісторыю, сьлінных сыноў зямлі беларускай, знакамітых людзей ды гістарычных асоб.

Так, першая ўзгадка ў летапісах пра Шклоў адносіцца да 1535 года, калі ён быў спалены ваяводам Шуйскім. Але ёсць факт крыху ранейшага ўпамінавання горада ў дакументах каралеўскага пасла З. Герберштэйна, падчас яго дыпламатычнага падарожжа ў Маскву ў 1520-м. Па паведамленнях 1527 і 1532 гадоў, Шклоў быў уласнасцю Альбрэхта Гашгольда, а з 1541-га — яго сына Станіслава, апошняга прадстаўніка гэтага роду.

Баркулабаўская хроніка сведчыць: "Року 1580 гаспадарь кроль Стэфан был под Псковом и взял город Псков. А Москва, то ест Серебряный с немалым войском место славное Могилев выжог. Там же у крои Шклов, Коплю, села велмы выпустили". Пасля гэтага спалення горад пачаў будаваць непадалёк, на новым месцы, дзе ён і знаходзіцца зараз.

Уладальнікамі Шклова, акрамя Гашгольдаў, былі Хадкевічы, Сіняўскія... У 1731 годзе апошняя прадстаўніца роду Сіняўскіх Марыя Сафія прынесла ў пасаг Аугусту Чартарыйскаму ў ліку іншых і Шклоўскія ўладанні, якія сталі з таго часу адным з 39 комплексаў гаспадаркі роду Чартарыйскіх і складалі іх уласнасць да першага падзелу Рэчы Паспалітай.

Магдэбургскае права Шклоў атрымаў у 70-х гадах XVI стагоддзя. Ён меў свае асноўныя аtryбуты: пячатку ды герб — на блакітным фоне рука трымае срэбны бязмен, што гаварыла пра развіццё гандалі. Самым значным у сярэдневяковай гісторыі горада з'яўляецца перыяд росквіту фартыфікацыйнай справы, эканамічнага і тэрытарыяльнага росту, калі Шклоў з'яўляўся месца па заахвату сям'яў гарадоў, якія месціліся на важных міжнародных магістралях у Вялікім княстве Літоўскім, пасля Вільні, Магілёва, Бярэсця, Слуцка, Менска і Палацка. Пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай і адыходу зямель да Расіі, горад страціў права на самакіраванне, але захаваў свой герб...

Адметную ролю ў гісторыі горада адыграў Сямён Гаўрылавіч Зорыч (Неранчыч). Ён перасяліўся ў Расію з Сербіі да свайго дзядзькі Максіма Фёдаравіча Зорыча, які ўсынавіў пляменніка і дазволіў таму карыстацца сваім прозвішчам ды прывілеямі. Дзядзька, запрошаны яшчэ імператрыцай Елізаветай у рускае войска, уладкаваў яго ў Расію на ваенную службу. Сямён Зорыч удзельнічаў у Сямігадовай вайне, правіў сябе ў Першую турэцкую вайну... У 1778 годзе ён трапіў у фавор да Кацярыны II, стаў генерал-маёрам. Але ў хуткім часе імператрыца змяніла фаварыта, выкупіла Шклоў у А.Чартарыйскага, якім і адарыла Зорыча пасля таго, як той ледзь не выкаікаў Пацёмкіна на дуэль.

Адстаўны генерал вырашыў жыць тут з царскім размахам. Ён нават задумаў зрабіць Шклоў сталіцай сталіцы. І, як ні дзіўна, гэта яму часам удалася. Заслужыўшы нярэдка даносілі ў Пецярбург, што ў Зорыча "кожны дзень камедыя альбо бал". На пачатку 1780 года стала вядома пра паездку Кацярыны II па Беларусі. Завітала яна да Зорыча ў Шклоў.

(Працяг на стар. 15)

Помнік... агурку

"Сталіца агуркоў" — так у народзе прызвалі горад Шклоў. А яшчэ кажуць, што гэты раённы цэнтр, калі глядзець на яго з птушынай вышыні, узімку і ўлетку мае адзіны колер — белы. Зімой, зразумела, ад снегу, а летам — ад парніковай плёнкі.

Яшчэ ў сярэдзіне XVI ст. Шклоў славіўся агуркамі, якія так упадабаў каралеўскі пасол Рэчы Паспалітай... Ды і цяпер шклоўскія агуркі можна знайсці не толькі ў Беларусі, гандлюючы імі і на тэрыторыях прылеглых краін.

Таму невядакова старшынні Шклоўскага райвыканкама Валерыя Іванову прыйшла ідэя святкаваць Дзень агурка. Так, жыхары горада Шклова сёлета ў другі раз адзначалі Дзень агурка. Гэта гарадніна, зразумела ж, разам з бульбай, з'яўляецца тут самай папулярнай. Але святка-

ванне, якое ладзілася сёлета напрыканцы ліпеня, вылучылася адной знамянальнай падзеяй: ля мясцовага Дома культуры, а дакладней, паміж установай культуры і гарадскім рынкам быў усталяваны помнік агурку.

Бронзавая трохсоткілаграмавая скульптура, аўтар якой — магілёўскі творца Андрэй Вераб'ёў, ўяўляе сабой выселага мужычка ў пінжаку з галыштукам-бабачкай, на галаве ў яго — капялюшык з агурочнага лісціка, у левай руцэ — кошык з агуркамі, у правай — агурочная кветачка з пчалой, а ў кішэні — грошы. "Агуродзец" — так ахрысціў свой твор майстар.

Літаральна ў дзень адкрыцця помніка з'явілася новае павер'е: каб разбагацець, трэба пацерці агуркову кішэню з грашма. А яшчэ, кшталту сімвала ўрадлівасці, Агуродзец можа дапамагчы бяздзетным парам: трэба толькі пацерці... агурочную кветачку.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Пісьменнікі пра свята, творчасць і перспектывы

Свята беларускага пісьменства штогод выклікае вялікую зацікаўленасць сярод айтчынных творцаў, як старэйшага пакалення, так і маладых талентаў ды і ўвогуле простых людзей. У сувязі з гэтым карэспандэнты «ЛіМа» вырашылі задаць некалькі пытанняў вядомым у краіне літаратарам і жыхарам Мінска.

1. Якім вам бачыцца Дзень беларускага пісьменства?
2. Вашыя творчыя набыткі за год?
3. Сучасны беларускі пісьменнік. Хто ён? Якім павінен быць?

Мікалай ЧАРГІНЕЦ

1. Я з задавальненнем адзначаю, што кожны год свята праходзіць яшчэ цікавей і насьчаней. І, галоўнае, прыносіць вялікую карысць пісьменству.

Прапагандаецца кніга, выдадзеная ў Беларусі — на беларускай і рускай мове. У свяце шырока ўдзельнічаюць пісьменнікі. Я за тое, каб на такую ўрачыстасць запрашаць усіх вядомых пісьменнікаў, каб яны маглі сустрэцца з людзьмі, раскажаць пра свята. І самае галоўнае — каб пісьменнікі маглі падпісаць сваю кнігу чытачам, пагаварыць з імі.

На самім свяце праводзяцца спецыяльныя ўрачыстыя мерапрыемствы. Гэта шэсце па горадзе — зноў жа з удзелам пісьменнікаў, выдаючых. Праводзіцца шмат канферэнцый. Сёлета ўпершыню на свяце мы ўручым прызы Саюза пісьменнікаў Беларусі — за лепшыя творы ў такіх намінацыях, як «проза», «паэзія», «дзіцячая літаратура», «крытыка». У наступным годзе плануем пашырыць спіс намінацый. Пэўна, дададзім яшчэ «сатыру і гумар», інш. Уручаць мяркуем не толькі дыпламы, але і вельмі прыгожыя статуэткі, вырабленыя з бронзы. Будуць і невялікія грашовыя прэміі пераможцам.

2. Я працаваў над кнігай «Маёр Ветраў» і закончыў яе. Не паспеў дапісаць, як яе экранізавалі: выйшаў чатырохсерыйны фільм. Ён быў паказаны па каналах Беларусі, а нядаўна яго набыла Украіна. Чакаецца, што ў верасні фільм пройдзе па каналах Расіі — НТБ і ГРТ. Праявілі зацікаўленасць і іншыя краіны. Гэта прыемна і для мяне асабіста. Хоць лічу сябе дрэнным кінадраматургам, але добра, што грошы, выдаткаваныя дзяржавай на гэты фільм, апраўдалі сябе і вернуць у казну. Трэба, каб на мастацтва выдаткоўваліся сродкі, але, калі гэта магчыма, хоць бы ў кіно, вяртаць патрачанае ў казну і мець прыбытак. Акрамя таго, вярнуўшыся з адпачынку я заканчваю іншы дэтэктыў і аддам яго ў выдавецтва. Магу прыадкрыць і маленькую таямніцу: мы пачынаем працу над экранізацыяй майго рамана, які мне вельмі дарагі — «Сыны». Будзе шматсерыйны фільм. Думаю, сёлета закончым усе падрыхтоўчыя работы для гэтага.

3. Як і кожны нармальны пісьменнік, якога непакояць праблемы літаратуры, сучасны пісьменнік найперш з'яўляецца патрыётам сваёй Радзімы, імкнецца сваёй творчасцю зрабіць усё магчымае для таго, каб нашым людзям жылося лепш.

Віктар ШНІП

1. Дзень беларускага пісьменства адзначаецца не першы раз. І гэта свята даўно стала ўсенародным, таму прапагандаваць ад сябе нейкі новы варыянт яго правядзення я не магу. Свята можна пашыраць, яшчэ больш напавяць нашай сардэчнай любоўю, але яго ўжо нельга праводзіць дзеля «галачкі».

Апошніх пяць гадоў да Дня беларускага пісьменства выдавецтва «Мастацкая літаратура», дзе я працую, выпускае важкі том твораў, які папавяняе серыю «Беларусь літаратурная». Сёлета выпусцілі кнігу «Шклоўшчына літаратурная». І, як толькі стане вядома, дзе ў наступным годзе пройдзе святкаванне Дня беларускага пісьменства, мы адразу ж пачнём працу над новай кнігай, у якой будзе годна прадстаўлена творчасць тых пісьменнікаў, якія там нарадзіліся, жылі і працавалі.

2. Дзякуючы мінулагадняя паездцы ў Крым, а дакладней у Гурзуф на Свята паэзіі Пушкіна, я, як ніколі ў жыцці, за апошні год напісаў шмат. Гэта дзве аповесці-паэмы пра рамантычнае, але не шчаслівае, каханне: «Першы папярковы снег» (надрукавана ў часопісе «Малодосць» №12 за мінулы год) ды «Лісты і залатое лісце» (хутка з'явіцца ў «Малодосці»).

3. Беларускі пісьменнік, у першую чаргу, павінен быць патрыётам Беларусі.

Мікола МЯТЛІЦКІ

1. Сцэнарый свята прадумалі і распрацавалі з часоў самога зараджэння пісьменства, калі было прамоўлена першае слова. Маё пажаданне — каб творчыя людзі былі больш запатрабаваныя. На жаль, прэзентацыйныя мерапрыемствы не надта прадуктыўныя. Трэба, каб свята было не аднадзённым, а рабіла ўнёсак у агульную духоўную справу. Каб намагацца падмацоўваліся рэальнай асновай: пасля яго, каб школы падпісаліся на газеты і часопісы. Гэта ж робіцца, у першую чаргу, для вучняў! Кантакты з бібліятэкамі паказваюць, што ў гэтым кірунку трэба працаваць.

2. 12 нумароў «Польмя» — мой самы галоўны набытак. І гэта набытак усёй нашай літаратуры. Юбілейны год Янкі Купалы і Якуба Коласа спарадзіў вялікую колькасць цікавых публікацый, у якіх аналізуецца іх спадчына. Быў праведзены «круглы стол» «Да калыскі Купалы» — куды ідзе літаратура пасля Купалы, яе грамадзянская сутнасць, плюсы і мінусы. Напрыканцы жніўня запланавана такое ж мерапрыемства «Да калыскі Коласа» — у Акінчыцах.

Заўсёды надаецца ўвага імёнам, якія ў свой час былі ў ценю па розных прычынах — напрыклад, перапіска Зоські Верас. Багата ў часопісе карысных рубрык: «Школьны факультатыв» (уроки для настаўнікаў па творчасці пісьменнікаў), «Наш край» (людзі, і асабліва моладзь надвычай цікавяцца роднымі каранямі). Другое жыццё нададзена рубрыцы «Беларуская навука». Рубрыка «Літаратурная метрыка» — духоўная пашана тым, хто жыў на зямлі беларускай і пакінуў след.

3. Ён не сядзіць за камп'ютэрам. Гэта рамантык, які ходзіць вуліцамі горада, вёскі, ходзіць ля ракі, возера, сцежкамі Белавежскай пушчы. Важна ствараць літаратурныя шэдэўры. Трэба думаць пра твор — тады будзеш сапраўдным пісьменнікам (прыклад — Янка Купала). Трэба памнажаць духоўныя скарбы народа. На нас працавалі продкі, а мы працуем на нашых нашчадкаў.

Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ

1. Правесці ў вёсцы на Міншчыне ці дзе-небудзь пад Брэстам, каб свята дайшло да вясковых жыхароў. Паглядзець, як людзі жывуць, ушчыльніць стасункі з народам. Бо ў горадзе ўсе атрымліваецца больш знешне, не заўсёды дабіраецца да патрэбнай глыбіні.

2. Раман «Уліс з Прускі» ў канцы 2006 г. Твор звярнуў на сябе шырокую ўвагу чытачоў. Яны пыталіся пра герояў, што з імі здарылася далей. Па іх просьбах я вырашыў пісаць працяг.

3. Таленавітым і сціплым, як Анатоль Казлоў, рэдактар «ЛіМа». Усур'ез і з поўнай адказнасцю гавару гэта, бо лічу яго надвычай разумным чалавекам, адораным ад Бога.

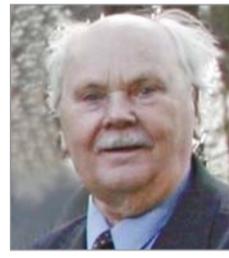

Уладзімір КАРЫЗНА

1. Павінна гучаць родная паэзія, песня. Удзельнічаць шмат паэтаў: калі кожны з іх мае хоць адзін такі верш, адну такую песню, што дома нельга будзе ўседаць слухачу — гэта выдатны варыянт.

2. Некалькі песень з сынам кампазітарам Уладзімірам Карызнам-малодшым. Некалькі дзсяткаў вершаў аб жыцці-быцці. Падрыхтавана ў серыі «Беларуская паэзія XX ст.» паэтычная кніга, адзін з раздзелаў якой — 50 песень з нотамі.

3. Жыць лёсам свайго народа, клопатамі любай Радзімы.

Міхась МІЦКЕВІЧ

1. Я не рэжысёр... Кожны год да 1 верасня мы сустракаемся з дзеткамі. Прыходзяць вучні. Паэты чытаюць вершы. Я чытаю нешта з Коласа... Патрэбна прапагандаваць навуку, веды, збіраць такім чынам школьнікаў у кожным райцэнтры — там жа ёсць свае пісьменнікі. Дзецям трэба раскажаць пра значэнне навукі, пісьменства. Можна зрабіць спецыяльную падборку — пра мову, літаратуру. Ужо ёсць такая кніжка — Алесь Каўруса. Някеска было б, каб на ТБ, у газетах з'явіліся адпаведныя матэрыялы. Пісьменства — першы этап у пазнанні свету, адукацыі, і адрозненне чалавека ад жывёл — у духоўнасці, лагічным мысленні.

Шмат людзей знаходзяцца ніжэй гэтага ўзроўню. Таму мэта адукацыі — падняць насельніцтва да ўзроўню чалавека.

2. Пішу эпіграмы — калі нешта моцна ўзрушыць. Хацеў выдаць зборнік вершаў, успамінаў, прысвячэнняў. Але пакуль не атрымалася. Зараз пішу кнігу ўспамінаў, працую над новым зборам твораў Якуба Коласа.

3. Таленавіты. Беларус, шчыры чалавек, які любіць народ, мову, прыроду. Талент трэба развіваць, бо навучыць прыгожа пісаць немагчыма. Пісьменнікі, якія падабаюцца мне: Міхась Башлакоў, Мікола Маляўка, Мікола Мятліцкі, Ніна Шклярава, Нэлі Тулупава, Геннадзь Бураўкін, Ніл Гілевіч. Таленавітыя людзей многа, іх талент трэба своечасова заўважыць і падтрымаць. Трэба павышаць узровень культуры. Без высокай культуры не можа ўспрымацца ўсё багатае народа (мова, фальклор, мастацтва, музыка). Сённяшняя масавая культура адцягвае ад прыгажосці, сапраўднага характава.

Мікола ШАБОВІЧ

1. Не буду распісаць увесь сцэнарый, аднак лічу, што на свята павінны прадстаўляцца найлепшыя творчыя сілы краіны, найперш пісьменнікі, і не ў якасці ганаровых гасцей ці сузіральнікаў, а як самыя актыўныя ўдзельнікі. Слова паэта павінна гучаць не толькі на малых пляцоўках падчас прэзентацый выданняў, але і на асноўнай сцэне. Галоўнае, каб свята кансалідавала нацыю. Спадзяюся, што так і абудзецца на гэты раз.

2. Дзякаваць Богу, напісалася нямала вершаў, пераважна рамантычна-пашчотнага плана. Частка з іх змешчана ў «ЛіМе» (да Дня Святога Валянціна), часопісе «Польмя» (№ 8). Падрыхтаваў таксама зборнік літаратурных пародый «Хор болей не спявае», які, магчыма, пабачыць свет у наступным годзе.

3. Сучасным. Беларускім.

Вадзім КОРАНЬ

1. На дадзены момант арганізацыя свята беларускага пісьменства мяне задавальняе: яно, як і патрэбна, вандруе «па гарадах і вёсках» нашай краіны, станюча ўплываючы на людзей, і асабліва на маладое пакаленне беларусаў, прывіваючы ім любоў да роднага слова, роднай літаратуры і гісторыі свайго краю.

2. Цяпер мая літаратурная праца ідзе не надта плённа. Спрабую сябе ў прозе. Падрыхтаваў да друку раней невядомы артыкул паэта Васіля Гадулькі «На якой мове мы гаворым», ён павінен пабачыць свет у тыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

3. Пытанне складанае, патрабуе глыбокага роздуму, літаратурнага і біяграфічнага аналізу твораў і жыццёпісаў пісьменнікаў. Але калі бы ён ні быў, у яго заўсёды павінна прысутнічаць адна якасць — шчырасць. Ён павінен быць шчырым як у творчасці, так і ў жыцці. Пісьменнік павінен жыць літаратураю, творчасцю.

Апытанне на вуліцы

А як жа ставяцца звычайныя людзі да беларускай літаратуры: ці чытаюць творы сучаснікаў, як патрэбна прапагандаваць роднае слова? З гэтымі пытаннямі мы выйшлі на плошчу Якуба Коласа.

Зоя Іванаўна, пенсіянерка, валанцёр, 75 гадоў:

— Чытаю. Літаратура павінна быць даступнай і сучаснай, разлічанай на моладзь, якая цяпер прагрэсіўная. Трэба, каб творы неслі новыя ідэі, але і не забываліся на багатую гісторыю, традыцыі дзядоў, прадзедаў.

Максім, студэнт, 18 гадоў:

— Чытаю. Навуковую фантастыку па-беларуску!

Ала, жанчына з дзіцём, 36 гадоў:

— Не. Трэба, каб больш людзей ведала беларускую мову. Я, напрыклад, разумею беларускую мову, але размаўляць на ёй не магу і чытаю са складанасцю.

Аляксандр Аляксандравіч, пенсіянер, 72 гады:

— Чытаю. Павінна з першага класа быць магчыма вывучаць беларускую мову: каб былі беларускамоўныя школы, каб беларуская мова ў якасці дзяржаўнай ва ўсіх установах выступала на першым месцы, каб пры паступленні ў ВУНУ яе веданне было абавязковым.

Антаніна, прадавец білетаў лато ў пераходзе, 64 гады:

— Так, чытаю. Класіку.

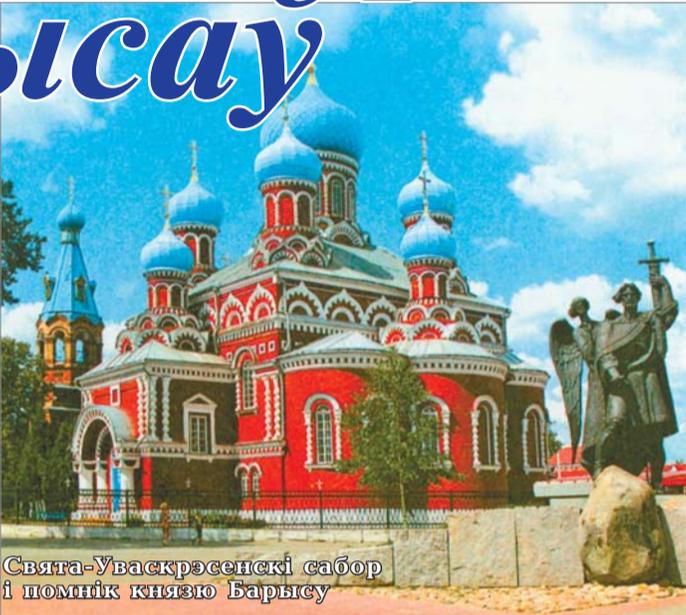
Максім, 24 гады, дызайнер:

— Чытаю. Трэба добрая літаратура, якасная. Каб нават пры перакладзе яе на рускую мову ўсе ведалі, што аўтар — беларус і чытаюць яны пераклад.

Традыцыя праводзіць Дні беларускага пісьменства ў гарадах, слынных сваёй багатай і старажытнай гісторыяй, сведчыць аб тым, што беларусы — гэта нацыя, якая з павагай ставіцца да сваіх каранёў, а захаванне гістарычна-культурнай спадчыны застаецца адным з прыярытэтных накірункаў дзяржаўнай палітыкі.

На чарзе — Барысаў

Свята-Уваскрэсенскі сабор і помнік князю Барысу

Наступным пасля Шклова горадам, які згуртуе вакол сябе прыхільнікаў айчыннага слова, мае стаць Барысаў — адзін з найбольш старажытных беларускіх гарадоў. Упершыню ён згадваецца ў летапісах пад 1102 годам — менавіта тады полацкі князь Барыс Усяславіч, вяртаючыся з паходу на яцвягаў, заснаваў горад на рацэ Бярэзіне. З IX стагоддзя горад уваходзіў у склад Полацкага княства, а ў XIV—XVIII стст. Барысаўская воласць з'яўлялася дзяржаўным уладаннем Вялікага княства Літоўскага. У 1793 годзе, пасля 2-га падзелу Рэчы Паспалітай, гэтая тэрытарыяльная адзінка была далучана да Расійскай імперыі. У аналі суветнай гісторыі Барысаўшчына патрапіла пасля таго, як у 1812 годзе каля вёскі Студзёнка была разбіта армія Напалеона. Цяпер Брылёўскае поле — месца мінулай бітвы — з'яўляецца гістарычным помнікам, які прыцягвае да сябе наведнікаў з усяго свету.

У 1806 годзе, пасля завяршэння будаўніцтва Бярэзінскай воднай сістэмы, якая звязала рэкі Днепр і Заходнюю Дзвіну ў адну транспартную лінію, Барысаў пачаў адыгрываць важную ролю ў гандлёвых сувязях паміж беларускімі гарадамі.

На пачатку XIX стагоддзя ў Барысаве пачалі з'яўляцца першыя мураваныя пабудовы. Самымі старымі будынкамі рэлігійнай архітэктуры горада сёння з'яўляюцца Барысаўскі касцёл і Свята-

Уваскрэсенскі сабор у Стара-Барысаве, пабудаваныя адпаведна ў 1823 і ў 1874 г.

Сучасны Барысаў — гэта буйны індустрыяльны і культурны цэнтр Міншчыны. Сярод прадпрыемстваў, якія вядомыя не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі — такія прамысловыя гіганты, як завод БАТЭ, завод агрэгатаў, завод "Аўтагідраўзмацняльнік", завод медыцынскіх прэпаратаў, папяровая фабрыка Дзяржзнака, фабрыка піяніна і інш.

Барысаўчане не толькі плённа працуюць на сучаснасць, але і ашчадна ставяцца да захавання сваёй гісторыі. Сведчаннем таму — Барысаўскі краязнаўчы музей, які па праве лічыцца адным з лепшых у вобласці, у ім старанна збіраюцца і захоўваюцца рэліквіі і гістарычныя звесткі. На базе гэтага музея ў 1988 годзе і быў створаны Дзяржаўны аб'яднаны музей, які ўключыў у сябе Музей народнай славы ў вёсцы Іканы і Дом-музей сям'і А.Ф.Купрыянавай у горадзе Жодзіна. Дзякуючы гэтаму аб'яднанню ў рэгіёне значна пашырыліся абсягі краязнаўчай працы.

Асобнай увагі заслугоўвае Барысаўская цэнтралізаваная бібліятэчная сістэма.

Тут рэгулярна праводзяцца самыя разнастайныя мерапрыемствы, скіраваныя на папулярызаванне мастацкай літаратуры сярод насельніцтва, арганізуюцца шматлікія выставы, працуюць выхавальчыя і мастацтвазнаўчыя праграмы, у тым ліку і для моладзі. А ў 1998 годзе была адкрыта зала беларусікі.

Цягам апошніх дзесяцігоддзяў у Барысаве ўзведзены новы гарадскі Палац культуры, пабудаваны кінатэатр "Кастрычнік" і Дом культуры завода "Аўтагідраўзмацняльнік", створана харэаграфічная школа (дарэчы, адзіная ў вобласці). Пры гарадскім Палацы культуры ўжо не адно дзесяцігоддзе дзейнічае народны тэатр "Відарыс", які заслужыў сваімі пастаноўкамі павагу і вядомасць у краіне.

І, безумоўна, асобнае месца ў гісторыі горада займае беларускае пісьменства. Урадженцамі Барысаве з'яўляюцца вядомыя пісьменнікі Міхась Клімковіч, Уладзімір Шахавец, Ізі Харык, Рыгор Хацкевіч, Васіль Барысенка, Мікола Аляхновіч, Васіль Гігевіч, Юры Станкевіч... З Барысаўшчынай таксама звязаны імёны такіх пісьменнікаў, як Платон Галавач, Уладзімір Савіцкі, Алесь Ставер, Міхась Стрыгалёў, Іван Сіняўскі, Васіль Зуёнак, Сяргей Законнікаў, Генрых Далідовіч. Імя Янкі Маўра носіць школа ў вёсцы Быгча, дзе пісьменнік некалі працаваў настаўнікам. Вельмі любіў Барысаўскія мясціны народны паэт Янка Купала, часта прыязджаў сюды адпачываць і працаваць, выступаў перад барысаўчанамі.

Сённяшняе літаратурнае жыццё Барысаве і ваколіц таксама насычанае. Да прыкладу, Мётчанская школа Барысаўскага раёна ўжо больш за чвэртку стагоддзя прымае ў сваіх сценах гасцей — вядомых беларускіх пісьменнікаў. Намаганнямі настаўніка і краязнаўцы Уладзіміра Лайкова ў школе створаны ўнікальны музей "Літаратурны космас Мётчы". А ў самім Барысаве ўжо больш як 40 гадоў працуе літаратурнае аб'яднанне — раней яно называлася "Бярэзіна", цяпер — літаратурна-музычны клуб "Каўчэг", з якога выйшлі такія паэты і пісьменнікі, як Алена Брава, Васіль Медунецкі, Таццяна Зіненка...

Такім чынам, Барысаве ёсць з чым сустрэцца і чым прывітаць гасцей будучага свята. Няхай жа гэтая значная і знамянальная падзея ў жыцці горада паслужыць ягонаму далейшаму развіццю.

Іван ПЛЁСАЎ

Помнік рускім саддатам каля вёскі Брылі Барысаўскага раёна

Па гарызанталі: 7. Педагог-асветнік, пісьменнік XVII ст. Першапачатковую адукацыю атрымаў у Шклове. Апекаваў Сімяона Полацкага. 8. Выдатны мастак-разьбяр XVII ст. па дрэве. Паходзіў са Шклова. Упрыгожваў палаты маскоўскага Крамля. 10. Асноўны змест творчасці, выкладу думкі. 11. Паэт, праекладчык. Урадзенец Шклоўшчыны. Працаваў у газетах "Голас Радзімы", "Чырвоная змена". 12. Змяненне напрамку, паварот да іншых задач. 15. Тое, што і *наваколле*. 18. Вялява на гербе, які Шклоў атрымаў у 1762 г. 19. Назва Шклоўскай папяровай фабрыкі, заснаванай у 1898 г. 20. Даўнейшае рачное судна пружападымальнасцю да 150 т, якое разам з берлінамі плавала па водах Дняпра, Зах. Дзвіны і інш. 21. Футарал для шаблі, кінжала. 24. Кантынент. 26. Археолог XIX ст., генерал. Паклаў пачатак вывучэння славянскіх курганаў на Шклоўшчыне. 27. Спецыяліст, асабліва неабходны ў забруджаных радыенуклідамі раёнах Магілёўшчыны і Гомельшчыны. 30. Рака, прыток р. Проні (басейн Сожа), якая працякае на тэрыторыі Шклоўскага раёна. 32. Герой Савецкага Саюза, урадзенец Шклоўшчыны. 33. Імя беларускага фалькларыста, этнографа, мовазнаўца, бацькі Максіма Багдановіча. 34. Засянак на Стаўбіоўшчыне, дзе нарадзіўся Якуб Колас. 35. Цвёрдая вокладка кнігі.

Па вертыкалі: 1. Статус Шклова да 1925 г. 2. З верша "Шклоў" паэта С. Гаўрусёва: "Даўно забыў — скажу да ... / Свой горкі лёс і лебяду, / Я назву сціпленую Шклова / На карце воблашчак знайду". 3. Знак азбукі. 4. Адзін з трох родаў мастацкай літаратуры. 5. Імя суветна вядомага амерыканскага пісьменніка-фантаста Азімава, урадзена Магілёўшчыны. 6. Вучоны-гісторык, прафесар. Да вайны жыў у Шклове. У 1980—1991 г. рэдактар часопіса "Помнікі гісторыі і культуры Беларусі". 9. Прозвішча выдатнага танцора Шклоўскага тэатра Зорыча, урадзена Шклоўшчыны, кавалера Георгіеўскага крыжа. 13. Педагог, асветнік XIX ст. Працаваў у Магілёўскай гімназіі, склаў польскую граматыку для рускіх. 14. ...-Біруля. Народны мастак Беларусі і Расіі. У Магілёве адкрыты яго мастацкі музей. 16. Выслоўе, што змяшчаецца перад творам. 17. Кампазітар, народны артыст Беларусі, былы мастацкі кіраўнік ВІА "Верась". Урадзенец Шклоўшчыны. 22. Кір'яла ... Старажытнабеларускі пісьменнік, царкоўны дзеяч, багаслоў XII ст. 24. У язычніцкай славянскай міфалогіі бажства вясенняй урадлівасці. 25. Дзяржаўны і прамадскі дзеяч. Старшыня Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь. Працаваў настаўнікам у Шклове. 28. Старажытная вёска ў Шклоўскім раёне, у наваколлі якой на беразе р. Бася знаходзіцца курганны могілнік эпохі Старажытнай Русі. 29. Капітан несамаходнага карабля. 31. Асот, крапіва — то чортава ... , а жытла і пшаніца — то богава пшаніца (прык.). 33. Сядзіба маці і сясцёр Янкі Купалы на Лагойшчыне. Зараз — філіял літаратурнага музея паэта.

Склаў Лявонцій ЦЕЛЕШ, г. Дзёржыцк.

КРЫЖАВАНКА

Шклоў — 2007

(Працяг. Пачатак на стар. 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13)

Як ён сустракаў каханую! Патраціў вельмі шмат грошай. Мабыць, спадзяваўся, што да царыцы можа вярнуцца ранейшае пачуццё. У Шклове ён пабудаваў для імператрыцы спальню — дакладную копію той, якую помніў па Зімінні палацы. На дарогу насыпаў солі і ўлетку сустракаў яе на снях, як зімою. Шмат яшчэ якіх дзівосаў было прыгатавана для былой каханкі. Простыя людзі глядзелі на ўсё гэта па-свойму і называлі тое, што бачылі, таксама па-свойму — ці то "кіятар", ці то "ціятар".

Але памылкова думаць, што ўсё жыццё Зорыча ў Шклове бавілася ў разгулах. Дзякуючы яму развіццё горада дасягнула небывалага росквіту ў культурным ды эканамічным кірунках. У 1778 годзе Сямён Зорыч засноўвае ў Шклове за свой кошт вучылішча (кадэцкі корпус) для дваранскіх дзяцей. Настаўнікаў давалася выпісаць з-за мяжы: Гёттынгенскага ўніверсітэта Берліна, Бруселя. Пры вучэльні былі бальніца і бібліятэка, таксама выпісаная, але з Пецярбурга (за восем тысяч рублёў). Сярод навучэнцаў былі дзеці шляхецкіх родаў з Магілёўскай, Смаленскай, Чарнігаўскай і іншых губерняў, а таксама з Францыі, Чарнагорыі, Польшчы, Турцыі ды Грэцыі. Адначасова з адкрыццём навучальнай установы Зорыч прыступіў да стварэння свайго тэатра — самага вялікага прыгоннага тэатра на ўсходзе Беларусі. Ужо праз два гады ў яго функцыянавалі дзве пастаянныя трупы — балетная і драматычная, а таксама хор і тры аркестры. Складаўся тэатр з прыгонных спевакоў, танцораў, драматычных актэраў і музыкантаў-інструменталістаў, да якіх далучаліся аматары, навучэнцы кадэцкага корпуса ды іншаземныя гасцралёры. Адметны той факт, што ў Шклове праходзілі першыя выступленні іншаземных артыстаў, якія прыязджалі ў Расію.

Акрамя тэатра і вучылішча Сямён Зорыч заснаваў шэраг мануфактур для абслугоўвання ўнутраных патрэб Шклоўскага маёнтка і яго насельнікаў. Тут працавалі шаўковая фабрыка, цагляны, скураны, канатны, вінакурны, свечны ды конны заводы...

На Беларусі, як вядома, жылі ды прадаўжаюць жыць у суладдзі людзі рознага веравызнання. У Шклове да сённяшняга часу заваляліся касцёл Пятра і Паўла, будынак былой сінагогі (дарэчы, самы стары будынак у горадзе), Спаса-Праабражэнская царква. Будаўніцтва царквы пачалося ў XVIII стагоддзі яшчэ пры Зорычы і доўжылася каля ста гадоў. Цікавым помнікам грамадзянскай архітэктуры з элементамі стылю мадэрн з'яўляецца будынак праўлення папяровай фабрыкі "Спартак". Дарэчы, першапачаткова кардонную фабрыку ў 1898-м пабудаваў міністр шляхоў зносін Расійскай імперыі Апалон Крывашын. Ён пры канцы XIX стагоддзя ў мясцовага памешчыка Ваеякава купіў Шклоўскі маёнтак, дзе і жыў пасля выхаду ў адстаўку. Да слова, шклоўскі парк (сёння з'яўляецца помнікам садова-паркавага мастацтва) — адно з любімых месцаў адпачынку гараджан — атрымаў новае жыццё дзякуючы А. Крывашыну. Цэнтрам паркавай кампазіцыі з'яўляўся прысядзібны дом. Менавіта з'яўляўся, бо згарэў улетку некалькі год таму, і, на жаль, ужо ніколі ім не стане: на яго месцы вельмі аператыўна пабудавана спартыўная пляцоўка.

Але самым значным помнікам беларускага грамадзянскага дойлідства XVIII стагоддзя лічыцца былая гарадская ратуша. Яна была адной з галоўных вертыкалей гарадской забудовы і разам з гандлёвымі радамі, якія знаходзіліся вакол, складала адзіны архітэктурны ансамбль, вырашаны ў стылі класіцызму. У гады Вялікай Айчыннай вайны фашысты часткова спалілі і разбурылі будынак. У 2000 годзе, па рашэнні райвыканкама, будынак ратушы быў рэстаўраваны. Зараз тут месціцца гімназія (раней СШ № 3). А яшчэ — краязнаўчы музей, задума стварыць які належала яго нязменнаму загадчыку, выкладчыку гісторыі гімназіі Валерыю Губіну. Музей складаецца з пяці аддзелаў: першы прысвечаны Шклоўскай ратушы, другі — хрысціянскай рэлігіі, трэці — этнаграфіі, чацвёрты — школе, а пяты — Вялікай Айчыннай вайне. Апошні аддзел адкрылі да 60-годдзя вызвалення Беларусі.

Шклоўская зямля здавён славіцца таленавітымі асобамі. Гэта — разьбяр па дрэве XVII стагоддзя Клім Міхайлаў, які ўдзельнічаў у стварэнні "ірданскай сени" (1668, цяпер у саборы Раства Багародзіцы ў Суздалі), у аздабленні палаца цара Аляксея Міхайлавіча ў с. Коломенскае, харомаў царэўнаў Соф'і Аляксееўны ды Кацярыны Аляксееўны, стварэнні іканастасаў трох цэркваў у Ізмайлаве. Група разьбярцоў на чале з Міхайлавым зрабіла класік і пяцідзюны іканастас Смаленскага сабора Новадзвявочага і іканастас царквы Данскога манастыроў у Маскве. Са Шклоўшчыны Восіп Гузікаў, Пётр Алейнікаў, Яўген Крупенька, Васіль Раічык і многія іншыя.

Вось такі невялічкі агляд Шклоўшчыны. На самай справе пра Шклоў, яго гісторыю ды насельнікаў, як і пра іншыя гарады і мястэчкі Беларусі, можна выдаць не адзін таўшчэзны том. Бо кожны чалавек непарывна звязаны са сваёй роднай старонкай, ён павінен ведаць яе гісторыю, цікавіцца культурай, літаратурай — усім тым, што пакінулі нам нашы папярэднікі і што зараз ствараецца лепшымі прадстаўнікамі нашай краіны.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"

РВУ "Літаратура
і Мастацтва"

**ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР**
Анатоль
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана **БЕРАСЦЕНЬ**
Леанід **ГАЛУБОВІЧ**
Віктар **КАВАЛЁЎ**
Янка **ЛАЙКОЎ**
Валерый **ПІНЧУК**
(адказны сакратар)
Мікола **СТАНКЕВІЧ**
(намеснік
галоўнага рэдактара)
Ірына **ШАУЛЯКОВА**

Адрас рэдакцыі:
220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

Тэлефоны:
галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

Аддзелы:
публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-66-71
літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-66-71
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пра перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ"
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79

Індэкс 63856
Наклад 4428
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
29.08.2007 ў 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 4638

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 7035

Помнікі архітэктурны Шклова

Спаса-Прэабражэнская царква

Падмурак царквы быў закладзены ў 1791 годзе яшчэ пры С. Зорычы, але з-за адсутнасці сродкаў будаўніцтва расцягнулася амаль на сто гадоў. Вярнуліся да яго ў другой палове XIX стагоддзя, пасля таго, як багамолка Агаф'я Сідарава, якая жыла ў Шклове, завяшчала сродкі на завяршэнне будаўніцтва ў колькасці "2000 рублёў ассігнацыямі, разнаго в посуде серебра три фунта с половиною и кирпича, купленого на сей предмет на 1335 рублёў"...

Спаса-Прэабражэнская царква — помнік эклектычнай архітэктурны, у якім спалучаюцца рысы стыляў псеўдавізантыйскага і "мадэрні". Сам будынак крыжападобны ў плане цэнтральнай часткай часткай вышца вялікі васьмігранны светлавы барабан, накрыты гранёным шлемападобным купалам. Паміж крыламі крыжа ўбудаваныя чатыры квадратныя ў плане трох'ярусныя вежападобныя аб'ёмы. У іх верхнія васьмігранныя ярусы

зіцы храма — пяцівугольны ў плане аб'ём з закругленай алтарнай часткай, накрыты двухсхільным дахам.

Галоўны фасад касцёла мае плоскаснае рашэнне і завяршаецца двухграннымі гранёнымі пілонамі. Над уваходным прамавугольным праёмам — акно спічастай формы. Бакавыя фасады дэкараваныя пілястрамі, тонкапрафіляваным карнізам, прамавугольнымі аконнымі праёмамі без ліштваў.

Унутраная прастора будынка падзелена чатырма слупкамі на тры нефы; у бакавых нефых вылучаныя ўтойванні, а над уваходам знаходзіцца хары.

Часткова адноўлены і адрэстаўраваны, 20 верасня 1999 года касцёл святых Пятра і Паўла быў урачыста асвечаны кардыналам Казімірам Свентэкам.

Сінагога

Будынак шклоўскай сінагогі, які з'явіўся ў XVII стагоддзі, — найстарэйшы ў горадзе. Гэта прамавугольнае ў плане збудаванне, накрытае вальмавым дахам. Тоўстыя сцены нерытмічна прарэзаныя аконнымі праёмамі, якія раней мелі лучковыя завяршэнні (часткова захаваліся). З боку ўсходняга дваровага фасада будынак умацаваны часта пастаўленымі магутнымі трохвугольнымі контрфорсамі, што надае яму абарончы выгляд.

Дэкаратыўнае ж аздабленне фасадаў спрощанае: шырокія плоскія лапаткі на кутах будынка і складана прафіляваны карніз у завяршэнні сценаў. Унутраная планіроўка змененая: захаваліся крыжовыя зборы ў вестыбіюлі першага паверха і лучковая арачная перамычка над драўлянай лесвіцай.

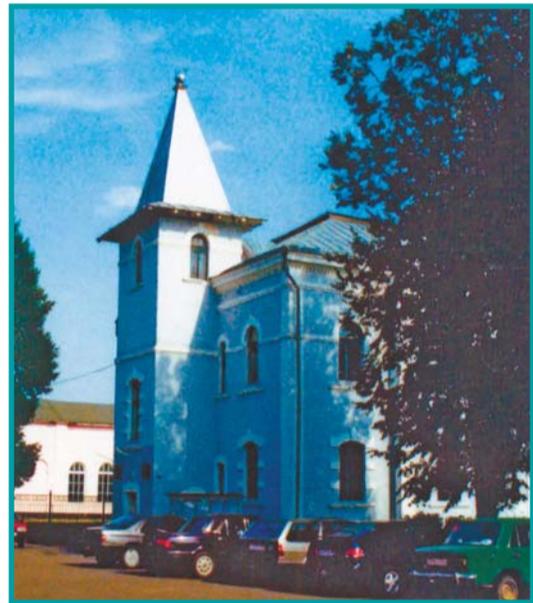

У другой палове XIX стагоддзя да тарцоў прыбудаваны розныя па памерах аднапавярховыя аб'ёмы з двухсхільнымі стрэхамі, якія пастаўлены ў адну лінію з вулічным фасадам, што надало яму амаль сіметрычную кампазіцыю.

Будынак папяровай фабрыкі

Сярод несакральных збудаванняў Шклова можна вылучыць будынак упраўлення папяровай фабрыкі "Спартак". Пры канцы XIX стагоддзя міністр шляхоў зносіў Расійскай імперыі А. Крывашэін набыў Шклоўскі маёнтак і ў 1898 годзе пабудавалі кардонную фабрыку. Тады ж узвялі і цагляны будынак упраўлення фабрыкі — помнік грамадзянскай архітэктурны з элементамі стылю "мадэрні".

Галоўны, паўночны, фасад вылучаецца трохпавярховай вежай, завершанай высокім шатром, заломы якога падтрымліваюцца рознымі фігурнымі кранштэйнамі. Бакавыя фасады ў цэнтры раскрапаваныя рызалітамі. У сярэдзіне даху зроблены своеасаблівы праём-ліхтар, які асвятляе вестыбіюль другога паверха. Аконныя праёмы згрупаваны сіметрычна восі кожнага з фасадаў: на першым

паверсе лучковыя, на другім — паўкруглыя, аформленыя разнастайнымі абрамленнямі. Дэкаратыўныя дэталі фасадаў выкананы цаглянай муроўкай: замкавыя камяні, руст, сучарыкі. Унутры пакоі згрупаваны вакол цэнтральнага вестыбіоля. Планіроўка паверхаў ідэнтычная. Яны злучаны двухмаршавай лесвіцай, размешчанай у вежападобным аб'ёме. Пад самім будынкам знаходзіцца вялікі падвал.

У канцы 80-х гадоў XX стагоддзя да будынка была зроблена прыбудова, якая цяпер закрывае першапачатковы выгляд паўднёвага боку. А менавіта паўднёва-ўсходні вугал будынка быў вылучаны шырокім балконам на капсолях і вялікім акном з прамянёвай арачнай перамычкай, што надавала забудове асаблівую арыгінальнасць.

Да слова, у будыніне і цяпер знаходзіцца праўленне папяровай фабрыкі.

Віктар КАВАЛЁЎ

Фота аўтара і Кастуся Дробава

са скразнымі праёмамі завяршаныя гранёнымі купаламі. Розныя вышыні аб'ёмаў надаюць кампазіцыі вытанчанасць і вертыкальную скіраванасць. Усе фасады вырашаны з ярка выяўленай сіметрыяй, падкрэсленай вевосым размяшчэннем уваходаў, над якімі па два акны з арачнымі завяршэннямі. Іх матыў паўтараюць вялікія аркі нахштальт закаморкаў у завяршэнні сценаў.

Пластычнае аздабленне фасадаў даволі стрыманае: тонкія прафіляваныя карнізныя цягі, пілястры, плоскія нішы. Інтэр'ер царквы двухсветлавы, сяродкрыжжа перакрыта самкнутым скляпеннем, астатнія часткі залы — цыліндрычнымі скляпеннямі з распалубкамі. У паўднёва-заходняй вежы знаходзіцца лесвіца на званіцу. Дэкаратыўны акцэнт у інтэр'еры зроблены на групах тонкіх калонак, якія падтрымліваюць светлавы барабан. У 1993 годзе на галоўным купале Спаса-Прэабражэнскай царквы было адноўлена пакрыццё і ўсталяваны новы крыж.

Касцёл св. Пятра і Паўла

Падмурак пабудовы датуецца XVII стагоддзем, а галоўны фасад (перабудаваны) — XIX — пачаткам XX стагоддзя. У аснове кампа-

Падчас Вялікай Айчыннай вайны справядлівы характар вызваленчай барацьбы супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў абумовіў непазбежнасць масавага народнага супраціўлення ворагу. У Шклоўскім раёне з самага пачатку акупацыі пачало дзейнічаць падполле. Яно складалася з арганізацый, якія налічвалі трынаццаць падпольных груп: больш як сто барацьбітоў. Важную ролю ў стварэнні падполля адыгралі ваеннаслужачыя Чырвонай Арміі, што выйшлі з акружэння або ўцяклі з палону.

Таксама набіраў моц партызанскі рух. Напрыканцы мая 1942 года з атрадаў Г. Кірпіча і І. Буланава створана "Аб'яднанне партызанскіх атрадаў", якое праз два месяцы рэарганізавалі ў брыгаду "Чэкіст". Да слова,

Ніхто не забыты

партызанская брыгада "Чэкіст" была адным з буйнейшых партызанскіх фарміраванняў на тэрыторыі раёна. Акрамя Шклоўскага, яна дзейнічала ў Круглянскім, Бялыніцкім, Талачынскім, Аршанскім і Лепельскім раёнах. Партызаны вялі баі з ворагам, ратавалі насельніцтва ад згубы ды вывазу на працу ў Германію, праводзілі аперацыі на чыгуначных участках Мінск — Орша, Орша — Магілёў. За гады акупацыі, з 12 ліпеня 1941 года па 27 чэрвеня 1944-га, у Шклове і раёне фашыстамі знішчана 7504 чалавекі...

Але вернемся ў цяжкі час. У адноўленым будынку гарадскай ратушы зараз знаходзіцца гімназія. Там жа месціцца і крэйзанаўчы музей, ідэя стварэння якога належала выкладчыку гісторыі навукальнай установы Валерыю Губі-

ну. Ёсць у музеі і зала, экспазіцыя якой прысвечана Вялікай Айчыннай вайне. Туг сабраныя плакаты, карыкатуры, зброя, фотаздымкі, пісьмы-трохкутнікі, "пахаронкі"... Асобнае месца займае стэнд з фотакарткамі шасці шклоўчан — Герояў Савецкага Саюза.

Побач з ратушай знаходзіцца брацкая магіла, Алея герояў з мармуровымі стэламі на кожнага з тугэйшых Герояў Савецкага Саюза, сярод якіх Генадзь Вялічка, Мікалай Карначонак, Герояў Сацыялістычнай Працы і помнік загінуўшым воінам-афганцам з выявамі Генадзя Бабейкіна, Уладзіміра Ільющэнікі ды Алега Салапаева.

Таксама на левым беразе Дняпра знаходзіцца абеліск, пабудаваны ў памяць пра абаронцаў і вызваліцеляў Шклоўскага раёна, падпольшчыкаў і мірных жыхароў, якія загінулі ў гады Вялікай

Айчыннай вайны і ў азнаменаванне 35-годдзя вызвалення раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара